Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 26 жніўня 1988 г. № 34 (3444) ⊙ Выходзіць з 1932 г. ⊙ Цана 10 кап.

У Цэнтральным Камітэце КПБ

Аб 70-годдзі Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі

Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі прыняў пастанову «Аб 70-годдзі Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі». У ёй адзначаецца, што за сем дзесяцігоддзяў сацыялістычнага развіцця Савецкая Беларусь ператварылася ў індустрыяльную рэспубліку з шматгаліновай сельскай гаспадаркай, высокім навукова-тэхнічным патэнцыялам. Значна ўзрос матэрыяльны і духоўны ўзровень жыцця насельніцтва.

У сучасных умовах камуністы, працоўныя Беларусі разам з усёй партыяй, савецкім народам настойліва ажыццяўляюць стратэгічны курс XXVII з'езда КПСС, XIX Усесаюзнай партканферэнцыі на ўсебаковае і рэвалюцыйнае абнаўленне савецкага грамадства, паскарэнне яго сацыяльна-эканамічнага развіцця. Разгортваецца работа па паглыбленню радыкальнай эканамічнай рэформы, далейшай дэмакратызацыі жыцця грамадства і партыі.

Прынята рашэнне адзначыць 70-ю гадавіну Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі як важную палітычную падзею, вялікае свята ў жыцці рабочага класа, калгаснага сялянства, інтэлігенцыі і моладзі, усіх працоўных рэспублікі.

Абкомам, гаркомам, райкомам КПБ, пярвічным партыйным арганізацыям даручана забяспечыць шырокае растлумачэнне сусветна-гістарычнага значэння Вялікага Кастрычніка, яго ўплыву на рэвалюцыйныя пераўтварэнні ў Савецкай Беларусі. Пераканаўча раскрываць арганічную сувязь здзяйсненняў Кастрычніцкай рэвалюцыі з цяперашняй перабудовай усіх бакоў жыцця савецкага грамадства.

Падрыхтоўку і святкаванне юбілею прапанавана выкарыстаць для ўзмацнення патрыятычнага і інтэрнацыянальнага выхавання, далейшага ўздыму вытворчай і грамадска-палітычнай актыўнасці камуністаў і беспартыйных, камсамольцаў і моладзі, усіх працоўных рэспублікі ў барацьбе за практычную рэалізацыю рашэнняў XXVII з'езда партыі, установак XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС.

Арганізатарскую і палітычную работу партыйных, прафсаюзных, камсамольскіх камітэтаў і арганізацый, савецкіх і гаспадарчых органаў трэба падпарадкаваць, гаворыцца ў дакуменце, задачам паглыблення радыкальнай эканамічнай рэформы, паляпшэння харчовага забеспячэння, вырашэння жыллёвай праблемы, павелічэння вытворчасці тавараў народнага спажывання, карэннай перабудовы сферы абслугоўвання насельніцтва. Усямерна ўмацоўваць палітычную згуртаванасць, дружбу і брацтва працоўных рэспублікі з усімі народамі СССР, павышаць адказнасць працоўных калектываў за выкананне дагаворных абавязацельстваў па пастаўках прадукцыі і вырабаў у іншыя рэгіёны, за павелічэнне ўкладу Савецкай Беларусі ў эканоміку краіны.

Разгарнуць масавае сацыялістычнае спаборніцтва за паспяховае выкананне планавых заданняў 1988 года і дванаццатай пяцігодкі, за дастойную сустрэчу 70-годдзя Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі.

Для арганізацыі і правядзення ў рэспубліцы мерапрыемстваў, звязаных з будучым юбілеем БССР і Кампартыі Беларусі, утворана камісія пад старшынствам Кавалёва М. В. — старшыні Савета Міністраў БССР.

Партыйным камітэтам і арганізацыям сумесна з прафсаюзнымі і камсамольскімі органамі, іншымі грамадскімі фарміраваннямі прапанавана распрацаваць і ажыццявіць канкрэтныя арганізацыйна-палітычныя мерапрыемствы, прысвечаныя 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі, у якіх прадугледзець:

— віншаванне актыўных барацьбітоў за справу Вялікага Кастрычніка, ветэранаў партыі, рэвалюцыі і працы, удзельнікаў грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, воінаў-інтэрнацыяналістаў. Асаблівую ўвагу ўдзяліць паляпшэнню іх жыллёва-бытавых умоў, сацыяльнага забеспячэння і медыцынскага абслугоўвання;

— рэалізацыю дадатковых мер па ўвекавечванню памяці загінуўшых барацьбітоў за перамогу Савецкай улады ў Беларусі, абаронцаў сацыялістычнай Айчыны, па добраўпарадкаванню, рэканструкцыі і абнаўленню помнікаў і абеліскаў, мемарыяльных знакаў, месц пахавання. У дні святкавання юбілею арганізаваць ля гэтых месц мітынгі, ускладанне вянкоў і кветак, іншыя масава-палітычныя мерапрыемствы, прысвечаныя светлай памяці загінуўшых герояў;

— правядзенне ў сістэме палітычнай і эканамічнай вучобы, масавых форм прапаганды тэарэтычных і навукова-практычных канферэнцый, конкурсаў рэфератаў па праблемах развіцця палітычнай сістэмы, нацыянальных адносін у СССР, павышэння культуры міжнацыянальных сувязей, дзейнасці Кампартыі Беларусі па рэалізацыі рашэнняў XXVII з'езда партыі, XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС;

— арганізацыю ў калектывах прадпрыемстваў, навучальных і іншых устаноў, па месцы пражывання насельніцтва цыклаў лекцый, палітычных гутарак, дыскусій, сустрэч працоўных і моладзі з ветэранамі партыі, вайны і працы, выступленняў кіраўнікоў партыйных і савецкіх органаў, грамадскіх арганізацый, вучоных і спецыялістаў, правядзенне кінафестываляў, мастацкіх выставак, спартыўных спаборніцтваў, іншых масава-палітычных мерапрыемстваў, прысвечаных юбілею.

Інстытуту гісторыі партыі пры ЦК КПБ, Мінскай вышэйшай партыйнай школе сумесна з АН БССР і Міністэрствам народнай асветы БССР даручана правесці ў снежні г. г. навукова-тэарэтычную канферэнцыю, прысвечаную 70-годдзю Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі. Выдавецтву «Беларусь» выпусціць матэрыялы канферэнцыі асобным зборнікам.

Прадугледжваецца таксама: выпуск палітычнай і мастацкай літаратуры, фотаальбомаў, буклетаў, календароў, плакатаў юбілейнай тэматыкі; правядзенне ў лістападзе г. г. месячніка па прапагандзе і распаўсюджанню грамадска-палітычнай і сацыяльна-эканамічнай літаратуры, рэспубліканскай кніжнай выстаўкі; арганізацыя перасовачнай рэспубліканскай фотавыстаўкі аб барацьбе працоўных за ажыццяўленне рашэнняў XXVII з'езда КПСС, XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыі, аб дасягненнях Беларусі за 70 гадоў Савецкай улады, паказ яе ва ўсіх абласных цэнтрах і буйных гарадах рэспублікі.

Рэдакцыям газет і часопісаў, тэлебачання і радыёвяшчання даручана ўсебакова асвятляць ход падрыхтоўкі і святкавання юбілею. Шырока і ярка адлюстроўваць дасягненні працоўных Беларусі за гады Савецкай улады ў эканоміцы, сацыяльнай і культурнай галіне. Публікаваць нарысы аб людзях, якія ўвайшлі ў гісторыю рэспублікі, складаюць яе нацыянальную гордасць. Пераканаўча раскрываць, што перабудова — жывы працяг Кастрычніцкай рэвалюцыі, далейшае развіццё сацыялістычнай дэмакратыі, вяртанне сацыялізму ленінскага аблічча. Прапагандуючы дасягненні БССР, аргументавана паказваць, які ўклад яна ўносіць у скарбонку краіны, што атрымлівае з саюзнага фонду для ўласных патрэб. Паслядоўна адлюстроўваць ролю Кампартыі Беларусі ва ўсіх здзяйсненнях рэспублікі.

30 снежня 1988 г. у г. Мінску плануецца правядзенне сумеснага ўрачыстага пасяджэння Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі і Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, мінскіх абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога Саветаў народных дэпутатаў з удзелам прадстаўнікоў партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый рэспублікі, калектываў працоўных горада Мінска, воінаў Савецкай Арміі.

У снежні г. г. пройдуць сумесныя ўрачыстыя пасяджэнні абласных, гарадскіх, раённых камітэтаў партыі і адпаведных Саветаў народных дэпутатаў з удзелам прадстаўнікоў працоўных калектываў, грамадскіх арганізацый і воінскіх часцей, а на прадпрыемствах, будоўлях, у калгасах і саўгасах, навучальных і іншых установах — урачыстыя сходы працоўных у гонар 70-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі.

Прэстыж роднай мовы

У рэзалюцыі XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС «Аб міжнацыянальных адносінах» запісана: «Важнейшы прынцып нашай многанацыянальнай дзяржавы — свабоднае развіццё і раўнапраўнае выкарыстанне ўсімі грамадзянамі СССР родных моў, авалоданне рускай мовай, добраахвотна прынятай савецкімі людзьмі ў якасці сродку міжнацыянальных зносін. Неабходна ствараць усе ўмовы, каб нацыянальна-руская двухмоўнасць развівалася гарманічна і натуральна, з улікам асаблівасцей кожнага рэгіёна, была свабодная ад фармалізму».

Ясная, дакладная фармуліроўка. Што робіцца ў Беларусі па рэалізацыі ўстановак партыйнага форуму, як міністэрствы, ведамствы, грамадскія арганізацыі вырашаюць гэтыя праблемы? БЕЛТА падрыхтавала некалькі інтэрв'ю з кіраўнікамі Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства культуры рэспублікі, Дзяржкамвыда, Дзяржтэлерадыё, Саюза пісьменнікаў БССР, Інстытута мовазнаўства АН БССР.

Пачынаецца цыкл гутарак з першым намеснікам міністра народнай асветы БССР Л. К. СУХНАТ.

Людміла СУХНАТ:

«ПАЧНЁМ СА ШКОЛЫ»

— Людміла Канстанцінаўна, мы невыпадкова вырашылі адкрыць гэты цыкл гутарак з вамі. Не спрашчаючы існуючую сітуацыю, не драматызуючы яе, трэба прызнаць, што праблема развіцця беларускай мовы патрабуе неадкладнага вырашэння. Бясспрэчна і тое, што пачынаць яе неабходна са школы...

— Згодна з вамі. Пасляваенны час пакінуў нам немалы груз супярэчнасцей, звязаных са сферай ужывання беларускай мовы. Але думаю, праблемы гэтыя ў апошнія гады некалькі «загаварылі». А адным выражэннем занепакоенасці іх не вырашыць. Патрэбны не лозунгі і заклікі, а канкрэтныя справы.

— Тады ў такім жа напрамку пастараемся пабудаваць і нашу гутарку. Першая прапанова — хоць бы коратка абрысуйце карціну, якая склалася з вывучэннем роднай мовы ў школе.

— Практычна ўсе школы з беларускай мовай навучання знаходзяцца ў сельскай мясцовасці, з 1953 па 1988 год іх стала менш амаль у 2,5 раза. Але нават у іх далёка не заўсёды і далёка не ўсе дысцыпліны выкладаюцца на беларускай мове — не хапае настаўнікаў-прадметнікаў, якія валодаюць ёю.

У лютым 1987 года Міністэрства асветы БССР выдала спецыяльны загад, у якім вызначаны меры па паляпшэнню выкладання беларускай мовы. Не буду стамляць пералічэннямі, скажу толькі, што гэта дастаткова сур'ёзная праграма, якая вызначыла нашу работу ў гэтым напрамку на некалькі гадоў наперад. Падкрэслю: сёння мы настойліва прапануем выканкомам мясцовых Саветаў народных дэпутатаў адкрываць школы і класы з беларускай мовай навучання. Думаецца, у сёлетнім годзе ўсе жадаючыя атрымаюць магчымасць вучыць дзяцей на роднай мове...

— Прабачце, што перабіваю, але такая магчымасць была прадастаўлена і ў мінулым годзе. І калі мы правільна інфармаваны, жадаючых аказалася нямнога — з 25 тысяч бацькоў-гараджан, якія падалі заявы аб прыёме дзяцей у школы, толькі 113 чалавек выбралі класы з беларускай мовай навучання.

— Гэта сапраўды так. На жаль, не лепшае становішча і ў сёлетнім годзе. Цяпер у Мінску пададзена каля 300 заяў, у іншых гарадах значна менш. Вядома, «сілавым» метадам, націскам на бацькоў гэту праблему не вырашыць. Выбар мовы навучання дзяцей у школе павінен, несумненна, ажыццяўляцца на аснове поўнай добраахвотнасці, асабістай перакананасці і ўсведамлення кожным жыхаром рэспублікі грамадскай карыснасці ведання некалькіх моў — аднаго з

(Заканчэнне на стар. 2).

«ПАЧНЁМ СА ШКОЛЫ»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1).

асноўных паказчыкаў культуры чалавека. Трэба, калі хочаце, адрадзіць у людзей пачуццё павагі да роднага слова, гордасці за мову нашых бацькоў. Аднак нельга не бачыць і яўна ненармальнай сітуацыі, калі беларуская мова аказалася ў рэспубліцы адзіным прадметам школьнай праграмы, вывучэнне якога залежала ад жадання бацькоў.

— Але ж сёння карціна мяняецца?

— Так, і прыметна. У мінулым годзе ў рэспубліцы былі выслабанены ад вывучэння беларускай мовы толькі тры працэнты вучняў (для параўнання: у 1969 годзе — 30 працэнтаў), а па Мінску — 8,5. Думаю, што ў сёлетнім годзе лічбы гэтыя будуць значна ніжэйшыя. І ў гэтым наша прынцыповая пазіцыя.

Магу дадаць, што ў тым жа мінулым навучальным годзе мы дадаткова адкрылі 8 школ з паглыбленым вывучэннем беларускай мовы і літаратуры, некалькі першых класаў з беларускай мовай навучання.

— А калі глянуць на перспектыву?

— У гэтым годзе ў рэспубліцы будзе 37 школ з паглыбленым вывучэннем беларускай мовы і літаратуры. У Мінску, Гродна, Брэсце, Баранавічах і радзе іншых месц дадаткова адкрываюцца першыя класы з беларускай мовай навучання. З наступнага года ва ўсіх школах з рускай мовай навучання беларуская ў абавязковым парадку будзе вывучацца з другога класа — сёння яе як прадмет пачынаюць вучыць толькі ў трэцім. Падрыхтаваны ўжо новыя праграмы, ідзе напружаная работа па стварэнню новых падручнікаў. У гэтым навучальным годзе ў 1—2 класах з рускай мовай навучання ўводзіцца спецыяльны падрыхтоўчы курс беларускай мовы.

Але пачынаць, я лічу, трэба нават не са школы, а з дзіцячых садоў. Таму толькі ў Мінску мы сёлета сфарміравалі больш 40 груп з нацыянальнай мовай выхавання і навучання. Упэўнена, што гэта добры фундамент для будучых беларускіх класаў шасцігодак.

— Людміла Канстанцінаўна, згадзіцеся, што вырашыць нават намечанае на бліжэйшыя год-два пры вострым недахваце кадраў, будзем шчырымі, зусім не проста...

— Вы маеце рацыю. Сёння, як ніколі, адчуваем мы гэту праблему. І тым не менш, плануем, што нават з улікам адкрыцця новых школ і класаў з беларускай мовай навучання, да 1992 года дэфіцыт кадраў будзе ліквідаваны. За кошт павелічэння прыёму на 25—50 чалавек на адпаведныя аддзяленні педагагічных ВНУ рэспублікі. У 1991 годзе выпуск маладых спецыялістаў на дзённых аддзяленнях педагагічных ВНУ будзе складаць 550 чалавек, гэта значыць у межах патрэбнасці.

— Але планы і рэальнасць далёка не заўсёды супадаюць. Вось, напрыклад, якія лічбы нам далі ў Дзяржкамстаце БССР. У 1981 годзе на беларускія аддзяленні ўсіх ВНУ былі прыняты 753 чалавекі. Праз пяць гадоў здалі дзяржэкзамены і атрымалі дыпломы амаль на сто чалавек менш...

— Абсалютная лічба падобна на фразу, вырваную з кантэксту. У кожным канкрэтным выпадку, з кожным чалавекам трэба разбірацца асобна. Упэўнена скажу, што прыблізна такая ж статыстыка за кошт «адсеву» і на аддзяленнях рускай мовы і літаратуры, ды і па любой іншай спецыяльнасці.

— А як ідуць справы з беларускай мовай у саміх ВНУ?

— Практычна ўсе лекцыі па лінгвістычных і літаратуразнаўчых дысцыплінах на беларускіх аддзяленнях філалагічных факультэтаў чытаюцца на беларускай мове, на нямоўных аддзяленнях уведзен абавязковы практычны курс беларускай мовы, а на педагагічных аддзяленнях універсітэтаў — дадатковыя курсы нацыянальнай літаратуры і гісторыі. Цяпер пераводзім на беларускае выкладанне грамадска-палітычных дысцыплін, уводзім абавязковыя спецкурсы і спецсемінары па праблемах роднай мовы.

— Аднак, усе гэтыя намаганні будуць марнымі без добрых падручнікаў...

— Толькі за 1985—1987 гады мы падрыхтавалі і выдалі разам з Дзяржкамвыдам 22 навучальныя і метадычныя дапаможнікі па беларускай мове і літаратуры. Да 1992 года намячаем выдаць дадаткова да ўжо запланаваных больш як 50 назваў навучальна-метадычнай літаратуры. Са студзеня 1988 года ўбачыў свет часопіс «Беларуская мова і літаратура ў школе».

Многа пытанняў задавалася нам наконт новага падручніка гісторыі БССР. Як такога, конкурсу на яго не атрымалася — аўтарскім калектывам быў падрыхтаваны адзін рукапіс. Цяпер мы яго тыражуем і накіроўваем ва ўсе зацікаўленыя арганізацыі і школы для шырокага грамадскага рэцэнзіравання. Вядома, на гэта патрэбен час, затым трэба будзе абагульніць усе заўвагі і прапановы, дапрацаваць рукапіс. Так што, напэўна, да пачатку наступнага навучальнага года выдаць падручнік не паспеем. Але думаецца, паспешлівасць тут справе не памочнік. Распрацавана прынцыпова новая праграма па геаграфіі БССР. Конкурсам вызначан лепшы падручнік, які хутка будзе выдадзены.

Значна горш справы з дыяфільмамі і вучэбнымі кінастужкамі. Вырашыць гэту праблему ў рэспубліцы не ўдалося, і мы з вялікімі цяжкасцямі заказваем іх на «Кіеўнавучфільме». Па планах Дзяржкіно СССР «Беларусьфільм» здымае нам толькі адну вучэбную стужку ў год.

— Можа, наступнае пытанне вам здасца нечаканым. У рэспубліцы маса газет і выдавецтваў, радыё і тэлебачанне, іншыя арганізацыі, дзе патрэбны перакладчыкі з рускай на беларускую мову і наадварот. Ці не плануецца пачаць іх падрыхтоўку, скажам, на філфаку БДУ імя У. І. Леніна?

— Сапраўды, пытанне нечаканае. Асабіста я лічу, што, улічваючы блізкасць моў, добры выкладчык беларускай мовы зусім кваліфікавана можа справіцца з гэтай задачай. Ведаю, што ў рэспубліках Прыбалтыкі такіх спецыялістаў рыхтуюць. Праўда, не многа — разам з пасланцамі з іншых рэспублік ад пяці да дзесяці чалавек у год. Там ініцыятарамі выступаюць саюзы пісьменнікаў. Яны вызначаюць, колькі патрэбна такіх людзей падрыхтаваць, дапамагаюць метадычна і практычна. Калі такая неабходнасць ёсць, мы гатовы сумесна з Саюзам пісьменнікаў БССР і іншымі зацікаўленымі арганізацыямі разгледзець гэта пытанне і садзейнічаць яго вырашэнню.

— Што б мы ні намецілі, якую б грандыёзную праграму ні абвясцілі (а яна ўжо вызначана і на наступныя гады), — сказала ў заключэнне гутаркі Л. К. Сухнат, — цяжка разлічваць на яе рэалізацыю, калі ў рэспубліцы не будзе сфарміравана адпаведная грамадская думка, не будзе створана адпаведнае моўнае асяроддзе. Сёння патрэбны паслядоўнасць і шчырая зацікаўленасць усіх, хто прама або ўскосна звязан з вырашэннем важнейшай праблемы, — адраджэннем значнасці і ролі роднай мовы. І кожны з нас павінен дакладна вызначыць сваё месца ў гэтай важнейшай справе.

БЕЛТА.

● **«ЛіМ» ПАВЕДАМЛЯЕ**

СТВОРАНА ГРАМАДСКАЯ КАМІСІЯ

У мэтах узмацнення кантролю за захаванасцю аб'ектаў гістарычнага цэнтра Мінска пры будаўніцтве другой лініі Мінскага метрапалітэна і ўлічваючы думку грамадскасці, выканком Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў стварыў грамадскую камісію па кантролю за эфектыўнасцю і якасцю рэалізацыі мерапрыемстваў па забеспячэнню захаванасці аб'ектаў гістарычнага цэнтра г. Мінска пры будаўніцтве і эксплуатацыі другой лініі метрапалітэна.

У камісію ўвайшлі лабарант СШ № 124 С. Арамейка, інжынер-праграміст Навукова-даследчага інстытута мікрабіялогіі М. Арэшкаў, студэнт БДУ імя У. І. Леніна С. Вітушка, намеснік старшыні праўлення Беларускага фонда культуры Л. Валяеў, намеснік галоўнага архітэктара горада А. Грэчын, член гарадскога Савета таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры У. Дзянісаў, фрэзероўшчык ДПЗ-11 М. Еўтыхевіч, загадчык аддзела рэдакцыі газеты «Вячэрні Мінск» Б. Залескі, старшыня гісторыка-мемарыяльнай камісіі СМ БССР М. Купава, начальнік майстэрні інстытута «Белдзяржпраект» В. Малышаў, мастак А. Марачкін, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН БССР З. Пазняк, кампазітар А. Рашчынскі, галоўны рэдактар часопіса «Мастацтва Беларусі» Я. Сахута, прарэктар Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута В. Шаранговіч, старшыня пярвічнай арганізацыі таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры СМ БССР Ф. Янушкевіч і іншыя.

Камісіі дадзена права ўносіць прапановы ў Мінскі гарвыканком аб прыняцці мер і прыцягненні да адказнасці службовых асоб у выніку выяўлення фактаў нізкай якасці правядзення ўказаных работ і адступлення ад дзеючых нарматыўных і тэхналагічных патрабаванняў, прыцягваць да работы камісіі неабходных спецыялістаў рознага профілю, выкарыстоўваць сродкі масавай інфармацыі для публікацыі матэрыялаў аб ходзе правядзення работ.

Кіраўнікам прадпрыемстваў, арганізацый і ведамстваў, занятых правядзеннем будаўнічых работ і рэалізацыі мерапрыемстваў па ахове аб'ектаў гістарычнага цэнтра горада, указана на неабходнасць забяспечыць належныя ўмовы для работы грамадскай камісіі.

У РЭЧЫШЧЫ ЎЗАЕМАРАЗУМЕННЯ

У нашай рэспубліцы знаходзілася група прадстаўнікоў так званай «партыі зялёных» з Федэратыўнай Рэспублікі Германіі, у склад якой уваходзілі настаўнікі, свяшчэннікі, пенсіянеры. Госці пазнаёміліся з жыццём беларускага народа, цікавіліся, як у нашай краіне ідзе барацьба за мір, за ўсеагульнае і поўнае раззбраенне.

Адна з сустрэч адбылася ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. Намеснік старшыні таварыства Н. Нерад, якая адкрыла сустрэчу, сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР В. Зуёнак, мастацтвазнавец і мастак У. Бойка і іншыя, адказваючы на шматлікія пытанні прадстаўнікоў «партыі зялёных», падрабязна расказалі аб культурным жыцці Беларусі. У вострым дыялогу, у які ператваралася гаворка, госці і гаспадары закранал і такія тэмы, як роля літаратуры і мастацтва ў жыцці савецкага грамадства, свабода творчасці сапраўдная і ўяўная, грамадзянскі абавязак творцы, літаратура і перабудова.

Фота А. КАЛЯДЫ.

...КАНЦА ЁЙ НЕ БУДЗЕ!

СВЯТА Ў ЛЮЦІНЦЫ

Гэта стала ўжо традыцыяй: спелым летам, звычайна паміж заканчэннем сенакосу і пачаткам жніва, на былой сядзібе Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, што ў вёсцы Малая Люцінка на Валожыншчыне, збіраюцца шанавальнікі творчасці бацькі новай беларускай літаратуры, першага яе класіка. Тут, дзе пражыў ён свае шчасліва-горкія 44 гады і напісаў усё, што мы сёння ведаем, вершам і прозаю гучаць словы прызнання, захаплення, удзячнасці Пісьменніку, Рэвалюцыянеру, Асветніку, Тэатральнаму дзеячу. А калектывы мастацкай самадзейнасці раёна ўскладаюць на алтар памяці Беларускага Дудара вянок, сплецены з народных песень і танцаў. І самаю яркаю кветкай у ім зіхацець пастаноўка неўміручай «Пінскай шляхты»...

Так было і на гэты раз. У нядзелю, 14 жніўня, сабраліся ў Малой Люцінцы сяляне навакольных вёсак, мясцовая інтэлігенцыя. Прыехалі і госці: з недалёкага адсюль Дома творчасці пісьменнікаў, які цяпер носіць імя В. Дуніна-Марцінкевіча, са стольнага Мінска. Урачыстасці пачаліся выступленнямі першага сакратара Валожынскага райкома партыі К. Фянько і першага сакратара праўлення СП БССР Н. Гілевіча. Пра паэта і драматурга, рэжысёра і акцёра, лібрэтыста і педагога, перакладчыка і публіцыста, асветніка і рэвалюцыянера — пра ўвесь духоўны мацярык, імя якому «Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч», — цёпла гаварылі земляні Дудара: сакратар РК КПБ Н. Пташнік, паэт і перакладчык з Вішнева П. Бітэль, краязнавец-энтузіяст, дырэктар Шынуцёўскай школы Г. Равінскі, настаўніца Пяршайскай школы, кіраўнік школьнага музея В. Дуніна-Марцінкевіча М. Пратасевіч-Русовіч, шасцікласніца Івянецкай СШ, дыпламант міжнароднага конкурса дзіцячага малюнка Таня Суднік. Не пакінула нікога раўнадушным шчырае слова мінскіх гасцей — пісьменнікаў У. Дамашэвіча, А. Вольскага, А. Канапелькі, Я. Міклашэўскага, Г. Каржанеўскай, літаратуразнаўца Я. Янушкевіча. З асаблівай увагай былі выслуханы выступленні літаратараў з братніх рэспублік, якія працуюць у Доме творчасці: Ю. Кавалёва і У. Скобелева (РСФСР), А. Адамава (Дагестан), Расула-задэ (Азербайджан). І, зразумела, дружнымі воплескамі прысутных сустракалася кожнае выступленне самадзейных артыстаў з Івянца і Ракава, Валожына і Пяршаяў, асабліва — сцэны з «Пінскай шляхты»...

Сёлетняе ўшанаванне памяці В. Дуніна-Марцінкевіча прысвячалася 180-й гадавіне з дня яго нараджэння і 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі. Выдатныя юбілеі! Як прынята ў такіх выпадках, многа і слушна гаварылася пра нашы дасягненні ва ўсіх сферах народнай гаспадаркі і культуры. Аднак, згодна ленінскаму запавету і духу часу (перабудова!), значная ўвага звярталася і на нявырашаныя праблемы. Галоўнейшая з іх — неабходнасць тэрміновай адбудовы сядзібы Дуніна-Марцінкевіча, якая б стала не толькі музейным будынкам, але і культурна-асветнай установаю. Пра гэта даўно мараць старшыня мясцовага калгаса К. Захарэвіч і сакратар парткома гаспадаркі Г. Баўтрэль, старшыня Пяршайскага сельсавета І. Чэрнік, якія нямала робяць для арганізацыі святаў Дудара, накшталт сёлетняга. Але дзе ўзяць сродкі, неабходныя матэрыялы? Першы сакратар райкома партыі ў сваім выступленні нагадаў: гэтым летам калектыў Львоўскага драмтэатра імя М. Заньковецкай пад час гастроляў у Мінску даў спектакль, сродкі ад якога пералічыў у Беларускі фонд культуры на будаўніцтва Дома-музея Дуніна-Марцінкевіча ў Люцінцы. Хацелася б, каб гэты пачын падтрымалі ўсе беларускія тэатральныя калектывы, працаўнікі Валожынскага раёна, ўсе шанавальнікі творчасці Беларускага Дудара. Відаць, пры Беларускім фондзе культуры варта стварыць грамадскі камітэт ушанавання памяці В. Дуніна-Марцінкевіча, які б каардынаваў усю работу як па стварэнні Дома-музея, так і наогул па ўвекавечанні імя аўтара «Пінскай шляхты». Дарэчы, вучні выяўленчай студыі Івянецкай СШ тут жа, на свяце, прадавалі свае гліняныя вырабы (юбілейныя медалі, свістулькі ў выглядзе птушак і пегасаў) — збіралі сродкі на Дом-музей пісьменніка.

Свята закончылася. Людзі разыходзіліся, раз'язджаліся ўжо не толькі з пачуццём удзячнасці, але і з адчуваннем абавязку перад тым, хто, кажучы словамі Янкі Купалы,

Як сторож, стаў смела
на варце
Радзімых запушчаных гоняў,
Стаў сеяць па-свойску ўсё тое,
Што мы далей сеем сягоння...

Умеў ён прынадна настроіць
Тон ёмкі ў дудзе-самагудзе,
Што нам і цяпер яна грае,
І вечна канца ёй не будзе.

Вячаслаў РАГОЙША.

Паэтычны водгук

Рыгор БАРАДУЛІН

Памяці ахвяр у Курапатах

Моцы больш нестае
У атлантаў пакут.
Судны дзень настае,
На зямлі —
Страшны суд.

Ад матык і ад віл,
Ад сталоў, ад станкоў
Пастаяльцы магіл
Лямант шлюць да вякоў.

З-пад пяці — і — шасці -
концых зорак, крыжоў
Страх, жывы ў забыцці,
Па забойцаў прыйшоў.

Страх не знік, не сканаў,
Ён вярнуўся назад
З ям, дзе Ўнутраных спраў
Лютаваў Наркамат.

Страх хіба што на міг
Перапоўніць дупло,
Дзе ў забойцаў саміх
Сэрца чуцца магло.

Катам цесна ў катле —
Пекла любіць чыны.
Хай марудна ў смале
Закіпаюць яны!

Торф гісторыі

Зянону ПАЗНЯКУ.

Стагоддзі — не гаі
збялелакорыя,
Звідна спавітыя смугою гімна,
тагоддзі ад пакут
і здзекаў хворыя
Прытойваюць архівы —
Торф гісторыі,
Які гарыць уедліва і дымна.

Ступае ісціна
па жэрдцы-палачцы,
Каб ацалець, хаваецца
няшчадна.
Архівы —
Міжусобіц усыпальніцы
І сведкі лютыя,
Таму і паляцца,
Гараць, як купа,
Глыбліва і чадна.

І сёння дым віецца
над архівамі,
Тут завіхацца звыклі
без прынукі
Зрабіліся забойцы палахлівымі,
Спяшаюць заручыцца
дырэктывамі
І ад крыві адмыць
Сляпыя рукі.

Запрашае «Сябрына»

У Вільнюсе жыве нямала беларусаў. Склалася так, што якога-небудзь культурнага асяродка ў нас доўгі час не было. І вось нядаўна пры літоўскім рэспубліканскім Палацы культуры прафсаюзаў быў утвораны клуб аматараў беларускай народнай творчасці «Сябрына».

У склад клуба ўвайшлі прадстаўнікі розных нацыянальнасцей — гэта і рускія, і літоўцы, і палякі і, канечне ж, беларусы. Усяго па стану на дату рэгістрацыі клуба ва ўпраўленні культуры гарвыканкома Вільні —26 чалавек. Сярод іх працаўнікі прадпрыемстваў і арганізацый, пенсіянеры, студэнцкая моладзь.

Галоўнымі напрамкамі дзейнасці клуба з'яўляюцца: вывучэнне беларускай народнай творчасці (як самой па сабе, так і ва ўзаемасувязі яе з творчасцю іншых народаў); падрыхтоўка культурнай праграмы, з якой мы маглі б прыняць удзел у канцэртах, інтэрнацыянальных вечарах дружбы, выстаўках, сустрэчах; прапаганда і папулярызацыя беларускай народнай творчасці сярод насельніцтва горада і яго наваколля.

Да сістэматычных заняткаў клуб мае прыступіць у верасні. А пакуль што вырашаюцца арганізацыйныя пытанні: дзе, калі і па якіх днях збірацца; каго запрасіць да ўдзелу ў рабоце клуба; дзе ўзяць сродкі на арганізацыю і правядзенне тых ці іншых мерапрыемстваў.

За больш падрабязнай інфармацыяй просім звяртацца на адрас: 232001, г. Вільнюс, вул. Даўкантаса, 5, Літоўскі рэспубліканскі Палац культуры прафсаюзаў, клуб аматараў беларускай народнай творчасці «Сябрына», альбо званіць па тэл. 61-42-78 ці 46-16-24.

В. СТЭХ,
сакратар савета клуба «Сябрына».
г. Вільнюс.

НА ЖЫЦЦЁВЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

Міхась ДАНІЛЕНКА

ІВАНЬІ ДЫ МАР'І...

У трывожныя дні

Тады адчувальна-такі прыгравала вясновае сонца. Прыемна было пасядзець на лавачцы каля тыну. Мар'я, жонка Валянціна Кульгавага, з дачкой бяліла сцены клуба: з калгаснага праўлення пазванілі, што мае адбыцца сход. Мар'я замазвала розныя надпісы, што надрапалі дзецюкі, якія прыязджалі на канікулы да дзядоў і бабуль, і са злосцю бурчала:

— І собіла ж нялёгкая тут сноўдацца ды нахабнічаць. Па мне, дык я б ім тры дні есці не давала.

Але, мусіць, у глыбіні душы Мар'я адчувала нейкую долю і ўласнай віны: гэта ж і яе пляменнік панурысты Вовік, які рэгулярна наведваецца да бабулі, а жыве часцей у іх, Кульгавых, не раз маляваў цвіком на тых сценах, а то высаджваў і шыбы ў вокнах...

Паставілі лаўкі, іх прынеслі з суседніх дамоў (клубныя крэслы бязлітасна паламалі тыя, хто летам наязджаў з гарадоў у Багатую Граду); стол засланлі чырвоным абрусам.

Помніцца, у тыя дні калгас плаціў даглядчыку жывёлы Валіку Кульгаваму кожны месяц па дзесяць рублёў, каб прыглядваў за клубным будынкам. Сам Кульгавы даглядаў маладняк — ездзіў кожны дзень за восем кіламетраў у Каўпень, дзе знаходзіцца цэнтр гаспадаркі. Дзе ўжо яму, малапісьменнаму чалавеку, было думаць пра які культурны адпачынак у клубе, — хоць бы ў час прымкнуць дзверы. А то, няўрокам кажучы, гэтыя шыбенікі па бервяну расцягнуць увесь будынак. Вунь ужо дабраліся да грубкі: выцягнулі заслонку...

Пазней да клуба падкаціла «Волга». Прыехалі старшыня калгаса Кугуенка і новы старшыня сельсавета Максіменка. Васіля Аляксеевіча Кугуенку я трохі ведаў, хоць афіцыйна сустракацца не даводзілася. Шыракаплечы, мажны, з густой чорнай чупрынай, ён быў сама ў гадах. Да таго, як узначаліць калгас, Кугуенка працаваў у Лоеве галоўным заатэхнікам па штучнаму асемяненню жывёлы. Таму, натуральна, калі ён прыйшоў у «Дружбу», адразу загарэўся жаданнем палепшыць пароднасць кароў (тут была ў асноўным чорна-пярэстая). Характар у Кугуенкі, ведаў я, быў рэзкаваты; промахаў у рабоце і злоўжыванняў ён нікому не даравАў. Таму, відаць, на пачатку яго працы той-сёй, каму пры былым старшыні Вароніне жылося прывольна, зларадна крывіў губы і зласліва гаварыў: «У яго нічога не палучаецца... Вось у Вароніна было...» Аднак справы ў гаспадарцы няўхільна ішлі ўгору: павышаліся надоі, ураджайнасць. У жывёлагадоўчым гарадку выраслі новыя кароўнікі. Не забываўся новы старшыня і на сацыяльную сферу: у Каўпені на вуліцы Сонечнай, першыя дамы якой засялілі яшчэ пры Вароніне, выраслі новыя каменіцы. Побач з Домам культуры пачалі ўзводзіць будынак праўлення калгаса. (Забягаючы наперад, скажу, што бухгалтэрыя і канцылярская «гаспадарка» туды перабіраліся, а ў Доме культуры, такім чынам, аслабанілася плошча для заняткаў шматлікіх гурткоў). Калгас узнагароджваўся Пераходным Чырвоным Сцягам ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР і ЦК ВЛКСМ.

Новы старшыня сельсавета (яна змяніла на гэтай пасадзе Вароніна) Надзея Аляксандраўна Максіменка была родам з Украіны, як і Кугуенка. Да таго скончыла Чарнігаўскі педінстытут, добра ведае беларускую літаратуру. З будучым мужам пазнаёмілася, калі той вучыўся ў Лоеўскім педвучылішчы. Чытае творы Мележа, Шамякіна, Брыля...

— Важнае ў нас сёння заданне, — гаварыла мне Надзея Аляксандраўна. — Выклікалі нас з Васілём Аляксандравічам сёння на нараду ў райком. Чакаецца новы выхлап на Чарнобыльскай атамнай станцыі. Трэба папярэдзіць людзей. Але каб не было панікі, хоць час, самі разумееце, трывожны.

— А ці далёка адсюль да Чарнобыля? — пацікавіўся я.

— Я там быў. У мінулым годзе па справах ездзіў, — адказаў Кугуенка. — Калі напрамую лічыць, дык усяго якіх кіламетраў семдзесят будзе.

Між тым, у памяшканне клуба, якое прапаліла Мар'я з Валікам, патроху пачалі збірацца людзі—у асноўным пенсіянеры. Праўда, на пярэдняй лаўцы паблісквала лысіна Івана Крупейчанкі. Ён працаваў страхавым агентам. Кожны панядзелак дабіраўся ў райцэнтр, а пасля гойсаў на веласіпедзе па аддаленых вёсках — заключаў дагаворы на страхаванне ўласнай і арцельнай маёмасці (дарэчы, страхоўку за свой дом я рэгулярна плачу Івану).

— Вы ж хоць нас, старых, не забывайце, — падала голас Лёкса, вёрткая не па гадах жанчына. — А то забудзецеся. А каму мы патрэбны?

— Не бойцеся. Ніхто вас не пакіне, — падняўшыся за сталом, загаварыў Кугуенка. — Мы і прыехалі, каб папярэдзіць вас. Калі пазвонім па тэлефоне, то трэба будзе апавясціць усіх. Варта падумаць, які сігнал падаць у трывожную хвіліну.

Тэлефоны былі ў Рыгора Карася, які некалі працаваў старшынёй сельсавета, і ў Валянціна Кульгавага. Затое ў вёсцы ні ў каго не было заваляшчага нарога ад плуга ці кавалка рэйкі, па якіх можна пасля біць жалезным шворнам.

— А ў мяне і радыё не працуе, — прызнаўся Карась. — Можна, вядома, забрацца ў падполле: бульбы там няма, — толькі хто скажа, колькі давядзецца там сядзець.

— Каля слупа насупраць маёй хаты я прыб'ю перакладзіну, — прапанаваў Валік. — А кавалак жалеза з дзіркай, каб падвесіць, знайду ў сваім ламаччы; яго ў мяне за хлявом хапае.

— Аб тым, каб вуліца вашай вёскі выглядала прыстойна, мы пагаворым у другі раз, — сказала Максіменка. — А цяпер галоўнае — спакойна працаваць, не панікаваць...

— І выконваць асноўныя папярэджанні, каб не зашкодзіла здароўю радыяцыя, — гаварыў далей Васіль Аляксандравіч. — Без панікі, але і недаацэньваць сур'ёзную небяспеку мы не можам.

Зайшла размова, каб кожны зрабіў сабе марлевую павязку. Але дзе знойдзеш кавалак той марлі?

— Марлі, мой галубок, у нас днём з агнём не сыскаць, — сказала Лёкса.

Некалі яна пражыла пару гадоў у дачкі аж у Краснаярску, а ў Градзе прадала свой дом. А пасля, як пабачыла свету і паспытала, які той мёд у далёкім горадзе, вярнулася назад. Купіла сабе хату, а пасля сышлася з худым нелюдзімым чалавекам Касцеем і абодва ціха дажывалі свой век. Лёкса—кабета, якая за словам у кішэню не палезе.

— Дзе ж былі вы, кіраўнікі, што не паклапаціліся, каб загадзя прывезлі сюды колькі метраў той марлі? — крыва ўсміхнулася яна. — А цяпер хіба праз сціснуты кулак давядзецца дыхаць. Радыё тое каторы ўжо дзень толькі шэпча. Ледзь мацней падзьме вецер, дык адразу то зазямленне, то яшчэ якое ліха на яго нападзе. Ці ж разбярэш, што яно там мармыча?

— Супакойцеся, — падала голас Максіменка. — Гэта не толькі наш промах. У Лоеве — бачыла сама — тых масак нашылі столькі, што смеху варта. Ці ж думалася, што такая бяда абрынецца нечакана?

Кугуенка расказаў, у якім адзенні лепш хадзіць. Папярэдзіў, каб асабліва не высоўваліся без патрэбы на вуліцу, зачынялі шчыльна вокны: радыяцыйны пыл пранікае праз малюсенькую шчыліну. Кіраўнікі тады доўга размаўлялі шчыра, адкрыта з людзьмі. І ў які раз падумалася: якія мы бяспечныя, як не ўмеем своечасова падрыхтавацца, каб у трывожную часіну быць гатовым сустрэць бяду.

За вокнамі клуба раскашавала вясна. Набрынялі пупышкі на галінах бярозы. Пахучая таполя, што расла ля будынка, здавалася, вось-вось заструменіць прыемны пах. Матылёк прыгрэўся на смалістай дошцы і пырхнуў, растаяў у блакіце. Над нагрэтым паркам трымцела мроіва. І шпакі бесклапотна пасвіствалі на грушах каля шпакоўні. Шпакоўні тыя зрабілі юннаты Літвінавіцкай сярэдняй школы, што на Кармяншчыне; перад імі я некалі выступаў — расказваў аб навінах беларускай літаратуры. На водаНапорнай вежы, якую даўно аблюбавалі буслы, чакала птушак ладна набудаваная буслянка. Каля самага клуба ветрык ганяў у сажалцы хвалі. Колькі дзён назад я бачыў, як ля яе апусцілася вялікая чарада чаек. Чайкі былі непрывычныя для нашых мясцін, марскія — з шырокім размахам крылляў. Птушкі доўга кружылі над сажалкай, трывожна крычалі, а потым апусціліся на яе адлюстраваную паверхню. Праўда, доўга не былі. Падняліся высока ў небе, пакружылі і паляцелі, зніклі ў бясхмарным небе.

— Мусіць, спяшаюцца на Каҳоўскае мора, — выказала здагадку жонка.

Цяпер, пасля таго, як расказалі пра аварыю на Чарнобыльскай станцыі, неяк па-іншаму я глядзеў і на сажалку (па ёй плавалі Валікавы гусі), і на грушы ля майго дома, дзе задумліва перасвістваліся, па-кашачы перамаўляліся шпакі, і на вуліцу, на якой, шчыра кажучы, хапала рознага друзу.

З таго разу Кугуенку я не бачыў. А вось Надзея Аляксандраўна з мужам на ўласным «Запарожцы» два разы прыязджалі ў вёску. Справа ў тым, што, як помню, у Багатай Градзе была крама. За апошнія гады непадалёк ад клуба райспажыўсаюз узвёў прыстойны будынак. Сцены абабілі ізаплітамі, пакрылі дах шыферам. Зрабілі высокі цагляны ганак. (На той ганак аднойчы, да Указа аб барацьбе з п'янствам, ледзь не на карачках узбіраўся ляснік Іван Каваленка).

Прадаўцом у краме рабіла Мар'я Каваль — жанчына з сярэдняй адукацыяй. Мне і раней казалі, што Мар'я часцяком заглядвае ў шклянку, ды, па праўдзе прызнацца, я таму не верыў. Ружавашчокая Мар'я (яны разышліся з мужам-п'яніцам і адна гадавала дзвюх дачок; а старэйшы сын вазіў на аўтамашыне нафтавікоў) заўсёды сустракала ветліва, з людзьмі была пачцівай. Ды неяк ранняй вясной Мар'я так набралася ў краме, што не магла падняцца з прамёрзлай зямлі. Трэба было замыкаць краму. Спалоханы Валік прыбег да мяне і з маім зяцем адвезлі Мар'ю на цялежцы (балазе я тую цялежку ледзь даставіў з Гомеля ў Багатую Граду) у другі канец вёскі дадому. Дочкі разулі маці, паклалі на ложак, прыкрылі коўдрай...

Пасля ў Мар'і ўчастковы знайшоў брагу — яна рыхтавалася з сынам гнаць самагонку, — і кар'ера прадаўшчыцы для яе на тым і закончылася. Мар'я пачала летам з Кульгавым пасвіць калгасных цялух. А старшыня сельсавета прыехала на «Запарожцы» ў вёску падшукаць новага прадаўца.

Але хто згодзіцца стаць за прылавак? Старэйшыя, вядома, не маглі: трэба было гаспадарчыя тавары прывозіць аж з Лоева. Паспрабуй знайдзі аўтамашыну ці трактар з прычэпам, ды ўпрасі, каб хто нагрузіў ці згрузіў скрынкі або мяхі з мукой, — дарэмная справа. А маладзейшыя наадрэз адмаўляліся: клопатна ды і выгады ніякай ад той крамы не бачылася.

— Я вельмі ж хворая,—казала Галіна — жонка трактарыста Толіка Цімошчанкі. — Як прысяду, дык у маёй галаве ўвесь свет пераварочваецца...

— І я, людзечкі, людзь ногі цягаю, — скардзілася Надзеі Аляксандраўне Аксеня — жонка страхавога агента Івана. — А вунь жа апошні стажок сена за гародамі застаўся. Трэба ж як-небудзь кароўку трымаць. А чым яе карміць? І вы з гэтай просьбай сваёй. Дालібог, не магу: я ўжо немаладзёнка якая...

Пасля мы з жонкай растлумачылі наіўнай старшыні сельсавета, што ў Крупейчанкаў не адзін яшчэ стажок сена ёсць. Ёсць і дзве каровы. І засявае Іван, як і некаторыя іншыя ў вёсцы, не адну сядзібу. Дык ці ж не выгадней ім вырошчваць свіней, цялят, каб потым іх прадаць, чым марнець за тым прылаўкам ды падлічваць вечарам сірочую грашовую выручку?

...З таго часу ў вёску раз у тыдзень (звычайна ў сераду) з Лоева прыязджае аўтакрама. Разбітны шафёр (ён жа і прадавец) спыняе машыну насупраць двара Валянціна Кульгавага, адкідвае задні борт, — атрымліваецца своеасаблівы прылавак. У пустыя мяхі, што прыносяць з сабой вяскоўцы, прадавец кідае цяжкія, як цэгла, дрэнна выпечаныя боханы хлеба. Часам прывозіць яшчэ пячэнне, макароны-«шасцяронкі», малочныя пернікі Бабруйскага хлебазавода. Ну, і тавары першай неабходнасці — гаспадарчае мыла, часам мыцельны парашок.

Калі бывае цёпла, у сераду на бярвеннях, што амаль заўсёды ляжаць паблізу (іх навазілі Валікавы зяці і сын) садзяцца Рыгор Карась, леснікі Іваны, Мар'і, (іх многа) і чакаюць фургон. Гавораць пра выбары новага прэзідэнта ў Амерыцы, пра тое, што цяпер можна смела сказаць праўду і табе трасцай не вылезе ўбок тая праўда... А на тэлеграфным слупе, з падпоркай, дзе некалі Кульгавы вешаў жалезную заслонку ў трывожныя дні, цяпер шафёр-прадавец прыбіў

(Працяг на стар. 4).

Першая частка вясковых замалёвак М. Даніленкі змешчана ў «ЛіМе» за 8 красавіка г. г.

ІВАНЫ ДЫ МАР'І...

(Працяг. Пачатак на стар. 3).

шыльду. На ёй напісана: «Аўтамагазін працуе з 15 да 16 гадзін». Але, як правіла, ніколі аўтакрама не прыязджае ў гэты час: акрамя Багатай Грады ёй трэба пабываць яшчэ ў добрым дзесятку вёсак. І якраз у гэты час...

Іван і Ульяна

Як толькі надыходзіць зіма, ляснік Іван Анісавец запрагае ў сані каня, бярэ сякеру і едзе ў лес «па розкі», як ён кажа. Там нацярэблівае значную кучку гнуткіх бярозавых галінак, увязвае лейцамі і прывозіць у двор. І так ён шыбуе ў лес некалькі дзён запар, пакуль ля ганка не вырасце высокая капа «розак». Тады Іван вострыць на наждаку нож, разматвае скрутак дроту і пачынае вязаць... венікі. Шмат венікаў. Часам тысячу, часам — як надарыцца больш вольнай часіны — тры тысячы. Лясніцтва адпускае план. Ляснік яго выконвае: у гарадах дворнікам вунь колькі трэба мётлаў, каб падмятаць тратуары. За кожны здадзены венік Іван пасля атрымае... дзевяць капеек. Але паспрабуй навязаць тых тры тысячы венікаў. Не дзіўна таму, што калі позна вечарам чалавек змружвае павекі, перад яго вачыма высяцца венікі, венікі. Цэлая гара венікаў.

Іван — чалавек негаваркі, замкнуты. Можа прабыць з табой цалюткі дзень і сказаць усяго адно-два словы. Затое яго жонка Ульяна перагаворыць дзесяцярых. Уласна, у іх доме галоўная яна. Як скажа Ульяна — так і будзе. Задумала Ульяна выгадаваць каня. (Кожнаму лесніку паложана яго мець, але выгадаваны стане як бы сваім). Іван прывёз з лясніцтва кволае худое жарабя. Рэбры яго выпіналі, як скабы. Доўга мэнчылася жанчына, адпайвала жарабя малаком, радавалася, калі тое перастала пахіствацца на цыбатых ножках, а потым выпрастала хвост - мяцёлачку і панеслася рыссю па двары.

— Будзе харошы конь! — радасна аб'явіла Ульяна.

Іван, як звычайна, толькі хмыкнуў. Не пярэчыў ён, калі жонка выходжвала коніка, давала яму мешанку, акрайчыкі хлеба. Маўчаў, калі жонка рынулася адваёўваць каня, бо нейкі хіжак напісаў у райвыканком, што Анісавец незаконна прыдбаў сабе каня. Хто ведае, колькі здароўя і нерваў страціла жанчына, пакуль даказала, што конь патрэбен яе мужу, лесніку Івану, што ў другога лесніка Івана Каваленкі —таксама конь. Толькі выгадаваў яго не ён... Трэба ж ледзь не кожны дзень ездзіць у лес, на дзялянкі, дзе праводзяцца высечкі, робіцца так званае прасвятленне, нарыхтоўваецца для гаспадарак дзелавая драўніна.

У Івана двое дзяцей. Старэйшы Мікалай працуе ў мясцовым райкоме партыі. Дарос да загадчыка аддзела; жонка яго — у мясцовым музеі. Ульяна з першых дзён не ўпадабала нявестку: не кідаецца тая да гаспадарчай работы, нехапаткая, як яна кажа.

Неяк надарылася быць Івану ў Лоеве (ездзіць ён туды рэдка), і чалавек дзівіўся, як нявестка — лічы зялёнае дзяўчо — расказвала яму, якія тут ішлі жорсткія баі ў сорак трэцім. Цяжка было фарсіраваць шырачэзны Дняпро 65-ай арміі генерала Батава. Шмат хто навечна застаўся ў тыя халодныя асеннія дні на дняпроўскіх кручах. Непадалёк адсюль пахаваны вядомы ўзбекскі паэт Султан Джура... Іван успамінаў тады, як у галодныя дні, калі нашы часці з баямі рушылі вызваляць Рэчыцу, Калінкавічы, Мазыр, ён разам з вольнанаёмнымі дзяўчынкамі будаваў на прыстані баржы. Урэшце то была ваенізаваная арганізацыя. Давалі ім па картачках мізэрную долю хлеба, круп, і яны, не разгінаючыся, абшывалі дошкамі тыя баржы. Удалечыні грымела вайна. Усюды панавалі рэзрух, нішчымніца. Трэба было рабіць і рабіць: вайна перамолвала жорнамі тысячы трохі старэйшых за Івана.

...Міне шмат часу, і лесніку Івану другі раз з раёна прышлюць паштоўку: прыйшла яго чарга набываць аўтамашыну «Жыгулі» нейкай апошняй мадэлі. І прыпомняцца яму прыстань, баржы, галодныя ваенныя гады, калі жадзён быў акрайцу чэрствага хлеба. Машына, вядома, Івану не трэба. Не трэба яна і Ульяне. Але ў іх, акрамя Міколы, яшчэ ў далёкім горадзе Курчатаве (Іван туды ездзіў, калі забіў вепрука) жыве дачка Таня з мужам. На атамнай працуюць. Дачка чакае другое дзіцё. Каму з іх купіць машыну? Задача!

Колькі гадоў назад, калі ім першы раз даслалі такую ж паштоўку, Ульяна, як адрэзала, сказала: «Машыну купім Тані». Але тая сама запярэчыла: «Ці ж я супраць, мама? Але падумайце, якімі вачыма пасля я буду глядзець на Колю? Вы ж не вечныя. А ў нас жа амаль нікога з родзічаў больш няма. З-за той машыны навечна ворагамі пастанем».

Што да Івана, дык ён не супроць быў, каб машыну меў і Коля. Але жонка ледзь не пад нос тыцнула яму дулю:

—А гэта бачыў? У мяне вунь ад зёлак ды ад зямлі патрэскаліся далоні, ад палоння гэтага. А ці ж паказала хоць раз сюды вочы нявестка? Сядзіць там, бы якая пані.

—У яе хапае сваіх клопатаў у музеі, — заступіўся за нявестку Іван.

— Ах, клопаты! Якія там клопаты? Дрэмлюць, бы сонныя мухі, пакуль хто адчыніць дзверы ў той музей...

Так і засталося тады адкрытым пытанне. Між тым, мясцовы шафёр Васіль Лысянок угаварваў Ульяну адаць яму чаргу на «Жыгулі». «Калі браць не будзеце, свайму сыну куплю, — сказаў ён. — Навошта ж чаргу губляць...»

Грошай, вядома, у Анісаўца хопіць — і, можа, не на адну толькі машыну. Кожны год ён прадаваў кабаноў, здаваў цялух. Ды і мёд часта вазіла і ў Гомель і ў Лоеў Ульяна. Ну, а калі ў ранейшыя гады надараліся грыбныя восені, не адну нізку адборных духмяных баравікоў па добрай цане прадавала жонка. Умее іх адмыслова сушыць на «баране» — усе, як на падбор, бялюткія, нанізаныя капялюшыкамі «па ранжыру».

Івану падабралася пад шэсцьдзесят. Раней думаў яшчэ папрацаваць год-другі, але жонка загадала:

— Хопіць! Якое там у цябе здароўе? Ледзь паднатужышся дзе, дык увесь мокры, як хлюшч той. А яны як прыедуць за лесам, дык самагонам-сінюгай частаваць спяшаюцца. Ад той самагонкі вочы на лоб лезуць, а ты такі цяльпук, што не можаш адмовіцца...

Што ж, Іван згодзен і на пенсію. Паслужыў лесу, шчыра кажучы, нямала. Кожная сцежка, кожны дубок чалавеку вядомы. Бывала, у летнюю спякоту, калі ўсё млее, калі жывіца на ствалах соснаў выступае, тупае Іван са стваламерам па лесе. А абход у яго вунь які вялікі — не адзін дзесятак квадратных кіламетраў. Звычайна Іван ідзе не спяшаючыся. То паглядзіць, ці не выкапаў хто корань расліны-касталома, ці не разбурылі дзікі лычамі мурашнікі, ці не час развесіць на ўзлессі дуплянкі-сінічнікі. А то пацікуе за лосем, што абкусвае асінавыя парасткі.

Аднойчы, калі марозік пачаў патроху шкліць лужыны, я запрасіў Івана і Валіка Кульгавага асвежаваць двух вепручкоў: трэба было збірацца ў Гомель.

— А «джала» ёсць? — запытаўся Іван. — У мяне ёсць са зламаных вілаў, ды трохі заржавела.

Ён прынёс і «джала» і спецыяльна зробленую затычку, каб дарма не пралівалася япрукова кроў. (Пасля з яе можна будзе напячы з грэчневай крупой крывянак). І рабіў усё не спяшаючыся, але дабротна. Спачатку смаліў паяльнай лямпай. А потым — кулямі саломы з таго жыта, што мы сеялі на гародзе. Ашчадна шкроб да жаўцізны прыпалены хіб нажом. І толькі смаліў адну за другой цыгарэты. (Яму Ульяна адразу, як прыязджала аўтакрама, набірала цэлую сумку пачак).

Яны з Валікам пасля свежавалі тушы на залацістай саломе, а я ўспамінаў, з якой цяжкасцю мы куплялі, а пасля гадавалі гэтых вепручкоў.

...Звычайна ў пачатку сакавіка, калі мы перабіраліся ў вёску (з сабой у выпісанай на заводзе «лятучцы» везлі крупы, камбікармы, якія ўдавалася за зіму дастаць у Гомелі), трэба было ісці купляць парасят. Нічога не паробіш: раз сабраўся ў вёску — выконвай Харчовую праграму. Ды і весялей жывецца, калі ў двары ёсць якая-ніякая жыўнасць.

Мы бралі два пустыя мяхі, апраналі старыя ватоўкі і ў суботу тэпалі спачатку ў Каўпень (восем кіламетраў), а адтуль аўтобусам — у Лоеў. Начавалі ў гасцініцы. А раненька — балазе базар пад бокам у гасцініцы — ішлі на гандлёвы пляц. Яшчэ ў прыцемках там ужо снoўдаліся такія ж бедалагі, як і мы. Цяпер не зявай— пільна сачы, каб не перахапілі. Вось пад'ехала адна, другая легкавыя аўтамашыны. З кузава грузавой вунь знялі аж тры скрынкі з парсючкамі... Мяшкі ў рукі — і да машын: раздумваць няма калі.

Як правіла (я заўсёды цікавіўся), парасят прывозілі з суседняга Брагінскага раёна. З вёсак Шкураты, Мікулічы, Астрагляды. Цану загіналі не ніжэй сямідзесяці за кабанчыка (свінкі ішлі танней; іх куплялі не надта ахвотна). Таргавацца доўга не выпадала: побач такія спрытнюгі (лоеўцы), што і перахопяць...

Грошы заплачаны. Парсючкі — у мяшках. Цяпер трэба на аўтастанцыі ўпрасіць шафёра, каб узяў з такім «грузам» у аўтобус. Дзякуй богу, не перавяліся яшчэ ў нас добрыя людзі, — бралі. Толькі пасля білета давалі квітанцыю на... штраф... А пасля восем кіламетраў трэба было цягнуць па бездаражы на спіне вісклівых «пасажыраў» да сябе ў хлеў. І тут нявольна думалася: няўжо нельга стварыць у раёне спецыялізаваную гаспадарку, якая б вырошчвала да адпаведнага ўзросту парасят, а пасля развозіла за адпаведную плату людзям у невялікіх вёсках? Адзіны раз саўгас «Лоеўскі» вывез на кірмаш прадаваць свой маладняк. За паўгадзіны размялі... А можна ж прадаваць і качанят, і куранят, і гусянят... Ды ці мала што можна прадаваць за сходную цану, каб пасля яно прыйшло для людзей лішнімі кілаграмамі свініны, цяляціны, сотнямі яек?

Іван Анісавец, калі смаліў, сказаў мне, што яго Ульяна аднойчы, каб купіць парсючка, дапяла аж да Холміча, што ў суседнім Рэчыцкім раёне. Загадзя даведалася, што на нейкі фэст там меўся быць кірмаш. Пабегла туды нанач (а будзе ад Багатай Грады туды кіламетраў за трыццаць). У знаёмых пераначавала, купіла двух парсючкоў. А Іван на кані пад'ехаў па яе. Забраў.

— Ну, а калі б яна не купіла? — запытаўся я.

Іван хмыкнуў і ўтаптаў у снег дакураную цыгарэту.

— Купіла б, — упэўнена адказаў ён.

Вядома, некаторыя выпісваюць за значна меншыя грошы парсючкоў у мясцовым калгасе. Але то бываюць, як правіла, слабыя, выбракаваныя парасяты. Ды не кожнаму і выпішуць: свінагадоўчай фермы ў гаспадарцы няма. У першую чаргу адпусцяць, скажам, Валянціну Іванавічу Кульгаваму ці якой Мар'і — былой даярцы. І праўленне па-свойму мае рацыю: трэба заахвочваць у першую чаргу спецыялістаў, тых, хто актыўна працуе ў гаспадарцы.

Раней Анісавец жыў на самым ускрайку вёскі. За яго сядзібай пачынаўся лес. Некалі знаёмы экскаватаршчык выкапаў каля лесу сажалку. Вакол яе гусціцца лаза, расце крушыннік, вольхі. Іван у сажалку запусціў маленькіх карасікаў і карпаў. Ульяне зрабіў з дошак сходнін, і жанчыне вельмі ж зручна было паласкаць бялізну каля густога чароту і рагазы, што разрасліся ў вадзе. А пасля надумалася Ульяна перабрацца ў бацькаву хату, што стаіць на сярэдзіне вёскі. (Іван Каваленка кажа: «Там ёй не было з кім сварыцца, а тут — куды ні кіне камяком гліны — у суседні агарод трапіць»). Тут — усё-такі цэнтр. Бацька памёр у Гомелі. Хату паклеілі шпалерамі, паслалі лінолеум. І аднойчы Іван з Ульянай, залыгаўшы як добрага бычка, вялі на новае селішча здаравеннага рахманага вепрука. Кабан трывожна рохкаў, прынюхваўся да незнаёмых пахаў, але спакойна тупаў за гаспадарамі. Я ведаў, што гэтага вепрука Ульяна мелася здаць на мясакамбінат. «На якую ж ашчадную кніжку пакладзе яна грошы? — думалася мне. — І каму ўсё ж купіць яна «Жыгулі»?

Іван ды Мар'я

У галодныя пасляваенныя гады з далёкай вёскі над Дняпром прысталі ў Багатай Градзе ў прымы два Іваны. Града, лічы, цудам уцалела, хоць пасля таго, як нашы войскі расшырылі плацдарм ля Лоева, тут ішлі страшэнныя баі. Ястрабка, што кіламетраў за трынаццаць адсюль, сем разоў пераходзіла з рук у рукі. І цяпер не зараслі ў лесе бліндажы. Часам у гушчэчы дзікага малінніку, крушынніку, хмелю, што спорна разрастаюцца навокал, угадваюцца акопныя хады. Яны закіданы ламаччам, засыпаны шыгаллем, лістотай. У Градзе згарэла толькі нейкая пара хат. Тут у многіх дамах тады былі шпіталі. Урачы ратавалі сотні раненых, скалечаных асколкамі, мінамі. Колькі людскіх пакут пачулі ў тыя дні сцены гэтых дамоў!

Пасля прымакі «засваталі» яшчэ аднаго Івана — Каваленку. Ён прыстаў да чарнявай маладухі Мар'і. Яе бацькі даўно насілі мянушку «Пілёсцікі». Мусіць, таму, што Манін бацька ад роду быў шчупленькі, бы верабей, хадзіў подскакам, усё рабіў похапкам, заўсёды спяшаўся. Пройдуць гады, у Каваленкаў пойдуць свае дзеці, і Івана мясцовыя жыхары таксама празавуць Пілёсцікам. Дарэчы, даўно сцерлася з людской памяці, што і ён, і Валік Кульгавы некалі прысталі ў прымы да сваіх Мар'яў. Даўно яны сталі паўнапраўнымі гаспадарамі дамоў. А аб тым, што прыйшлі сюды з-пад Холмеча, ніхто не ўспамінае. Не ведаюць нават, што сям'ю Івана Каваленкі на яго радзіме і сёння клічуць «штундамі». Быццам нейкая іншая вера ў іх. Што да Івана, дык у яго адна вера — у сённяшні дзень. Аб тым, што будзе заўтра, ён асабліва ніколі не задумваецца. Не задумваецца і яго Мар'я.

Цяжка, бадай, знайсці яшчэ дваіх, якія б так дапаўнялі адзін другога. Жывуць яны бесклапотна, весела. Працяглы час Мар'я, як і муж, падахвоцілася была да шклянкі. Калі наступалі дні, як на гароды трэба было вывозіць гной і садзіць бульбу, — Іван і Мар'я як усё роўна другі раз нараджаліся на свет. У лесніка Каваленкі ёсць конь. Каму трэба ўзараць пад грады, каму—пасеяць ячмень, каму — вывезці гной. І тут, вядома, без бутэлькі было не абысціся. Звычайна Іван не адмаўляў. Толькі пераступаў крываватымі нагамі, заклапочана чухаў патыліцу:

— Хто пярэчыць, раз трэба? Ды конік стаміўся. Бач, вушы, бы лапухі, развесіў. Чорт яго ведае, ці пацягне плуг...

— Іванька, татка мой, — клянчыць якая-небудзь жанчына-ўдоўка. Мае ж меліся на суботу прыехаць з Гомеля — падсабіць... Я і ў Ульяны прасіла. У іх конь дужы. Удвух з тваім пацягнуць. У мяне там мякка: на зіму дыскавала...

Не столькі Іваны-леснікі, а іх жонкі даўно неўзлюбілі адна другую. Ульяна пры выпадку абгаворвае, што ў Мані ледзь не кожны год не хапае да вясны бульбы. І сапраўды, як толькі пачынае пакрыху параваць зямля, Каваленкі ўшчамляюць у калёсы каня, біруць мяхі і едуць да каго-небудзь у вёску, каб набраць бульбы. Звычайна ім даюць, бо Іван то дроў у лесе выпіша, то паабяцае ўзараць гарод, то шулы ў варотах падправіць: у руках спрыт мае.

Іван перамінаецца крываватымі нагамі, нешта мыліць бяззубым ротам.

— Заплачу, Іванка. А як жа, — не адступае якая-небудзь Мар'я.

— Дасць, чаго там, — нечакана ўступае ў размову Маня.

У яе густыя чорныя бровы. З-пад іх глядзяць касаватыя мангольскія вочы. Пры словах, што будзе пачостка, Маніны вочы загараюцца. Яна спасцярожліва зыркае на сыноў. Адзін — старэйшы — вучыўся на курсах на трактарыста. Меншы — Саша, — калі стаіць добрае надвор'е, ездзіць на веласіпедзе ў восьмы клас кіламетраў за дзесяць у вёску, дзе ёсць дзесяцігодка. Сыны непрыкметна пільнуюць бацькоў. Старэйшы папярэдзіў: калі Маня зноў нап'ецца, дасць ёй добрых кухталёў. Іван можа яшчэ папалохаць сына ляйчынай, а Маня пабойваецца старэйшага. Аднойчы той аперазаў яе, п'янаватую дручком па спіне...

Як бы там ні было, Каваленкі падахвочваюцца даць каня. Іван, валюхаючыся, ідзе на дрывотню і корпаецца там пад павеццю. А Мар'я любоўна глядзіць яму ўслед і паведамляе жанчыне, як вялікую таямніцу:

— У майго Івана лысіна пачынаецца з макаўкі галавы. Як усё роўна хто гарачую патэльню туды ставіў.

Старэйшы сын Каваленкаў загінуў у Афганістане. На могілках, пад разлатымі дубамі і тоўстымі соснамі, стаіць мармуровы помнік. З адшліфаванай да люстранога бляску стэлы глядзіць малады сімпатычны твар юнака ў пілотцы. Кажуць, з таго дня, калі салдаты прывезлі з Рэчыцы цынкавую труну з сынам, і пачала Маня прыкладвацца да рыльца бутэлькі. Можна было ўбачыць, калі вяскоўцы снoўдаліся бліжнімі бярэзнікамі за грыбамі, каля таго помніка Мар'ю. Жанчына апусцілася, заўсёдашняя яе жвавасць знікла, валасы ўскудлаціліся. На набрынялым твары амаль не было відаць шчылін яе мангольскіх вачэй. Мар'я поўзала па жоўтым пяску ля магілкі, перасыпала ў далонях жарсцвінкі, нешта шаптала. А то заходзілася ў галашэнні...

(Заканчэнне на стар. 13).

Як паведамлялася ў друку, 29 ліпеня ў Доме палітасветы праходзіла сустрэча грамадскасці Мінска з метрабудаўнікамі пры ўдзеле кіраўніцтва ГалоўАПУ. Таму, што такая сустрэча была наладжана, паспрыяў зварот архітэктурнай секцыі Мінскага гарадскога савета Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры з пісьмом у Мінскую транспартную пракуратуру ў сувязі з парушэннем метрабудаўнікамі Законаў СССР і БССР аб ахове і выкарыстанні помнікаў.

Мінчане атрымалі магчымасць пачуць ад спецыялістаў «Мінскметрабуда» адказы на хвалюючыя патрыётаў горада пытанні.

Не скажу, каб тыя адказы задаволілі прысутных, знялі напружанасць вакол праблемы захавання гістарычнага ядра горада.

Так, напрыклад, выконваючы абавязкі галоўнага інжынера інстытута «Метрапраект» П. Юркевіч гаварыў, што тэхналогія хімічнага замацавання грунту, падобная на тую, што скарыстоўваецца ў Мінску, найлепшым чынам зарэкамендавала сябе ў Нью-Йорку, а таксама ў еўрапейскіх гарадах, слаўных архітэктурнымі помнікамі — Парыжы, Бруселі. Маўляў, і метро неглыбокай закладкі дзейнічае, і старыя пабудовы ў еўрапейскіх сталіцах стаяць без шчылін у падмурках і сценах. Але ж на пытанне, ці здолее «Мінскметрабуд» гарантаваць такую ж якасць, як метрабудаўнікі Парыжа і Бруселя, і з каго потым будзе спытаць, калі нягледзячы на аптымістычныя запэўніванні, Верхні горад у рэшце рэшт разбурыцца — уцямнага адказу прысутныя не пачулі.

Да таго ж высветлілася, што метрабудаўнікі і Міністэрства культуры БССР, з якім «Мінскметрабуд» павінен узгадняць усе свае дзеянні на Замчышчы і ў Верхнім горадзе, не маюць агульнай мовы — разыходзяцца ў меркаваннях адносна таго, на што ў метрабудаўцаў ёсць дазвол, а на што няма. Высветліліся шматлікія пралікі на стадыі праектавання, у тэхналагічным забеспячэнні і ўрэшце — у выкананні работ па будаўніцтве другой чаргі метро. Вібрацыя ад метрацягнікоў пагражае нават абеліску на плошчы Перамогі — пра гэта гаворыць адзін з аўтараў помніка народны архітэктар СССР Г. Заборскі. Даводзіцца канстатаваць разыходжанне слоў і справы ў ГалоўАПУ і метрабудаўнікоў, крызіс даверу мінчан да чарговых абяцанак.

Таму вельмі натуральна прагучала на сустрэчы прапанова аб спыненні будаўніцтва другой чаргі метро і стварэнні ўсесаюзнай камісіі (бо Верхні горад — помнік усесаюзнага значэння з 1986 г., а Замчышча — з 1950 г.), у якую маглі б быць запрошаны і замежныя спецыялісты. Гэта камісія пасля адпаведных даследаванняў і вырашыла б далейшы лёс будаўніцтва. Прапанову горача падтрымалі ўсе ўдзельнікі сустрэчы, акрамя, зразумела, метрабудаўнікоў і кіраўніцтва ГалоўАПУ (бо метрабудаўнікі збіраюцца ашчаслівіць горад датэрміновым уводам другой чаргі ў эксплуатацыю).

І яшчэ некалькі слоў аб допісе «Фальшывыя аргументы», змешчаным у «Вячэрнім Мінску» 27 ліпеня з яўнай мэтай накіраваць грамадскую думку напярэдадні сустрэчы ў выгаднае для «Метрабуда» рэчышча. Допіс ішоў пад рубрыкай «Алё: «ЛіМ»!. Няцяжка зразумець пафас «рабочага «Мінскметрабуда» П. Кастрамы, у якога, дарэчы, ёсць цёзка, які падпісваецца «П. Кастрама (БЕЛТА)» — напрыклад, у «Вячэрнім Мінску» за 1 жніўня. «Метрабуд» не можа вітаць замаруджванне, а тым больш спыненне будаўніцтва — спыняцца прэміяльныя, а то і зарплата.

«Метрабудавец з БЕЛТА» ў самым пачатку свайго допіса папярэджвае: «Не буду ўдавацца ва ўсе дэталі названага артыкула» («Усё ў той жа пазіцыі?», «ЛіМ», 15 ліпеня) і сканцэнтроўвае сваю ўвагу не на тэксце артыкула, а на здымках А. Ільіна, якія яго дапаўняюць. На нашым здымку — трэшчыны на фасадзе будынка. Як жа «Вячэрні Мінск» аспрэчвае гэты фотафакт? Друкуе здымак, з якога відаць, што вокны першых паверхаў таго ж будынка закладзены цэглай, а падмурак умацаваны швелерам. Навошта мацаваць будынак, калі, як піша П. Кастрама, —«ніякай дэтанацыі»?

Другі кадр А. Ільіна — спілаваныя дрэвы. Зразумела, калі ўзнікае пагроза жылым будынкам і помнікам дойлідства, то гэта не самая страшная ахвяра, якую нясе горад. П. Кастрама лічыць, што дрэвы спілаваныя толькі там, дзе трэба. Але ці можа «Вячэрні Мінск» сцвярджаць, што на сумленні метрабудаўнікоў няма знішчаных без патрэбы дрэў на трасе другой чаргі метро?

Прыгадваючы трэці здымак лімаўскай падборкі, П. Кастрама прызнаўся, што «не зразумеў, што хацеў сказаць фотааматар», тым не менш узяўся яго каменціраваць.

Прапануем чытачам артыкул кандыдата тэхнічных навук В. Ярмоленкі. Спадзяемся, што гэта публікацыя паспрыяе высвятленню пытання пра аргументы — фальшывыя і сапраўдныя.

П. ВАСІЛЕЎСКІ.
кар. «ЛіМа».

ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ

МЕТРО І АБЛІЧЧА ГОРАДА

У КАНЦЫ 70-х гадоў, зыходзячы з той акалічнасці, што Верхні горад прыгавораны ГалоўАПУ да зносу (прыгадаем конкурсны праект забудовы Цэнтральнай плошчы, надрукаваны ў кнізе Л. Патапава «Сілуэт Мінска» — выдавецтва «Навука і тэхніка», 1980 г.), «Мінскметрапраект» пачаў работы па прывязцы, праектаванні і будаўніцтве другой лініі метрапалітэна ў запаведных мясцінах. Грамадскасць не ведала пра пагрозу, якая навісла над гістарычным цэнтрам горада.

Структурная аснова перспектыўнай схемы Мінскага метрапалітэна з трох ліній, якія перасякаюцца,— трохкутнік з бакамі паўтара-два кіламетры. Яго вяршыні (станцыі «Кастрычніцкая», «Плошча Леніна» і «Фрунзенская») — гэта перасадачныя вузлы. Ці магчыма была другая схема, якая не закранала б гістарычнай зоны беларускай сталіцы? Безумоўна. Але сёння, у выніку ведамаснай няўзгодненасці адных, недадумвання другіх і злой волі трэціх, размяшчэнне другой лініі метрапалітэна ў межах Верхняга горада (у плане і па вертыкалі) — пытанне ўжо вырашанае на практыцы. Нават у такім выпадку трасу можна было «пасадзіць» на 15—20 метраў ніжэй — пад першай лініяй, а не над ёй. На жаль, цяпер пра гэта гаварыць не даводзіцца — «цягнік пайшоў».

Газета «Вячэрні Мінск», здаецца, ужо пераканала мінчан у тым, што праходка Мінскага метрапалітэна ажыццяўляецца ў архіскладаных горнагеалагічных і гідрагеалагічных умовах. Ці так гэта? Калі не звяртаць увагу на сюрпрызы валуноў-гігантаў, то горнагеалагічныя і гідрагеалагічныя ўмовы Мінска можна лічыць спрыяльнымі ў параўнанні, напрыклад, з цвёрдымі гранітнымі пародамі Днепрапятроўска, рэзкім перападам рэльефу ў Ерэване або сапраўды складанай гідрагеалогіяй у Ленінградзе. Іншымі словамі, калі б перагонныя тунелі ў межах Верхняга горада былі «пасаджаны», скажам, на 15 метраў ніжэй, то і метрабудаўнікам было б прасцей, і для архітэктурных помнікаў больш бяспечна, а для эканомікі ў цэлым больш рацыянальна.

Пасля прыняцця Мінгарвыканкомам рашэння аб поўным аднаўленні і рэстаўрацыі Верхняга горада «Мінскметрабуд» і «Мінскметрапраект» у ліхаманкавай спешцы прымаюць дадатковыя меры для зніжэння негатыўнага ўздзеяння перагонных тунеляў паміж станцыямі «Янкі Купалы» і «Няміга» на гарадское асяроддзе: уладкаванне буранабіўных паляў, збудаванне маналітнага «саркафага» (жалезабетоннай пліты плошчай 2 тысячы квадратных метраў), ахоўных падпораў спосабам «сцяна ў грунце» і хімічнае замацаванне грунтаў — нагнятаннем у шчыліны пад ціскам на глыбіню да 15 метраў раствораў хлорыстага кальцыя і вадкага шкла (825 літраў на 1 пагонны метр шчыліны). У добрую капейчыну абыходзяцца дзяржаве ўсе гэтыя работы «Мінскметрабуда», але як даўно вядома—«сквапны плаціць даражэй».

Найбольш важным момантам у рэканструкцыі Верхняга горада, разлічанай на 1988—1993 гг., з'яўляецца аднаўленне гістарычнага ансамбля плошчы Свабоды. На практыцы гэта павінна выявіцца не толькі ў аднаўленні архітэктурнага сілуэта гістарычнага цэнтра беларускай сталіцы ў ранейшым выглядзе (царква Св. Духа, гарадская ратуша, вежа гарадскога гадзінніка, езуіцкі Кафедральны сабор і іншыя), але і ў прыстасаванні будынкаў да новых функцыянальных умоў. Вось тут і павінны метрабудаўнікі знайсці агульную мову са спецыялістамі «Белрэстаўрацыі». Гаворка ідзе аб згубным уздзеянні на стан будынкаў вібрацыі ад метрацягнікоў, бо ад трасы да падмурка дзеючага Кафедральнага сабора літаральна некалькі метраў. Таму «Мінскметрабуд» павінен, абавязаны зрабіць усё неабходнае, каб выключыць уплыў усіх адмоўных фактараў. Вырашэнне гэтай тэхнічнай задачы асабліва важна ў сувязі з запланаваным размяшчэннем у царкве Св. Духа аргана і дзіцячай філармоніі, ды і кансерваторыя «сядзіць» проста ля трасы.

Ці ўсё прадугледжана цяпер для ліквідацыі вібрацыі і захаванасці помнікаў у Верхнім горадзе з пускам другой лініі Мінскага метро ў эксплуатацыю? Не? Бо сёння нават з жылога дома на праспекце Машэрава каля магазіна «Алеся» ўжо выселены жыхары (дом у аварыйным стане), патрэскаўся будынак тэатра імя Янкі Купалы... А гэта ж усё ў адносінах да Верхняга горада аб'екты перыферыйныя. Дарэчы, цяпер будтрэст № 17 «ратуе» сімвал горада — абеліск Перамогі на трасе першай лініі метрапалітэна ад... асядання (работы абыдуцца ў 500 тысяч рублёў). У сувязі з гэтым незразумелая пазіцыя «Мінскметрабуда», ГалоўАПУ і, разам з імі, газеты «Вячэрні Мінск», разлічаная на заспакаенне грамадскасці.

Напрыклад, у допісе «Фальшывыя аргументы» гаворыцца наступнае: «будуецца зараз Варшаўскі метрапалітэн, і варшавяне не пратэстуюць супраць сваёй «падземкі». Але ж вядома, што варшаўская «падземка» не кранае раёна гістарычнай забудовы. Да таго ж газета сама сабе супярэчыць — можна прыгадаць «круглы стол» («Аблічча Мінска: якім яму быць?», «Вячэрні Мінск», 14 мая 1988 г.), дзе ў прыватнасці прагучалі такія словы: «Да нас прыязджалі метрабудаўнікі з Варшавы. І мне было сорамна перад імі. Вось яны мне паказваюць на каналізацыю дваццатага стагоддзя і пытаюцца, што гэта такое? Што ідзе праз тэрыторыю Замчышча? Я ім тлумачыў гэта памылкамі пяцідзесятых гадоў. Яны пытаюцца, а чаму вы і зараз там нешта будуеце?»

Для метрапалітэнаў неглыбокай закладкі праблема барацьбы з вібрацыяй і шумам — рэч амаль непазбежная. Звычайна яна вырашаецца за кошт спецыяльнай канструкцыі верхняй пабудовы пуці з павышанымі антывібрацыйнымі характарыстыкамі і шляхам удасканалення рухомага саставу. Пэўную цікавасць для метрабудаўнікоў Мінска можа ўявіць сучасны замежны вопыт. Так, на тунельных участках Мілана пачалі скарыстоўваць поліурэтанавыя шпалы з абшыўкай з мінеральнай ваты і на матах са шкловалакна; у Японіі паміж шпаламі і пуцявым бетонам укладваюць рыфленую пракладку з неапрэну. На метрапалітэне Цюрыха будуецца тунельны ўчастак, дзе рэйкі звараюцца ў плеці даўжынёй да 400 метраў(!), а пад поліурэтанавыя шпалы ўкладваюць пласт сінтэтычнага каўчука. На новых участках лонданскага метрапалітэна рэйкашпальная рашотка і баластная падушка ўкладваюцца на маставое палатно з папярэдне напружанага жалезабетону, а паміж палатном і апорнымі блокамі кладзецца суцэльны пласт віскознага матэрыялу. На 500-метровым доследным участку Парыжскага метро ўкараняецца найноўшая вібраахоўная канструкцыя, дзе з дапамогай трайнога дэмпфіравання дасягаецца вібраахоўны эфект да 25-ці дыцбел; на станцыях аснова пуці пакрываецца 3-ма пластамі прафіляванага вібрапаглынальнага матэрыялу з этылену, прапілену і тэрмапалімеру. Такі матэрыял спецыялісты лічаць адным з найбольш эфектыўных. Праўда, яго кошт высокі, што вядзе да падаражання будаўніцтва ў паўтара разы.

Агульны ўзровень вібрацыі вызначаецца таксама і неабрэсоранай масай метравагонаў. З улікам гэтага фактару метрапалітэн Лондана заказаў шведскай і англійскай фірмам 75 чатырохвагонных цягнікоў. Кузавы вагонаў на пнеўматычных шынах будуць выраблены з высокатрывалых прэсаваных алюмініевых профіляў і панеляў узамен стальных з выкананнем знешніх дзвярэй, якія не патрабуюць кішэняў у сцяне вагона. «Бясшумныя» колы з унутранымі гумавымі праслойкамі будуць аснашчаны амартызатарамі і стабілізатарамі папярочных перамяшчэнняў, а ў цягніках будзе прыменена сістэма тырысторнага кіравання электрарухавікамі, якая забяспечвае плаўнае паскарэнне і тармажэнне. Аналагічныя айчынныя вагоны серыі «І» выпрабоўваюцца цяпер аб'яднаннем «Метравагонмаш» Мінцяжмаша СССР — маса вагона зніжана на 3,5 тоны.

Такім чынам, праблема вібрацыі і, значыць, здавальняючага захавання помнікаў на ўчастку Верхняга горада можа быць практычна цалкам вырашана, калі ўжо цяпер, сёння прадугледзець вібраахоўныя мерапрыемствы з выкарыстаннем замежнага і айчыннага вопыту. На адрэзку другой лініі «Купалаўская — Няміга» гэта прывядзе да значнага павелічэння кошту будаўнічых работ, але гэта ўжо даплата (ці расплата) за няўзгодненыя дзеянні мінскіх архітэктараў і метрабудаўнікоў дзесяцігадовай даўнасці. У сувязі з гэтым хацеў бы звярнуць увагу грамадскасці на той факт, што на перагоне «Купалаўская — Няміга», як і на ўсёй трасе, «Мінскметрапраект» 21 красавіка гэтага года зацвердзіў да вытворчасці работ праект верхняга збудавання шляху БІМ-105. У ім тыя ж звычайныя стыкі на рэйках Р50 стандартнай даўжыні з металічнымі накладкамі ў пуцявым бетоне і падкладкамі СК-50, якія ўжываюцца на трасах метрапалітэнаў глыбокага закладання. Праўда, літаральна днямі «Мінскметрапраект» на гэтым участку трасы замяніў металічныя пракладкі на гумавыя, але для вырашэння праблемы вібрацыі гэта як «мёртваму прыпарка». Будаўнічыя работы па такім «праекце» трэба, на маю думку, без прамаруджвання спыніць. Трэба таксама звярнуць увагу на магчымасць пуску другой лініі Мінскага метрапалітэна толькі пры ўмове выкарыстання новых айчынных вагонаў серыі «І». Падобна, аднак, што «Мінскметрабуд» чакаць такіх вагонаў і ўкладваць рэйкі па парыжскім варыянце не збіраецца. Больш таго, ужо ўзяты павышаныя абавязацельствы — здаць другую лінію метрапалітэна да майскіх святаў 1990 года?! Тут міжволі прыгадваецца загад аб вызваленні Кіева любой цаной і любымі сродкамі да свята 7 лістапада 1944 года ці датэрміновая здача ў эксплуатацыю Чарнобыльскай АЭС. Калі гаворка ідзе пра захаванне Верхняга горада, трэба і час патраціць і грошай не шкадаваць.

Цяпер на станцыі «Няміга» пачаліся абліцовачныя работы. А ці патрэбна гэтая станцыя тут, на тэрыторыі археалагічнага запаведніка? Паблізу ж няма вялікіх прамысловых прадпрыемстваў, і велізарныя ці колькі-небудзь вялікія пасажырапатокі не з'явяцца тут ні ў канцы XX стагоддзя, ні ў пачатку XXI. Строга кажучы, сёння патрэбна сур'ёзная экспертыза ўсяго праекта другой лініі метро ў межах гістарычнага ядра старажытнага Мінска, а тэрмін здачы гэтай лініі ў эксплуатацыю павінен быць перагледжаны з улікам вынікаў гэтай экспертызы.

Відавочна, што праектныя і будаўнічыя работы ў Верхнім горадзе не павінны весціся без узгаднення з аб'яднаннем «Белрэстаўрацыя». Варта прыцягнуць да рэстаўрацыйных работ у беларускай сталіцы польскіх спецыялістаў прадпрыемства ПКЗ («Майстэрні па рэстаўрацыі помнікаў даўніны») на аснове кантракту Знешнегандлёвага бюро ПКЗ з «Саюззнешнебудімпартам». ПКЗ цудоўна справілася з задачай аднаўлення «Старога Мяста» з Каралеўскім замкам у Варшаве і цяпер паспяхова працуе на мностве аб'ектаў у СССР. Для запрашэння польскіх спецыялістаў ёсць усе падставы — Верхні горад з'яўляецца помнікам саюзнага значэння і ўваходзіць у лік выдатнейшых твораў беларускага народа. Нездарма паэт Уладзіслаў Сыракомля называў Верхні рынак Мінска архітэктурным цудам, якому маглі пазайздросціць і Варшава, і Вільня.

Сёння, калі праблемы аховы помнікаў уступаюць у супярэчнасць з задачамі горадабудаўнічымі, у ахвяру прыносяцца помнікі. Так было і з Нямігай, а транспартную ж праблему ў гэтым месцы горада можна было вырашаць за кошт дэмантажу і зносу Дома мод (магчыма, былі і іншыя тэхнічныя рашэнні). Цяпер настаў час, калі ўсе будаўнічыя работы ў межах даваеннага Мінска недапушчальныя без візы Міністэрства культуры, а праекты рэстаўрацыі — без зацвярджэння вучонымі саветамі адпаведных інстытутаў АН БССР.

На жаль, сёння грамадская занепакоенасць аб стане і лёсе помнікаў культуры не адлюстравана ў крымінальным заканадаўстве. Акрамя таго, моцная інерцыя мыслення выключна эканамічнымі катэгорыямі. І атрымліваецца такая бухгалтэрыя, што ўсе нерухомыя помнікі гісторыі і культуры ацэньваюцца па той жа методыцы, што і звычайныя, чыста функцыянальныя сучасныя збудаванні — па балансавым кошце. Але і гэтага мала — чым больш старажытны помнік, тым лічыцца большая яго зношанасць і, значыць, меншы яго балансавы кошт. Напрыклад, Сафійскі сабор у Кіеве «каштуе» стольні ж, колькі тыповы дзіцячы садок. Ці варта здзіўляцца таму, што наша Мінскае замчышча цаны нібыта не мела, а таму і было вывезена на гарадскі сметнік як будаўнічы друз. Мяркую, што патрэбен прынцыпова іншы падыход да ацэнкі такіх дзеянняў — патрэбна паўсюдная экспертная ацэнка ўсіх помнікаў даўніны пры адначасовым удасканаленні крымінальнага заканадаўства.

У нашым горадзе не так ужо шмат засталося унікальных архітэктурных помнікаў. Вось чаму такая пільная ўвага гараджан прыкавана цяпер да Верхняга горада. Тут, ля зліцця Свіслачы і Нямігі, пачыналася тысячагадовая гісторыя Мінска. Шэраг будынкаў Верхняга горада, хоць і не належаць да зарэгістраваных помнікаў архітэктуры, але з'яўляюцца самой гісторыяй. Правільна сказаў з гэтай нагоды акадэмік Д. С. Ліхачоў — радавая забудова вызначае аблічча горада. Нельга дапусціць, каб гэтае аблічча ў Мінска было змазана.

Якімі мне ўяўляюцца Верхні горад у 1993 годзе (па плане рэстаўрацыі), а потым і Ніжні горад? Гэта аднаўленая Няміга і вызваленая ад знявольвання аднайменная рака, узноўленыя Замкавая гара і частка крапаснай сцяны старажытнага Менска з драўлянымі варотамі, сучасны помнік заснавальніку горада легендарнаму Менеску, перададзены гораду ведамствам МУС і адрэстаўраваны цудоўны Пішчалаўскі замак на вул. Валадарскага, зноў адбудаваны будынкі першага беларускага тэатра і гасцініцы «Еўропа» на плошчы Свабоды, дэмантаж і перанос будынкаў інстытута «Мінскпрампраект» на вул. Леніна і «Дома Мусінскага» на Нямізе... і, вядома ж, адноўлены ў першапачатковым выглядзе Верхні горад — нацыянальны гонар беларусаў. Вырашэнне гэтых пытанняў не ў малой ступені залежыць ад грамадскага кардынацыйнага савета, які ўзначальвае цяпер галоўны архітэктар г. Мінска Я. Кавалеўскі.

Гісторыя горада — гэта наша Памяць пра мінулае. Сумленне патрабуе захаваць яе для будучых пакаленняў.

В. ЯРМОЛЕНКА,
горны інжынер-маркшэйдэр, кандыдат тэхнічных навук.

Пры ўсёй адноснасці паняцця «маладая паэзія» мы ўсё ж карыстаемся ім у літаратурнай практыцы. Праўда, не так часта нашы крытыкі адгукаюцца на творчасць маладых артыкуламі і рэцэнзіямі. Лічыцца, што і слова само — творчасць — у дадзеным выпадку ўжываць не надта і трэба. Тым не менш, яна існуе. І магутны дуб — скажам вобразна — быў калісьці кволым парасткам.

На дэфіцыт увагі маладыя рэагуюць своеасабліва: яны самі пішуць пра свае праблемы, пра сваё разуменне паэзіі і яе задач.

НЕКАЛЬКІ ДУМАК УРОЗГАЛАС

Дзіўная ўсё-такі рэч — Паэзія. Яе нельга вылічыць арыфметычна ў завалах вершаваных выданняў, хоць спрабавалі і некаторыя да гэтай пары спрабуюць. Паэзія — гэта такая рэдкасная духоўная іпастась у гісторыі чалавецтва, як і сам яе творца — неардынарны талент.

Здаецца, зараз на бацькаўшчыне і зусім абвастрыўся дэфіцыт паэтычных талентаў. Бо нават частыя гаворкі аб паэзіі, так шырока распачатыя недзе з 1983 года, паступова, неўпрыкмет, затухлі, а значыць, палемічны агонь быў усчынены на пустым месцы.

Цяпер часцей вядуцца гаворкі аб іншым: аб форме і змесце, але ўсё менш і радзей аб эстэтычнай вартасці твораў. Думаю, што пытаннямі — да прыкладу, «як» і «навошта»? — якія перыядычна ўзнікалі і ўзнікаюць у літаратурна-рамесніцкіх колах, сапраўдныя таленты ніколі не задаюцца як самамэтай. Гэтыя пытанні падсвядома кіруюць імі ў час задумы і напісання мастацкіх твораў. Таму яшчэ раз паўтаруся, бо пісаў ужо і гаварыў аб гэтым неаднойчы, што падобныя літаратурныя дыскусіі абсалютна нічога не даюць таленавітым творцам, паколькі вышэй прыведзены пытанні ўзведзены імі ў заўсёдны эстэтычна-ідэйны закон, а рамеснікі ад літаратуры — у іх зусім іншы закон, закон вядомасці і літаратурнага заробку — і пасля сотні падобных дыскусій не стануць пісаць высокамастацкія творы ўжо хоць бы таму, што яны абдзелены галоўным — талентам.

І нават калі пачынальнік найноўшай дыскусіі (я веру ў яго добры намер) Л. Дранько-Майсюк стане «таленавітым рэдактарам, — як ён піша, — з бездакорна-эстэтычным зрокам і гіпнатычным аўтарытэтам (?!)» паэтычных кніжак З. Марозава, У. Мазго, К. Жука, і інш. — то ўсё роўна тыя кніжкі да сапраўднай паэзіі аднесці наўрад ці можна будзе. (Агаваруся, што, магчыма, пасля выхаду ў свет маёй новай вершаванай кніжкі і маё прозвішча з такім жа правам зойме сваё месца ў гэтым бязрадасным радзе). Вы скажаце, што такія кніжкі пры рэдактарах, надзеленых вышэй прыведзенымі характарыстыкамі, наогул тады не будуць выходзіць у свет. Але ж, браткі мае, — выходзяць! Выходзілі. І — паверце — будуць выходзіць... Здавалася б, Паэзія і вершаскладанне — два процілеглыя полюсы. Але вось феномен — адно без другога не могуць, здаўна суіснуюць побач, як Моцарт і Сальеры, а калі браць на ўвагу фізічныя законы, то нават прыцягваюцца... Складаная ўсё-ткі дыялектыка духоўнага самавызначэння чалавека!

Канечне, зборнікі вершаскладальнікаў амаль не чытаюцца і не купляюцца, тым больш у нашай складанай моўнай сітуацыі.

Але хопіць, давайце шукаць сапраўдных паэтаў і Паэзію.

Ужо сёлета выйшла шмат паэтычных кніжак трыццацігадовых. Рэцэнзіі на іх калі і пішуцца, то ці людзьмі не кампетэнтнымі, ці найчасцей таксама паэтамі, сябрамі аўтараў. Проста не помніцца, калі гэта ў апошні раз хто з вядомых нашых крытыкаў адгукнуўся на зборнік вершаў маладога паэта. На маёй памяці, здаецца, Р. Бярозкін надрукаваў змястоўную рэцэнзію на першы зборнік Яўгеніі Янішчыц «Снежныя грамніцы» ў «Маладосці». Але ж было гэта больш як пятнаццаць гадоў таму назад...

Думаю, даўно наспеў час рэцэнзавання новых паэтычных (ды і празаічных) кніжак не пазней як праз месяц пасля таго, як яны паступілі на паліцы кнігарань. Гэта садзейнічала б іх рэкламе і хутчэйшай рэалізацыі. А то нярэдка здараецца, што рэцэнзуецца ў перыядычным друку кніжка, вокладкі якой ужо даўно палінялі за два гады, якія яна недакранальна пылілася на кніжных паліцах гарадскіх і вясковых крамаў. Яе «прэстыжу» і рэалізацыі ўжо нават рэцэнзія класіка не дапаможа.

Мяркую, такіх неадкладных рэцэнзій заслугоўваюць зборнікі лірыкі А. Пісьмянкова «Чытаю зоры» і П. Ламана «Стары млын», вельмі гожа выдадзеныя, бадай толькі дзве паэтычныя кніжкі з усіх кніг маладых паэтаў, выдадзеных выдавецтвам «Мастацкая літаратура» за гэты год, якія безумоўна зацікавяць прыхільнікаў беларускай паэзіі.

Дарэчы, тут прыпомнілася яшчэ адно цікавае выказванне паэта Л. Дранько-Майсюка (*дасць бог, ён стане шырокавядомым дзякуючы свайму літаратурнаму прагматызму!*). Некалі, адказваючы на анкету часопіса «Маладосць», ён справядліва папракнуў нашых старэйшых таленавітых пісьменнікаў і паэтаў, якія апошнім часам не пішуць у друку аб творчасці сваіх найбольш адметных і здольных літаратурных калег. Гэта, на жаль, так. Маладзейшыя ў лепшым выпадку задавальваюцца панібрацкім паляпваннем па плячы старэйшых братоў па пяру пры нечаканай сустрэчы: расцеш, маўляў, давай, давай, набірай моцы! Хоць, як вядома, Паэзія не мае ўзросту. Яна, як сказана мудрым чалавекам, альбо ёсць, альбо яе няма.

Але не думаю, што старэйшыя пісьменнікі такія ўжо апатычныя ў адносінах да сапраўдных маладых талентаў. Відаць, няма пакуль што такіх паэтаў, якія выклікалі б шырокі водгук у літаратурным асяроддзі, а тым больш у грамадстве.

Зусім нядаўна прачытаў адказы «Тутэйшых» на пытанні часопіса «Маладосць». Неспакойныя характары, начытанасць, неардынарнае мысленне, бездакорнае веданне і валоданне роднай мовай (ці не варты я жалю, пішучы аб натуральным з зайздрасцю?), высокі нацыянальны патрыятызм — вось што прываблівае ў не заўсёды лагічна выверaных адказах членаў таварыства маладых літаратараў. Апантаныя высакароднай любоўю да гісторыі, традыцый і мовы сваёй бацькаўшчыны, гэтыя маладыя яшчэ людзі не толькі імпануюць мне, яны ўмацоўваюць мой аптымізм, веру ў светлае будучае роднай літаратуры. Хоць, вядома, не ўсе з іх стануць сапраўднымі творцамі.

Трывожыць іншае. Трывожыць прыхаваны і не прыхаваны між радкоў эгацэнтрызм, зададзенасць у іхніх нярэдка прагматычных высновах і поглядах як на літаратурнае, так і на грамадскае жыццё. Чытаючы выказванні некаторых, з'яўляецца адчуванне, што хопіць іх маладых парыванняў, мабыць, ненадоўга.

Найбольш узважлівым і мудрым падалося мне выказванне С. Дубаўца. Дадам, што як і творчая асоба ён яўна выдзяляецца сярод сваіх таварышаў, аб чым сведчаць нядаўнія публікацыі яго прозы ў часопісе «Беларусь» і газеце «Літаратура і мастацтва». Напрыклад, апавяданне «Гон» прачытана з цікавасцю ў Маскве многімі літаратарамі, і яму нададзена аднадушная высокая адзнака.

Крыху засмучае адказамі на пытанні «Маладосці» надзвычай здольны і ўжо вядомы ў чытацкіх колах паэт А. Сыс. Арыгінальнасць і начытанасць сваю не трэба выстаўляць, як ікону, а трэба мець і выказваць свае асабістыя думкі і перажыванні.

І ўсё ж, дай божа спраўдзіцца надзеям і намаганням маладых беларускіх літаратараў!

Леанід ГАЛУБОВІЧ.

ШТО ЗА ПАВАРОТАМ?

Поэзия молодая,
Тебя еще нет почти,
Но славу тебе воздали,
Не медля, твои вожди.
У. КАРНІЛАЎ.

Радкі, вынесеныя ў эпіграф, вядомы рускі крытык С. Рассадзін прывёў у аглядзе, надрукаваным у часопісе «Знамя» як пацвярджэнне сваёй думкі, што мінулае дваццацігоддзе вызначалася шэрым, безаблічным часам паэзіі — без яркіх індывідуальнасцей і вялікіх знаходак, бо тое лепшае, што было, не знаходзіла дарогу да чытача. Сказана, магчыма, і моцна, але ў цэлым, на жаль, слушна.

Узгадаем, якія імёны прыносіла нам беларуская паэзія, пачынаючы, скажам, з канца шасцідзесятых гадоў. Янішчыц, Разанаў, Някляеў, Законнікаў, Баравікова, Бондар... Адны з іх вызначаліся яркай індывідуальнасцю, адметнасцю паэтычнага мыслення, другія «бралі» шчырасцю, непадробнасцю пачуцця, высокай культурай традыцыйнага паэтычнага пісьма. Што ж, у параўнанні з хаця б папярэднім пакаленнем, якое нехта ахрысціў філалагічным, імён не так і многа.

А што ж сёння? Чым жыве тая маладая паэзія, якой «амаль няма», што нясе яна у час перабудовы, у час свежага павеву шчырасці, бескампраміснасці, мужнасці і праўды?..

Мне здаецца, што сёння ў ёй відавочна вызначыліся дзве тэндэнцыі: пісаць, як і ўсе, — «не вытыркацца», трымаць належны прафесійны ўзровень; і другая: адмаўляючы шэрасць, нішчыць традыцыі, ствараць свае канструкцыі, непадобныя на іншых. Прычым, у гэтай барацьбе супрацьлегласцей ёсць і агульнае, што прыкметна адрознівае сённяшніх маладых ад папярэднікаў: узросшая нацыянальная самасвядомасць, увага да каранёў. І калі больш «памяркоўныя» абмяжоўваюцца толькі ідылічна-элегічнымі матывамі, другія (а іх большасць) не абыходзяць болевыя кропкі, збіваючыся часам нават на крык, дэкларацыю, мітынговасць.

Сёння ў маладой паэзіі выявілася больш яскрава, скажам, чым у папярэдніх генерацыях, свае плыні, свае «мікрашколы», свае, кажучы сучаснай мовай, «каманды». Калі, да прыкладу, Л. Дранько-Майсюк, Г. Булыка, А. Глобус, М. Шайбак, У. Сцяпан, А. Аркуш звяртаюць увагу на сябе ў першую чаргу пошукам адметнага паэтычнага почырку, то, скажам, А. Сыс, А. Жамойцін, С. Сокалаў-Воюш, А. Дэбіш — пэўнай звужанасцю тэматычнага кола, дзе мастацкасць падчас прыносіцца ў ахвяру ідэі.

Асобна стаіць у гэтым радзе Алег Мінкін. І хоць ён таксама не цураецца публіцыстычнасці, гэта выглядае ў яго больш тонка, больш па-мастацку, зроблена з большай доляй агульнай паэтычнай культуры і густу.

А яшчэ ж можна назваць цэлы шэраг імёнаў, якія, як пралескі пасля доўгай зімы, шчодра «палезлі» пад промнямі вясновага сонца: В. Куртаніч, Л. Рублеўская, А. Бадак, У. Сіўчыкаў, А. Танана, П. Бурдыка, Л. Сом...

Дык з чым жа ідзе маладая паэзія да чытача, пра што гаворыць? Прыкметна адышлі на другі план, а то і зусім зніклі ружовыя пастаралі, наіўныя замалёўкі, усе гэтыя «росныя сцяжынкі» і «басаногае дзяцінства», элегічны сум па пакінутай вёсцы і г. д. І не дзіва, бо ў нашай літаратуры з'явіўся гараджане па паходжанні, інтэлігенты ў другім, а то і ў трэцім пакаленні. У іх няма адчування арганічнай еднасці з жывой прыродай, магчыма, згубілася нейкая цнатлівасць у поглядах на з'явы быцця, але прыкметна вырасла агульная культура, гістарычная дасведчанасць. Яны менш падвержаны хваробе піітэту, не аглядваюцца на аўтарытэты. Добра гэта ці дрэнна, адкажа час, але такая з'ява ўжо ёсць, з ёю трэба лічыцца.

Возьмем, да прыкладу, аднаго з самых яркіх прадстаўнікоў «гарадской» паэзіі — Адама Глобуса. «Мне падабаецца мікараён — жалезны дух у канструкцыйным целе, дзіцячы пляц і школьны стадыён... мне падабаюцца шурпатыя панелі». Або такое: «На мармуровым паралелепіпедзе стаіць мармуровая ваза, удзень у яе хаваецца ноч».

Якая ж тут, прабачце, паэзія? — запытаецца цнатліва-строгі крытык. Што ж, сапраўды, быццам і не надта мілагучна. Але праз рабрыстасць панеляў і канструкцый малады паэт імкнецца ўбачыць жывую душу сучасніка, прадстаўніка свайго пакалення, які жыве ў сталічным дворы, для якога гэты горад адзіная прыстань.

Зусім іншы ў сваіх «гарадскіх» вершах і рамансах Сяргей Сокалаў-Воюш. Калі ў «чыстых» вершах ён аддае даніну рамантычнаму, узнёсламу пісьму, то ў баладах, песнях, якія ён сам выконвае, — адкрытая публіцыстычнасць, гумар, іронія, сарказм. Дарэчы, С. Сокалаў-Воюш блізкі тут да стылю і манеры У. Высоцкага, захапленне творчасцю якога ён не ўтойвае.

Вось перада мной вялікая нізка вершаў маладой наваполацкай паэткі Валянціны Аксак. Яе імя амаль не з'яўлялася на старонках рэспубліканскіх выданняў. Відаць, такі запознены дэбют адбіўся на чыста тэхнічнай якасці яе вершаў, але прыцягваюць яны шчырасцю, непадробным пачуццём, што часам страчваецца ў вопытнага, «набіўшага руку» літаратара:

Мёдам лесціла вусны —
Ды не слодыч табе.
Ліла чэмер атрутны —
Ды не горка табе.
Бегла рэчкай імклівай —
Ды не ўсцешна табе.
Адлятала за вырай —
Ды не сумна табе.
(«Адчай»).

Або вось самы, здаецца, бытавы верш, які так і называецца — «Ода кухні»:

...Гасцёўня, спальня і святліца,
Камора, пограб і вязніца.
Катоўня, замак, пастарунак,
Маё сіло і мой ратунак.
Ты — рэдкі гонар мой і сорам,
Маё празрэнне і дакора.
Ты — мае лекі і атрута,
Ты — мая радасць і пакута.
Ты — мой алтар, мая малельня,
Мой храм адзіны і пустэльны,
У якой ўсявышняга маліла:
Не стала б ты маёй магілай!

Даруйце за празмернае цытаванне, але хацелася паказаць, што справу мы маем з паэтам, безумоўна, цікавым.

Не лішне сказаць і аб тым, што і ў многіх нашых выданнях маладога друкуюць у апошнюю чаргу, прычым часта з праўкамі і купюрамі без усялякага ўзгаднення з аўтарам. Дасюль памятаю, як у першым зборніку А. Разанава ў вершы пра Радзіму радок «Я ў вясёлосці не з табой» рэдактар хацеў выправіць на «І ў вясёлосці я з табой».

Але будзем шчырымі: ці заўсёды пошукам і адвагай маладых можна сёння пацясніць шэры паток са старонак нашых выданняў? На жаль, пакуль па-сапраўднаму новага, адметнага, таленавітага сярод моладзі не так і багата. Нават тыя прадстаўнікі «новай хвалі», пра якіх я згадваў, вельмі часта досыць бездапаможна ў мастацкіх адносінах выяўляюць свае думкі і пачуцці. Магчымасць выказацца, звярнуцца да равесніка — вядома, добра, але ж мы клапоцімся ўсё ж пра літаратуру, пра яе высокі ўзровень. І тут не лішне будзе нагадаць словы крытыка В. Бандарэнкі ў дванаццатай кніжцы часопіса «Москва», дзе ён расцаніў некаторыя творы, якія сёння ўладна захапілі наш чытацкі час, як з'явы больш грамадскія, чым літаратурныя. Але літаратура ёсць літаратура, яна ніколі не будзе толькі публіцыстыкай, толькі крыкам, толькі набатам ці звонам. Таму побач з імі хочацца бачыць і чуць і пяшчотную жалейку, і тужлівую сурму, і цнатлівую скрыпку...

Значыць, ад размоў і мітынгаў да справы? Пэўна ж, так. Толькі ўсё ж давайце пільней прыглядзімся да пошукаў маладых, дадзім ім больш самастойнасці, дапаможам са своечасовым выхадам да чытача.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ.
г. Наваполацк.

Не трэба ідэалізаваць сябе...

Прадстаўнікі таварыства маладых літаратараў пры СП БССР «Тутэйшыя» атрымалі магчымасць абвясціць сваю, скажам так, праграму, выказаць адкрыта свае думкі («Маладосць», № 4, 1988). Сярэдні ўзрост тых, хто адказваў на пытанні анкеты часопіса, усяго 28 год, і таму можна зразумець *запал* і нецярплівасць маладых літаратараў. Многа сказана імі рэзкіх і справядлівых слоў у адрас СП БССР. У той жа час у некаторых выказваннях заўважаецца, мякка кажучы, нетактоўнасць.

Правільна гаворыць старшыня таварыства Алесь Бяляцкі: «Узнікненне таварыства... — натуральная і заканамерная з'ява». Больш таго, трэба вітаць сам факт стварэння падобнага *аб'яднання, бо гэта* (думаю, большасць чытачоў мяне падтрымае) садзейнічала актывізацыі літаратурнага жыцця. «Тутэйшыя», відаць, мараць аб той творчай атмасферы у літаратуры, якая існавала ў 20-я гады. І толькі адсутнасць матэрыяльнай базы вымушае таварыства шукаць прытулак у СП. Існаванне некалькіх літаратурных аб'яднанняў ва ўпамянуты мною перыяд, канечне, побач са станоўчымі бакамі мела і свае хібы, але гэта ўсё-такі больш карысна, чым поўная цэнтралізацыя.

Бясспрэчна, тая справа, якую робяць «Тутэйшыя», заслугоўвае павагі. Але не трэба ім ідэалізаваць сябе.

М. ШУКАНАЎ.

г. Жлобін.

ПЕРШАСНАСЦЬ ЗА ТАЛЕНТАМ І ДУШОЙ

Калі сказаць праўду, то я не вельмі ўважліва сачыў за дыскусіяй — ці спробай дыскусіі — вакол артыкула Леаніда Дранько-Майсюка «Як» і «навошта?» І вось новая публікацыя, у якой паэт выказвае засмучэнне, што не пачуў галасоў літаратурных аднагодкаў. Думаецца, сваіх аднагодкаў, сваё пакаленне ён імкнецца разварушыць не для падтрымкі «канцэпцыі першаснасці формы», а ўвогуле хоча пачуць іх голас аб паэзіі, аб стане літаратуры і мовы беларускай. Гэта і падкупляе.

Менавіта другі артыкул паказвае, што Дранько-Майсюк не ўзводзіць у абсалют свае высновы аб творчасці, што ён, сцвярджаючы, сумняваецца. Яму патрэбны розныя меркаванні. Што ж, толькі так і нараджаецца ісціна. Ды ў літаратурнай творчасці да ісціны...

Шмат зараз паэтаў і празаікаў, ды бяда: мала іх чытаюць. А справа ў тым, што форма твораў не тая. Дайце «філігранную форму» — і ўсё стане на месца. Няхай мяне прабачыць Леанід за парадыйнасць, але ўсё гэта так спрэчна.

На мой погляд, толькі адно не можа аспрэчвацца: талент. Ён павінен развівацца і не ісці на кампраміс з сумленнем. Усё *іншае — маніпуляцыі з формай*, са зместам, спалучэнне наватарства і традыцыі — толькі элементы ззяння «самародка».

У адным з гумарыстычных вершаў Максім Танк бліскуча выказаў думку, што ўсе вакол яго ведаюць, як ствараюцца вершы і толькі яму гэта невядома. *Мусіць, так яно і ёсць*, асабліва ў паэзіі. Колькі паэтычных фармуліровак створана, а дасканалага адказу на пытанне, **што такое паэзія**, няма. І не можа быць, бо яна тое ж самае, што і каханне, што і душа. Паняцці *такія не растлумачыш* і не асэнсуеш — гэта таямніцы вякоў... Вядома ж, нельга ў такім разе не імкнуцца да разгадкі, да роздуму над гэтымі з'явамі, якія ад дотыку гарачых сэрцаў толькі ярчэй і прывабней засвецяцца.

Звярнуўся да кахання і душы невыпадкова. Ці не здаецца вам, што гэтыя таямніцы пачынаюць пыліцца на паліцах разам з кніжкамі. А разам з імі і любоў — да радзімы, да гісторыі, да культуры і мовы бацькоў, да зямлі нашай... Здаецца мне, духоўны пачатак пачаў задыхацца, паміраць — *прыдушылі яго непрыкметна* ў спешцы да высокіх вяршынь. Душы нашы патрабуюць ачышчэння, адраджэння, святла, якое б асвяціла змрок. Зразумелі гэта быццам бы ў апошні час, толькі б шчыра...

Не, пра нешта больш глыбокае, чым «суадносіны сацыяльнага і эстэтычнага ў літаратуры» павінны гаварыць літаратары. І пісаць шчыра, бясстрашна. І ў спрэчках быць чалавечнымі, не вяршыць адзін над другім суд, не вешаць ярлыкоў.

Мне асабіста не падабаецца канфрантацыя паміж прэтэндэнтамі на першыя ролі ў літаратуры з кагорты «Тутэйшых» і некаторымі старэйшымі літаратарамі. Першым няздэнны ўрок у вершаваным выглядзе падала Святлана Басуматрава ў «ЛіМе» ад 8 красавіка. *Аднак я разумею таго ж Анатоля Сыса, Адама Глобуса* і іншых пачаткоўцаў. Ведаю з асабістага вопыту і з вопыту паплечнікаў, як адносіліся і пакуль адносяцца да вершаў маладых у розных рэдакцыях, як іх нялёгка надрукаваць, калі ты яшчэ не ўмееш пазмагацца, паспрачацца.

Так, у маладых многа недасканаласці, хібаў, часам веданне роднай мовы не хапае (*бяда народная!*), але ж дайце паверыць у свае магчымасці, не адмахвайцеся з высокіх і не вельмі высокіх п'едэсталаў. І не выхоўвайце з маладых нешта аморфнае.

Успамінаю, як гадоў дзесяць-пятнаццаць назад адзін з літкансультантаў (зараз ён на пенсіі) даводзіў мне: «Не пішыце вы ў вершах «Хрыстова», замяніце чым другім, а то, ведаеце, павявае нечым рэлігійным». А калі гэта рэальная вёска, вёска маленства? Дый назва цікавая. Павінен быў адчуць гэта чалавек, тым больш паэт. Баяўся, мусіць, нечага. Калі ж лічыў, што *верша* няма, то трэба ў такіх выпадках не хадзіць вакол ды каля, а гаварыць праўду ў вочы. А то пачыналася «хірургічнае ўмяшанне» ў радкі, якія ты выношваў тыднямі, месяцамі. У другіх рэдакцыях знаходзіліся другія «хірургі» з больш вострым скальпелем. Аналагічнае «шліфаванне» сустракаецца і сёння.

Ведаю, што многія маладыя сустракаліся з падобнымі адносінамі да іх твораў, многія «перабудаваліся» пад агульную шэрасць, страчваючы індывідуальнасць.

У першую чаргу трэба выяваць з бездарамі і кар'ерыстамі. Яны ж ёсць не толькі сярод старэйшых. І сярод маладых паэтаў ёсць спрытныя прэтэндэнты на «прызавыя месцы». Толькі сапраўдныя літаратары не думаюць аб першым, другім ці трэцім месцы. Душа ў іх баліць за іншае.

Янусь МАЛЕЦ.

г. Мінск.

КАБ ПАЧУЛІ...

З. Марозаў. Хлеб і памяць. Вершы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

У першым зборніку Змітрака Марозава «Пад небам буслíным», які выйшаў у 1982 годзе, было нямала сімпатычных радкоў. Прывяду хаця б такія:

На мёрзлы дол сягоння зранку
Снег тонкім слоем лёг,
Гнязда буслінага вушанку
Надзеў азяблы клён.

Але — пяшчотныя і крышку гарэзлівыя — яны згубіліся, бездапаможна патанулі ў віры слабенькіх вясковых замалёвак, штампаў, плакатных рыфмовак накшталт: «Гартаваная ў віхурах Ідзе за Партыяй у паход Беларуская літаратура, Неўмірučая, як народ». Зрэшты, былі там яшчэ цікавыя вобразы, неблагія вершы (тая самая «божая іскра»), якія давалі надзею, што ў будучым пры настойлівай і нялёгкай працы іх аўтар здолее стаць добрым паэтам.

І вось на паліцах кнігарняў з'явілася новая, другая па ліку кніжка Змітрака Марозава «Хлеб і памяць». Аўтар застаўся верным сваёй тэме, імкнучыся, кажучы словамі з анатацыі, «асэнсаваць гераічнае мінулае і сённяшні светлы дзень сваёй малой радзімы — «вясковай планеты», яе працавітых і шчырых людзей — хлебаробаў, сваё месца ў складаным і супярэчлівым жыцці».

Маладому паэту, былому аграному, а зараз работніку аграпрамысловага комплексу рэспублікі, ёсць што сказаць пра вёску, сказаць з непадробным пачуццём і з веданнем тэмы. З. Марозаў звяртаецца да канкрэтных людзей. Гэта ветэраны вайны, хлебаробы, гэта вясковая настаўніца, старшыня калгаса, аграном. Пра іх няпростыя лёсы, пра іх радасць і смутак, шчасце і гора і распавядае малады паэт.

Зноў яго я сустракаю,
Адзінокі і слабы,
Ён па вуліцы блукае
Ценем смутку і журбы.
Ношку лёсу цяжка несці,
А тым болей — аднаму.
Кажуць, ёсць у Ціта дзеці,
Ды не шлюць лістоў яму.

Неаднаразова аўтар звяртаецца да вобразаў маці, дзяцей, прыроды. Яго боль за сваю «вясковую планету», як і любоў да яе, гучыць шчыра і пранікнёна:

«Прагрэс! Прагрэс!» — ракоча экскаватар.
Ну што ж ты, бог балотны, нарабіў?
Той ручаёк — жыцця майго экватар,
А ты яго вось так... Пераступіў!

Праўда, шчырасць і пранікнёнасць пачуцця яшчэ не зарука таго, што твор атрымаецца ўдалым. Запамінальна, па-свойму перадаць пачуцці не заўсёды ўдаецца З. Марозаву.

Пад знакам радыяцыі
Не кане ў бездань век...
Парве ланцуг рэакцыі
Разумны чалавек!
І зноў пасее вечнае
Зямное адкрыццё,
Рэактары сардэчныя
Працуюць на жыццё!

Усё на месцы: рытм, рыфма, парадак слоў, але верш наўрад ці здолее выканаць сваю самую элементарную функцыю — суперажывальную, бо думкі ўкладзены ў яго банальныя.

На жаль, гэтая залішняя правільнасць, прастата, якая мяжуе з прымітыўнасцю, — даволі частая з'ява ў зборніку «Хлеб і памяць». Я маю на ўвазе вершы «О як нялёгка брацца на сэрца...», «Няма ў прыродзе аднадушша», «Суседзі», «Пазнаюцца людзі ў бядзе...», «Памяці Героя Савецкага Саюза Міколы Чэпіка», «Наўкол такая мітусня...», «Танцы», «У цёмным чэраве зямлянкі...», «Хаты, вулка, гонкая сасонка...» Стаўлю шматкроп'е, бо пералік можна доўжыць.

Можна папракнуць аўтара і ў няўменні падняцца над простай канстатацыяй фактаў. Калі паэт піша: «Праходзіць ноч. Зноў сонца свеціць. Святла без цемры не ўявіць. І толькі мы, прыроды дзеці, Іх вечна хочам пасварыць», то не зусім зразумела, *што ён мае на ўвазе* пад гэтай сваркаю. Сапраўды, святло нельга ўявіць, не ведаючы, што такое цемра, але ж нельга і ўявіць сабе іх разам. Чытаем яшчэ: «Жыццё, — калі твой дзень да донца Запоўнен клопатам адным: Наблізіць як людзей да сонца, Як зберагчы іх ад вайны». Гучыць вельмі ўжо высакапарна. Да таго ж «наблізіць як людзей да сонца» можа ўспрымацца двухсэнсоўна.

Не заўсёды ўдала выкарыстоўвае аўтар тыя ці іншыя мастацкія сродкі, наогул, ён бывае няўважлівы да слова. «Воблакі, вандроўнікі блакіту. Дзякуй вам за лівні і снягі. Што майму спагадліваму жыту Дабрыні адкрылі берагі». Што гэта за берагі дабрыні, ды яшчэ ў жыта — незразумела.

У вершы «Жураўліныя плёсы» Змітрок Марозаў піша: «няма супакою Мне ні ночу, ні ў будзень...» Дзіўнае супрацьпастаўленне: «ноч — будзень». Альбо: «Пад акном — смех шчаслівы І на сэрцы цяплынь...»

Чамусьці птушкі ў вершах маладога паэта альбо аб нечым просяць, альбо кагосьці клічуць: «Хай цябе гукае бусел. Звон вясёлых ручаёў...» (с. 41). «Над ракою кнігаўка кігіча. Мо згубіла дзетак і гняздо?.. Можа, паімённа вояў кліча, Што навек зрадніліся з вадой?» (с. 50). Зрэшты, клічуць не толькі птушкі. У вершы пра яліну-партызанку чытаем: «Яна ж рыпіць, нібыта кліча З былога паўшых партызан» (с. 56).

Як бачым, папрокаў, прэтэнзій да аўтара можна выказаць шмат. Ці ўдасца ад іх пазбавіцца З. Марозаву і як хутка — пакажа час. Пакуль можна параўнаць яго першыя дзве кніжкі і адзначыць, што ў другой заўважаецца не столькі рост аўтара як паэта (пішу «не столькі», бо пэўны рост усё ж ёсць, хоць і не дужа прыкметны), колькі, відаць, набыццё ім большага жыццёвага вопыту, пашырэнне кругагляду.

Ёсць у маладога паэта вершы, на якія яму варта раўняцца: «Сенакоснае», «Памёр настаўнік мой любімы...», «Дыялог на бягу», «Магнітныя буры на сонцы...», «Халадок таполяў белых...», «Шукаю ў людзях падабенства...», «Як многа навокал прасторы...» Ці вось гэты:

Цісне час на сэрца гулкім прэсам,
Выбівае з рытму мітусня.
Адстае свядомасць ад прагрэсу.
І разрыў той большае штодня.
Асядлалі робаты арбіты,
Нам дыктуюць этыку жыцця,
А спагада, стаўшы дэфіцытам,
У куточку плача, як дзіця.

Вельмі хочацца спадзявацца, што з часам голас паэта стане больш выразным і адметным.

Алесь БАДАК.

КНІГАПІС

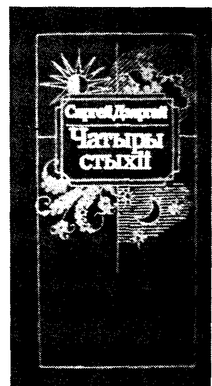

С. ДЗЯРГАЙ. Чатыры стыхіі. Вершы і паэмы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Дзякуючы ўкладальніку зборніка і аўтару прадмовы «Кожны рух свой жыццю прысвячаю» Яўгену Міклашэўскаму чытач мае магчымасць пазнаёміцца з творчасцю аднаго з самых цікавых беларускіх паэтаў.

Змешчаны лепшыя творы, С. Дзергая, у тым ліку тыя, якія ў свой час увайшлі ў яго прыжыццёвы зборнік «Чатыры стыхіі», адзначаны літаратурнай прэміяй імя Янкі Купалы.

В. КАРАМАЗАЎ. Дзяльба кабанчыка. Выбраныя творы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Раман «Пушча», аповесці «Дзень Барыса і Глеба», «Пагоннік», апавяданне «Дзяльба кабанчыка», якія склалі гэтую кнігу Віктара Карамазава, узнімаюць надзённыя праблемы сучаснасці, у іх гучыць голас чалавека, які ўважліва ставіцца да ўсяго, што адбываецца ўсвеце.

Цёплае слова пра сябра паспеў сказаць у прадмове «Вясёлка і стрэчны вецер» Міхась Стральцоў.

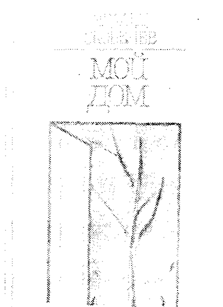

Э. СКОБЕЛЕЎ. Мой дом. Вершы. На рускай мове. Мінск. «Мастацкая літаратура». 1988.

Лейтматывам новай кнігі Эдуарда Скобелева «Мой дом» гучаць радкі: «Верно понятый век — честно понятый долг. В этом силы людской бесконечный исток. В исполнении долга все счастье земное: он хранил справедливость, он правды залог...». Аўтар імкнецца зразумець, што ёсць чалавек як асоба, індывідуальнасць у нашым трывожным, супярэчлівым дваццатым стагоддзі. Два раздзелы зборніка — «Святліца» і «Зара ў вокнах» — арганічна звязаны між сабой, яны паглыбляюць гаворку аб часе і месцы чалавека ў ім, надаючы ёй усё новыя аспекты.

Звяртаецца Э. Скобелеў і да мінулага, гісторыі, даючы сваё асэнсаванне вядомым падзеям. У прыватнасці, у кнігу ўвайшла невялічкая драматычная паэма «Праметэй», у падзагалоўку якой сказана: «Новае прачытанне старадаўняга міфа».

ПРОЗА

ФАВАРЫТ КАРЛ

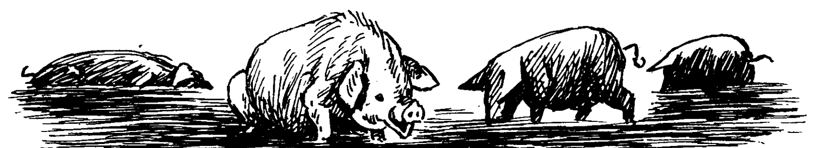

АПАВЯДАННЕ

Нахіліўшыся над загараддзю, Сцяпан Мінавіч прутком паказытаў свіней, якія ляніва, быццам начальнікі, валюхаліся перад ім у гразі. Свінні ўсе гладкія, з ружовенькімі лычамі, адно ў адно, што блізняты.

Сцяпан Мінавіч стаяў і думаў, што вось і споўнілася тры гады ягонага новага жыцця. Хоць якое яно новае, калі тры гады? Здавалася, тут ужо векаваў. За тры гады ён амаль усё ўспомніў з інстытуцкай навукі і па заатэхніі, і па ветэрынарыі. Успомніш... Лепш свіннямі загадваць, чым лес пілаваць, альбо мокнуць у снег і дождж на будоўлі. Лепш... Дзякуй тым, хто дапамог яму, знайшоў гэтае месцейка загадчыка турэмнай свінафермы. Лепш быць з свіннямі, чым з людзьмі...

Прычухаў да плота парсючок Карл. Рохкае, трэцца бокам аб нагу Сцяпана Мінавіча. Потым абслюніў лычом увесь чаравік, узняў свае маленькія свіныя вочкі і глядзіць, не міргаючы. Ёсць, мусіць, і ў яго галаве нейкая думка. Сцяпан Мінавіч прыгінаецца і гладзіць, гладзіць па спіне парсючка, а самому раптам хочацца плакаць. Па шчацэ спаўзае сляза. Рукавом выцірае яе і бачыць, што і ў парсючковым воку бліскучая кропля... «Ах ты дурненькі»,—шэпча ён, чухрыць парсючка па гладкім дагледжаным карку і забывае, што гэта жывёла, а не чалавек. Усё, што вакол яго, знікае, нібыта ён не ў турме. І на душы адразу лягчэе. Застаецца толькі ён, гэты парсючок Карл, і статак свіней, якія рохкаюць ціха, бесклапотна.

Калі б гадоў дзесяць назад хто сказаў, што яму для шчасця будзе дастаткова пасядзець аднаму каля свіней і пачухрыць ім спіны, ён бы таго вылаяў і ніколі больш не размаўляў з ім. Але гэта ў мінулым жыцці...

Карл прыціх, лёг каля слупа, мяккім бокам прыціснуўшы нагу загадчыка фермы. Мусіць, бедалагу таксама не хапае ласкі. Не ведае, не разумее лапавухі, што ўвосень прыйдзе прапаршчык Зухвец, загадае падрыхтаваць яго да свята.

Будзе вельмі шкада Карла. Толькі што зробіш, калі такі парсюковы лёс —ісці на спажыву людзям. Раней, яшчэ ў тым жыцці, Сцяпан Мінавіч ніколі пра гэта не думаў. Палічыў бы проста глупствам. А цяпер гэта глупства мо для яго найважнейшае. Усё змянілася, перавярнулася, стала, як кажуць, з ног на галаву.

Учора ў канцылярыі, куды выклікаў яго прапаршчык Зухвец, Сцяпан Мінавіч крадком зірнуў на сябе ў люстэрка, што вісела на сцяне каля дзвярэй. Жахнуўся: твар у зморшчынах, валасы ссівелі, нелюдзімы позірк. Словам, дайшоў, даехаў...

Не ўзнімаючы галавы, ён раптам убачыў, не, проста адчуў, што недалёка ад яго прыпыніўся чалавек. Навошта ён тут? Адразу ахапіў страх: хто гэта? Нехта з аховы, альбо гэтакі ж зэк, як і ён? Яму нікога не трэба зараз, досыць кампаніі Карла! І ўсё-ткі краем вока Сцяпан Мінавіч спрабуе разгледзець таго, хто парушыў яго спакой. На другім баку загарадзі, гэтак жа апіраючыся грудзьмі на жэрдку, стаіць Карнук. Ён у турме з таго тыдня. Яны ўжо бачыліся, пагаманілі трохі. Хоць і ў чорнай ватоўцы Карнук, простых картовых штанах і галава паголеная, аднак яшчэ адчуваецца былая пастава. Здаецца, вось-вось пачуеш вымову альбо папярэджанне. І ў прысутнасці Карнука ў Сцяпана Мінавіча нешта сціскаецца ўнутры, хочацца бадзёра павітацца з ім. Усёй істотай пратэстуе Сцяпан Мінавіч супраць свайго трымцення перад былым сакратаром райкома, але нічога не можа з сабой зрабіць. Міжволі на вуснах злепліваецца прыязная ўсмешка.

За тыдзень Сцяпан Мінавіч прывык ужо да думкі, што Карнук таксама тут, у турме. Значыць, нешта-такі адбываецца ў краіне, калі і ён за кратамі. І ўжо тое, што стаіць побач, не бянтэжыць і не здзіўляе. Відаць, прыслалі ў памочнікі да яго. Сцяпан Мінавіч палахліва думае: а калі ён, Карнук, ужо загадчык свінафермы? Ягоныя ж сувязі мацнейшыя...

Сцяпан Мінавіч хітае галавой, Карнук гэтак жа адказвае. На яго твары таксама ўсмешка. Пастава ў ім засталася, але ўсмешка сумная і нават, здаецца, баязлівая. Яшчэ ўчора Сцяпан Мінавіч яму спачуваў, а сёння—наўрад. У душы варушыцца ціхая радасць: і на яго знайшлася сіла. Думаў да смерці выседзець каля карыта. «Бач, адабралі крэсла! Карытнік...—думае Сцяпан Мінавіч.—Я павінен быць удзячным яму: уратаваў ад сібірскай тайгі, уладкаваў да свіней. Спакойнае, ціхае жыццё. Але ж нервуецца. Дурань, што ўжо нервавацца, нервы трэба пакінуць за варотамі турмы. Інакш — надоўга не хопіць здароўя. Бо нават свіней без здароўя не дагледзіш.

Позірк выпадкова апускаецца на руку Карнука, у якой цыгарэта. Дробненька дрыжаць пальцы, і скура жоўтая, з рудаватымі плямкамі, бы ў дзеда.

— Парасяты, як лялькі, нягоршыя, чым калісь у тваім калгасе,—робіць камплімент Сцяпану Мінавічу Карнук.

Што адказаць яму? Мо падзякаваць і радасна заўсміхацца? «Памыляешся, Вікенцій Пятровіч, у калгасе парасяты былі горшыя. Кармоў заўжды не хапала».

Не, усё-такі не мог уявіць Сцяпан Мінавіч, што мінуць тры гады і да яго далучыцца сам Вікенцій Пятровіч. Адразу, як яны спаткаліся ў турме, моцна карцела нагадаць, як павучаў усіх, крычаў на бюро. А ўнутры была парахня...

— Мо ты, Мінавіч, не хочаш са мной рабіць?—пытаецца Карнук, і ў яго вачах, напалоханых, з чырвонымі, як распухлымі, вейкамі, жах, які крывіць сутаргавата твар.

— Чаму, Вікенцій Пятровіч? Мы з вамі выгадуем найлепшых парасят за ўсю гісторыю гэтай фермы.

Яны паціснулі адзін аднаму руку і закурылі. Парсючок Карл варушыцца каля іхніх ног, але не ўстае. Сцяпан Мінавіч чухрыць яму спіну, і ён сціхае.

Сонца кволае, нейкае паўсоннае, але ўсё роўна здаецца, што цёпла. Да абеду яшчэ ёсць час. Сцяпан Мінавіч успамінае, што ў свінарніку сабралася шмат гною. Прапаршчык Зухвец можа ўзлавацца і напісаць рапарт.

Сцяпан Мінавіч пералазіць загарадку і ідзе да паветкі, каб узяць сахор. Ззаду чуваць хрыплае дыханне Карнука, дыханне старога курца і немаладога чалавека. Да абеду яны выкінуць гной, падсцеляць саломы. Потым... Усё-ткі шкада Карнука. Спярша, калі трапіў сюды, думае Сцяпан Мінавіч, і сам не ведаў да каго прыхіліцца, было страшна. Яму пашэнціла, удвух лягчэй. Але ж, бач, і Вікенцій Пятровіч не адкупіўся ад турмы. І хто!—той, у каго сувязі і ў вобласці, і ў рэспубліцы, і далей. Нібыта чакала яго ўжо высокая пасада ў Мінску...

Сцяпан Мінавіч лічыць, што па дурасці ў турме. Хоць ад вялікага розуму тут мала хто. Усе лічаць, што па дурасці. Мусіць, да скону ён будзе помніць тую салаўіную вясну, надзіва раннюю. Перад маем яны ўжо былі адсеяліся. І даў ён сабе крышачку палёгку: паехаў аднойчы на вячэру да суседзяў у калгас «Чырвоны партызан». Быў без шафёра—навошта сведкі. За рулём добры дзесятак гадоў, ездзіў і напідпітку не раз. Не меркаваў доўга сядзець, а выйшла наадварот. Кампанія была вясёлая, усе старшыні калгасаў. З раёна быў інструктар і чыноўнік з аграпрома. Мужчына салідны, паабяцаў Сцяпану Мінавічу запчастак для аўтамашыны. І ўрэзаў Сцяпан Мінавіч на радасцях так, як даўно не піў: аж уваччу задваілася. Развітваючыся, цалаваліся, абдымаліся, як жанчыны. Цьфу ты... Гаспадыня ўгаворвала не ехаць, але Сцяпан Мінавіч тады быў вельмі ўпарты, дый прывык начаваць у сваёй хаце. Язды той пятнаццаць хвілін.

Сеў ён за руль, упёрся рукамі і нагамі, здаецца, уваччу пасвятлела трохі. Дрэвы перасталі хістацца, усё набыло трываласць і надзейнасць. Помніў, як зрушыў з месца, выехаў на гасцінец. Лёгенька пакручваў руль, машына рвалася, як звер, уперад. Ён спяваў і ўся ягоная душа спявала. Як добра, калі шмат сяброў, з якімі можна пасядзець, адпачыць. Перад Навасёлкамі павярнуў па крузе ўлева. Да роднай хаты заставалася раўнюсенька пяць кіламетраў. Дарога чысцюткая, ніводнай машыны, і трэба ж, аднекуль з поля, з-пад кустоў выскачыў матацыкліст. Спярша Сцяпану Мінавічу здалося, што той быў адзін, а пасля ўбачыў: ззаду сядзела дзяўчына. Іх зачапіла перадам машыны, пацягнула за сабой. Калі Сцяпан Мінавіч нарэшце спыніўся, яны абодва ляжалі ў крыві на асфальце, а колы матацыкла ўсё яшчэ круціліся з шалёнай хуткасцю...

Ён успамінае часта да гэтага моманту, бо далей было проста, як па праграме. Дзесьці ў тым жыцці засталіся жонка з сынам. Карнук паклапаціўся пра яго, уладкаваў у гэту турму, пастухом да свіней. Канечне, гэта не тое, што на лесапавале...

Нібыта ўпершыню бачачы, Сцяпан Мінавіч уважна, з цікавасцю разглядае Карнука, які прабуе ўхапіць сахаром гной. Ён хрыпіць, кашляе, лоб мокры ад поту. Вядома, гной рваць у свінарніку не тое, што сядзець у кабінеце. Учора ён плёў кашалі і плакаў: яго абылгалі, зайздроснікі з'елі. З'есці не з'елі, а выплюнулі. Усё адна хеўра. Карнуку можна верыць найбольш на трыццаць працэнтаў, астатняе—казка. Кожны хоча, каб пра яго думалі лепш, чым ён ёсць.

— Перакурым, Пятровіч, — кажа Сцяпан Мінавіч.

Карнук хоць нічога не зрабіў, але намучыўся, хай адпачне. Ён з крэктам усаджваецца на камень ля сцяны, адкідваецца да яе спіной. Курыць з заплюшчанымі вачамі.

— Нічога, Мінавіч, мы яшчэ вернемся, — гаворыць Карнук. Яго застылыя вочы ажываюць, у іх ужо нянавісць. — Сядай. — У голасе ўладныя ноткі, быццам ён зноў на кані. — Перакусім. Хлопцы ўчора ўвечары перадалі. — Карнук расшпільвае ватоўку і з-за пояса штаноў дастае чорны скрутак. Заінтрыгаваны Сцяпан Мінавіч са здзіўленнем пазірае, як ён дастае пляскаты штоф «Белавежскай», паўпалкі «Сервілата» і цукеркі «Мішка на Поўначы». Такога багацця не бачыў даўно. На языку варушыцца, хоча сарвацца пытанне — скуль гэта ўсё, але Сцяпан Мінавіч стрымлівае сябе. І так ясна сказана: перадалі хлопцы.

Шклянкі няма, і Карнук п'е з рыльца. Глынуўшы, перадае Сцяпану Мінавічу. Ён робіць тое ж самае. У гэты момант яго нешта штурхае ў нагі, ён ледзь не падае. Д'ябал, парсючок Карл прытупаў ужо сюды. Няйнакш адчуў пах кілбасы. Карнук з размаху б'е яго нагой у жывот, і парсючок з віскатам адскоквае ўбок. Узбуджана пачынаюць рохкаць усе свінні, падымаюць галовы з лужын нават тыя, што драмалі, грэючыся на сонцы. Карл пакрыўджаны, і Сцяпану Мінавічу не спадабалася, што Карнук ударыў яго. Але мусіць, пара. Глытае «Белавежскай» і абдымае Карнука:

— Вікенцій Пятровіч, мой дарагі, да скону не забуду, што загадчыкам фермы зрабіў мяне. Хочаш, на калені стану?..

— Ну-ну, — махае рукою і смяецца Карнук, смяецца. Сцяпан Мінавіч таксама хіхікае, а праз хвіліну ўжо рагоча. Раптам ім абодвум забівае дых: у двух кроках ад свінарніка прапаршчык Зухвец. Сцяпан Мінавіч ускоквае з зямлі і выцягвае рукі па швах. Карнук нават не варухнуўся, сядзіць і трымае ў руках бутэльку. У галаве ў Сцяпана Мінавіча ўмомант святлее, і ён уяўляе найгоршае, што з імі можа быць. Шэпча Карнуку, каб схаваў бутэльку, але слоў сваіх не чуе, быццам адняло мову. Ох, як не хочацца ехаць на лесапавал вось з-за гэтай дурноты. Пра яго добра думаюць у турме, і начальнік паабяцаў пахадайнічаць, каб скасавалі тэрмін. Цяпер усё, і месца ўдзячнасці да Карнука займае нянавісць. Як загіпнатызаваны стаіць Сцяпан Мінавіч: толькі фіксуе вачамі, што прапаршчык Зухвец падыходзіць да Карнука, нагінаецца і нешта шэпча яму на вуха. Бярэ цукерку і хавае яе ў кішэню. Потым ляпае Сцяпана Мінавіча па плячы і жартуе, што ў яго выдатная выпраўка. Шырокая зялёная спіна прапаршчыка з кароткімі тоўстымі нагамі хутка знікае ў вузкіх варотах. Нібыта і не было Зухвеца, яны толькі адны і парсючок Карл, які, рохкаючы, лезе зноў у ногі, не верыць, што яго могуць пакрыўдзіць. Але Сцяпан Мінавіч ужо сам адганяе яго і толькі кідае ласунак — скібку хлеба. Карл амаль на ляту ловіць і чаўкае, ад задавальнення пускаючы сліну.

— Сядзь ты нарэшце, — незадаволена бурчыць Карнук. — Еш кілбасу... Да вечара далёка.

Зусім нядаўна гэтага немаладога чалавека з азызлым тварам баяўся цалюткі раён. Сцяпану Мінавічу неяк пашчасціла быць з ім у кампаніі. Тады якраз наведаў раён дэпутат Вярхоўнага Савета СССР, якога летась па хваробе адправілі на пенсію. І быў у лясгасе на базе адпачынку ў Дзямідаўскім бары, як кажуць, бэнц. Сцяпана Мінавіча і Саўку Каспяровіча, старшыню калгаса «Чырвоны партызан», таксама запрасілі. Але яны з Саўкам былі як у ліхога сына на вяселлі: сядзелі не разам з шаноўным госцем, а ў маленькім пакойчыку на кухні з вадзіцелямі. Сцяпан Мінавіч і Саўка адказвалі за фінансавую частку прыёму. Яны ўсё роўна ганарыліся гэтым, бо абы-якому старшыні Карнук не давяраў. Чалавек ён пільны, вопытны, столькі гадоў адбыў сакратаром райкома. Усё добра, калі б не адна ягоная слабасць. Многія на гэтым гараць: жанчыны і гарэлка. Яны і да турмы даводзяць... Не, шмат ён не піў. Сцяпан Мінавіч ніколі не бачыў яго напідпітку. Браў не больш, чым усе ў той самы застойны час. Дый лічылася нармальным канчаць сход ці канферэнцыю чаркай. Гэтыя бяседы ўзнімалі настрой, думае Сцяпан Мінавіч, мацавалі сяброўства... Карнук пры-

я ледзь не спяваю ад таго, што і ён разам са мною...»

У Карнука пад ватоўкай пададзеты світэр, хоць на вуліцы і не холадна. Твар у яго бледны, шчокі адвіслі, як у старой свінні. Але ж Сцяпан Мінавіч забыў, што свінні не дажываюць да старасці.

Карнук падыходзіць зусім блізка, дастае цыгарэты з кішэні, частуе. Які гонар, думае Сцяпан Мінавіч. Раней такога не дачакаўся б ад Карнука. Раней...

Сцяпан Мінавіч рэдка калі курыць, але бярэ цыгарэту і кладзе за вуха. Маўчыць, хоць бачыць, што Карнук

вельмі смачная кілбаса і ў бутэльцы шмат яшчэ «Белавежскай».

— Мы вернемся, Мінавіч, — паўтарае Карнук, грызе кілбасу, і Сцяпан Мінавіч, як клоун, міжволі хітае галавою і таксама мармыча: — Абавязкова вернемся. Толькі куды? — У галаве нейкае зацьменне, блытаніна. Некуды вернуцца, але куды? Канечне, вернемся, супакойвае сябе Сцяпан Мінавіч і зноў глядзіць на Карнука не як на зэка, а як на першага сакратара, найразумнейшага ў раёне чалавека. Час ужо і падзякаваць за тое, што дапамог уладкавацца загадчыкам гэтай фермы. Думаў не гаварыць, але,

Віктар СУПРУНЧУК

гледзеў сабе кабетку. Яна некалі сядзела ў райспажыўсаюзе. Мо колькі разоў і бачыў яе Сцяпан Мінавіч. Нічога асаблівага: чарнявая, вялізныя залатыя завушніцы. Валасы чорныя, шорсткія, як конская грыва. Потым прыязджала ў калгас ужо як інструктар райкома партыі. Вучыла, як жаць жыта. Чарнявенькая закілзала Карнука так, што ні туды і ні сюды. Грошай давай як паболей, і пачаў ён дзерці іх са старшынь калгасаў. Самы росквіт Карнуковага кахання быў, калі апынуўся Сцяпан Мінавіч на гэтай свінаферме. Карнуку проста не пашэнціла: гадоў пяць назад выйшаў бы сухім з вады. А тут пачалі круціць галовы няроўна яму. Урэшце, што яму да Карнука, трэба дбаць пра сябе, думае Сцяпан Мінавіч. У іх артыкулы аднолькавыя, а тэрмін у Карнука ўдвая меншы. Мусіць, нядоўга ён будзе памочнікам на свінаферме. Лёгка жыў Вікенцій Пятровіч, быў у сябрах у абкомаўскага начальства. «У фаварытах быў, як у мяне цяпер Карл»,— думае Сцяпан Мінавіч. А побач зноў рохкае парсючок, падліза... Няйнакш і ён кілбасы хоча.

Каля Карнука на газеце ляжыць яшчэ ладны кавалак «Сервілата». Сцяпан Мінавіч бярэ яго і кідае парсючку, які есць яе, здаецца ажно прытанцоўваючы ад шчасця. «Фаварыты... Любіце кілбасу, «Сервілат» любіце... Ха-ха-ха...»

Ну, пасядзелі і хопіць. Гной хто будзе за іх выкідваць са свінарніка?

Сонца схавалася за хмарамі, і холад палез пад ватоўку, пагнаў мурашоў па целе. Карнук нібыта прыдрамаў, разявіў рот, дыхае спакойна. Проста шкада яго чапаць. Мо няхай паспіць... Але не, няблага, калі і рукі трохі памазоліць, раптам злуе Сцяпан Мінавіч. Таксама мне фаварыт... Тут я начальнік, а не Карнук.

— Гнюю шмат! — крычыць, каб разбудзіць Карнука. А той — нават не варушыцца. Потым мармыча і муляе губамі:

— Гм-гм...

Мо сніцца, што есць «Сервілат»? Ці бачыць сваю чарнявенькую? Нядобра думае ўжо пра Карнука Сцяпан Мінавіч, але нічога не можа зрабіць з сабою. Чорныя думкі лезуць у галаву. Яму ўжо хочацца паздзекавацца з гэтага былога начальніка, паганяць да сёмага поту.

— Устаць! — амаль істэрычна крычыць, і Карнук імгненна ўскоквае і есць яго вачамі. У іх страх, рукі ходзяць ходырам. Радасна думае Сцяпан Мінавіч: сувязі ў цябе і тут ёсць, але ж мяне баішся. Тут свае законы, свае правілы гульні...

— Што, што такое? — пытаецца Карнук. Сцяпан Мінавіч не адказвае, глядзіць, як да яго, пыхкаючы, падыходзіць Карл. З газеты забірае рэшткі кілбасы, чаўкае. Яшчэ хвіліна і, мусіць, Карнук ударыць яго нагой у жывот. Узнімае нагу...

— Пайшоў, пайшоў! — перацягвае парсючка Сцяпан Мінавіч дубцом упоперак спіны. Сваім віскам Карл палохае ўсіх свіней, і яны з рохканнем пачынаюць насіцца па дварьі.

— У нас, Вікенцій Пятровіч, хто не працуе, той не есць,— гаворыць Сцяпан Мінавіч, але яму чамусьці сорамна глядзець у вочы Карнуку.

Ужо без перапынку яны дзяруць і дзяруць гной у свінарніку, складваюць яго ў кучы. Цяпер Сцяпан Мінавіч ні аб чым не думае. Ён прымушае сябе ні аб чым не думаць, бо тут твае думкі нікому не патрэбны. На Карнука не глядзіць, неяк усё роўна ёсць ён ці не. Падняць галаву ад зямлі прымушае свінячы віскат. Так можа толькі вішчаць Карл — тоненька, пакрыўджана. Незразумела, хто яго пакрыўдзіў. Сцяпан Мінавіч набліжаецца да варот і, прыкрыўшы далонню вочы ад сонца, якое ўзнялося вышэй хмар, бачыць, што на двары гаспадараць прапаршчык Зухвец. З салдатам яны заганяюць парсючка ў кузаў грузавога «Уазіка». Карл вішчыць так, нібыта просіць дапамогі. Сцяпан Мінавіч сціскае рукі ў кулакі, адварочваецца ад дзвярэй. Нейкі момант стаіць, прыслухоўваючыся, пасля апантана працуе, каб толькі больш не чуць гэтага амаль чалавечага крыку... Здаецца, мала паветра ў свінарніку, з усіх бакоў толькі краты, краты. Побач, з пабялелым ад стомы тварам, крэкчучы, цягае гной Карнук. У Сцяпана Мінавіча раптам мільгае жарсткава-здзеклівая думка: ці ёсць у яго яшчэ кілбаса? Урэшце, хто тут начальнік? На неба яны яшчэ доўга будуць глядзець праз краты...

А на двары зноў ціха, свінні ляжаць у лужах, грэюцца на сонцы. Нібы і не было ніколі сярод іх Карла, парсючка з руговенькім лычом, ягонага фаварыта.

Цішыня...

П А Э З І Я

Мар'ян ДУКСА

Тварэнне радасці

Двойчы Герою Сацыялістычнай Працы старшыні калгаса «Савецкая Беларусь» Уладзіміру Лявонцьевічу БЯДУЛЮ.

Не голых фраз
сухая траскатня,
не цяга
на трыбуну узабрацца —
усіх тут вабіць
на пачатку дня
глыбінны покліч
хлебаноснай працы.
Не той,
калі араць, садзіць, касіць
мы па загаду цвёрдаму
павінны,
маўчаць і ведаць:
над спіной вісіць
караючая
пуга дысцыпліны.
Не той,
калі твой асабісты ход
пазначаны
ад вешкі і да вешкі.
А плён які —
ўмалот ці недарод —
не тычыцца цябе —
маленькай пешкі...
А клопат тут
ва ўсіх, ва ўсіх — адзін:
да добрых спраў
сваю душу прыкласці,
і родны кут,
калі яму ты сын,
зрабіць прыдатным
для людскога шчасця.
Як найхутчэй
для цёплых баразён
аддаць свой плён
любові і гарэння.
Галоўнае —
не рапарт у раён,
а чалавечай радасці
тварэнне.

Жытняя паляна

Усхваляваны жытні плёс
на лета ўсё, а не на трохі,
прыпаў з трымценнем да бяроз,
да мяккай маладой чаромхі.

Нібы смакуе спакваля
цяпло спагады і падтрымкі,
перажываючы галля
густыя шчырыя абдымкі.

І ў час світальны каласы,
каб пацяжэць і ў зерне выйсці,
п'юць прагна кропелькі расы,
ледзь дакрануўшыся да лісця.

У хлебным водарным гаі,
каб радасць зліць жыцця-суполкі,
злучаюць пошчак салаўі
з задумным свістам перапёлкі.

На зелень, нібы на абрус,
прамені сонейка цярушыць...
Вось гэтай яснасці саюз
мне так не хочацца парушыць.

Адчуўшы спеў сэрцабіцця,
прысяду, ціхі ад лагоды.
Благаславёны час зліцця,
яднання збожжа і прыроды!

●

Я незвычайнай шчырасці хачу —
кудысьці варту з сэрца адаслаць,
каб зззяла яснасць поўная ўвачу.
Ну колькі можна ў хованкі гуляць!

Я веру ў шчырасць, а таму магу
у хітрай тайны расчыніць акно,
развеяць падазронасці смугу
і ў ісціны разбіць двайное дно.

О колькі дабрыні перамалоў
наш грозны век — далоў яго банкет!
Далоў, далоў усе капканы слоў
і іхні фарысейскі этыкет!
Прасеяная звабнасць песні — прэч!
Крывёй вітаю шчырасці пару.
Адзін вар'ят і той не ўздыме меч
на праўду, аб якой я гавару.

●

На гэты раз
суніц паспела многа,
ажно заззяла
чырвань на грудку.
Згінаюся,
але перасцярога
мяне трымае моцна
за руку.
Між цёплых пахаў
я блуджу ад рання.
І ўсё дарэмна.
Не паўнее збан.
Чарнобыльскае
воўчае дыханне
мне чуецца
над зеленню палян.
А па сцяжынцы
мурашы блукаюць,
і ім да бед
няма ніякіх спраў.
Маўчыш, зязюля,
можа, ты чакаеш,
каб я табе
твой век пракукаваў...

Чарнобыльскія перасяленцы

На свежы дах спусціўшыся з гары,
гуляюць сонечныя пратуберанцы.
Лічы, усё даведзена да глянцу:
веранды, вокны, сцежкі на двары.

Ёсць унутры серванты і трумо,
усё начынне мае выгляд боскі...
Ды на абліччы збудаванай вёскі
ляжыць бяды пякучае кляймо.

Цвітуць півоні на ўзвышэнні град,
буяе пышна агурэчнік чыйсьці —
паверх пялёсткаў, маладога лісця
бяжыць, як босы сірата, пагляд.

Стаў грукатлівым вельмі часу бег,
а плыў жа ціха, нібы па рацэ, ён...
Знікае смех, бы хтосьці па рэцэпту
стаў выдаваць калісьці танны смех.

Прайсці журбе ў вароты шмат прасцей,
бо радасць раптам страціла адвагу.
Але было б зусім, напэўна, блага,
каб не гучала — музыка дзяцей!

Яўген КРУПЕНЬКА

●

Думаў, вырас —
і далей не трэба,
Бо сваё сказалі ўжо гады.
Вунь і дуб,
Які сягаў да неба,
Асыпае звонка жалуды.

І цяпер стаіць,—
Яшчэ не голы,
Лісце не скідае да зімы.
І не падае нікому голас...
Нібыта нямы!

Толькі ж не нямы ён!
Я сцвярджаю:
Ён у сталасць увайшоў, як я.
Вымыты
Усімі ён дажджамі
Ад купчастай кроны да камля.

І прыняўшы
Столькі вострых стрэлаў
Вогненных —
Пярун у крону б'е,—
Выстаяў
І сталасць сваю стрэў ён,
Пастаяўшы за сябе.

І цяпер ён,
Духам не упаўшы,
У маўчанні-роздуме стаіць,
Стрэне буры новыя ў бясстрашшы,
Будзе зелянець
І будзе жыць!

Будуць асыпацца
Зоры, ліўні,
І раса іскрыцца у лісці.
На яго гляджу
У спелым жніўні,—
І — усё ж!—
Патрэбна мне расці!

Дровы

Мужчыны пасля вайны,
Вядома,
Не былыя партызаны і салдаты,
А тыя, што разам з курамі
Пад печчу ад фашыстаў хаваліся,
Адразу пасля вызвалення
Першымі ў вёсцы
Сабе будавалі звон-хаты
І гаварылі нашым мацяркам-удовам:
«Мы сваю справу зрабілі:
Ворагаў разбілі,
І адваяваліся».
Нашы маці-удовы,
Нахмурыўшы бровы,
Глядзелі на іх сурова,
А пікнуць баяліся:
У іх — сіла,
У іх — не галодныя дзеці,
Збожжа поўныя клеці,
У хлявах мычаць каровы,
Хрукаюць свінкі,
Пішчаць парасяты
І заўсёды прывезены на кані дровы.
Папіленыя,
Пасечаныя,
Складзеныя ў клеткі,
Плакалі дровы
Слязамі — жывою смолкай,
На сябе гледзячы.
А мы, дзеці-бязбацькавічы,
Былі нават удзячны
Мужчынам — адшчапенцам-нелюдзям:
Прышоўшы па дровы ў лес,
Мы таксама дадому
Не з пустымі рукамі вернемся —
Вунь колькі галля і макушак
Ляжыць каля пнёў смалістых,
Непрыхаваных мохам.
Бяры столькі,
Колькі на плячах худых данясеш.
Рыгоркі, Максімкі, Жэнькі,
Сцёпкі, Толікі, Вовы —
Дзеці вайны і нішчымніцы —
Шчыра ўдзячны табе, лесе,
За тыя дровы,
Што рабілі толькі цёплымі
На печах чараны,
На якіх мы грэліся
І пры газоўках і лучынах
Кніжкі чыталі
Зімовымі вечарамі.
А ў тваім выратаванні, лесе,
Дапамагчы не маглі нічым табе.
Мы былі тады толькі
Хлапчукамі.

●

О тебе я думаю...
Расул ГАМЗАТАЎ.

Калі я цябе не бачу,—
ты ў думках маіх, трывогах;
і што толькі я не рабіў з імі, —
не змог іх выкінуць з галавы,
пазбавіцца ад іх праследвання.
Вясною я іх заараў плугам,
а яны —
прараслі ў глебе,
і зарунелі зялёнымі ўсходамі;
Я занёс іх на сухія лясы і закінуў,
а вярнуўшыся дамоў,
яны ўжо апярэдзілі мяне —
іх прынёс вецер;
Я панёс і ўтапіў іх у гнілым балоце,
а яны ўвосень на купінах
запунсавелі журавінамі,
нібы твае губы,
якія сваім пацалункам
не раз апякалі мяне.
Скажы,
колькі яшчэ гадоў
буду мучыцца я, як Сізіф?

Пікасо

Перад мастацтвам я заўжды нямы.
Я — у палоне. Не прамоўлю слова.
Я — нібы коннік, што без галавы,
Акружаны анёламі Рублёва.
Яны — жывыя! Нібы на далоні.
Яны зямной любуюцца красой.
Яны, як я, здзіўляюцца няўмольна
Перад тварэннем вечным Пікасо.
Дзяўчынка на шары. І шар — зямля.
Шар, а не яблык. Яблык дзелім часта
На дзве ці пяць і нават болей частак.
Шар Пікасо нас вучыць раздзяляць.
І мне, і многім цяжка зразумець.
Цудоўнае бяссмертнае тварэнне.
Век — сто гадоў. Сто першы, значыць, смерць.
Палова — пошук. А другая — геній.
Палова — ноч. Другая — значыць — дзень.
Палова — сон. Палова веку — праца.
Палова — пекната. Жыццё. Жывы прамень.
Другая — немагчыма разабрацца.
Перад мастацтвам — я без галавы.
Смерць адышла з наострэнай касой.
Я — у палоне. Я — гляджу.
Жыву.

Аркестр пасля выступлення.

Іграюць студэнты

ПАДРЫХТОЎКА кіраўнікоў аркестраў народных інструментаў ажыццяўляецца ў 17 сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах рэспублікі. Будучыя дырыжоры спасцігаюць асновы прафесіі, набываюць выканаўчыя навыкі ў вучэбных аркестравых калектывах. Адзін з такіх калектываў — студэнцкі аркестр рускіх народных інструментаў Мінскага інстытута культуры. Кіруе аркестрам старшы выкладчык кафедры аркестравага дырыжыравання А. Аўсіевіч.

На заканчэнне навучальнага года калектыў выступіў з канцэртнай праграмай, прысвечанай 100-годдзю знакамітага аркестра, заснаванага таленавітым музыкантам-самародкам В. Андрэевым. У двух аддзяленнях прагучалі творы рускіх, замежных, савецкіх кампазітараў, у тым ліку беларускіх. Фінал сімфаньеты М. Чуркіна захапіў слухачоў разнастайнасцю вобразаў і фарбаў. Шэдэўры сусветнай класікі — першая частка ля мінорнага Канцэрта Э. Грыга і трэцяя частка сольмінорнага Канцэрта К. Сен-Санса — набылі свежае гучанне ў выкананні аркестра (партыю фартэпіяна паспяхова выканала Э. Макаранка. Ронда — капрычыёза К. Сен-Санса ў пералажэнні для баяна з аркестрам выканаў старшы выкладчык А. Стральчонак. Прагучалі чатыры яркія фрагменты з сюіты Б. Краўчанкі «Чырвоны Петраград». Тонкім пачуццём ансамбля і высокай штрыхавой культурай вызначыўся «Вальс-капрыс» В. Андрэева (сола на балалайцы — старшы выкладчык А. Жураўскі).

Прафесіяналізм, тэхніка і артыстызм дырыжора дазволілі з глыбокай выразнасцю данесці да слухачоў «Журботны вальс» Я. Сібеліуса, «Заклінанне агню» П. дэ Луны. «Славянскі танец» соль мінор А. Дворжака. Гожа, эмацыянальна выразна былі выкананы ужо класічныя ўзоры народна - інструментальнай музыкі «Ліпа векавая» М. Кулікова, Паланез ля мінор і «Свяціць месяц» В. Андрэева.

Аздобілі канцэрт вакальныя творы ў выкананні салістаў В. Пакідчанкі, Я. Кідуля, Л. Пятровай. Апроч опернай класікі, прагучалі песні Ю. Семянякі, І. Лучанка, Д. Смольскага, Л. Захлеўнага.

Інструментальныя пералажэнні многіх твораў, што ўвайшлі ў праграму канцэрта, зроблены выкладчыкамі і студэнтамі кафедры аркестравага дырыжыравання.

Канцэрт (ужо даўнавата) стаўся творчай справаздачай калектыву кафедры, прывабіў вялікую аўдыторыю слухачоў і прайшоў як сапраўднае свята народна-інструментальнага мастацтва.

У. САВІЦКІ,
дацэнт Мінскага інстытута культуры;
М. ФАЛЕЙЧЫК,
заслужаны настаўнік рэспублікі.

Увага—фальклору

Усесаюзная навукова-практычная канферэнцыя на тэму «Фальклор: праблемы захавання, вывучэння і прапаганды» адбылася ў Маскве. У яе падрыхтоўцы і правядзенні ўдзельнічалі Міністэрства культуры СССР, Акадэмія навук СССР, Савецкі фонд культуры. Усесаюзнае музычнае таварыства, Саюз кампазітараў СССР, Дзяржаўны музычна-педагагічны інстытут імя Гнесіных.

Як адзначыў аргкамітэт, скліканне канферэнцыі было абумоўлена задачамі культурнага будаўніцтва на сучасным этапе ва ўмовах усё ўзрастаючай цікавасці шырокіх колаў грамадскасці да фальклорных традыцый. Адной з галоўных мэт канферэнцыі была спроба кансалідацыі творчых сіл спецыялістаў розных галін гуманітарных ведаў па праблемах захавання, вывучэння і прапаганды традыцыйнай народнай культуры. З дакладамі і паведамленнямі выступілі больш за 140 вучоных, дзеячаў мастацтва, выкладчыкаў ВНУ культуры і мастацтва, музычных вучылішчаў і школ, агульнаадукацыйных школ і пазашкольных культурны« устаноў з РСФСР, Украіны, Беларусі, Малдавіі, Літвы, Эстоніі, Грузіі, Арменіі, Азербайджана, Казахстана, Узбекістана, Таджыкістана, Туркменіі, Кіргізіі.

Глабальныя праблемы экалогіі фальклору, яго вывучэнння і прапаганды, узняты на першым пленарным пасяджэнні ў дакладах доктара філалагічных навук старшыні Навуковага савета па фальклору АН СССР В. Гацака, доктара гістарычных навук прафесара В. Гусева і прафесара рэктара ДМПІ імя Гнесіных С. Калабкова, атрымалі дэталёвую распрацоўку ў рабоце чатырох секцый.

У секцыі «Фальклор у кантэксце сучаснай савецкай культуры» разглядаліся філасофскія, сацыялагічныя, культуралагічныя, экалагічныя аспекты суадносін традыцыйнай і сучаснай культуры. Галоўныя пытанні, якія тут абмяркоўваліся, — роля фальклору ў фарміраванні грамадскай свядомасці, фальклор і сродкі масавай камунікацыі, сучасны маладзёжны фальклорны рух у горадзе, фальклорныя традыцыі саюзных і аўтаномных рэспублік.

На пасяджэннях секцый «Праблемы комплекснага вывучэння фальклору» гаварылася пра структуру абраду, міфалагічныя ўяўленні і семантыку тэксту, паралельныя коды ў абрадзе, картаграфаванне і арэальнае даследаванне абрадавага фальклору.

Члены секцыі «Фальклор і праблемы сучаснай музычнай адукацыі» займаліся пытаннямі ўдасканалення прафесійнай музычнай адукацыі і масавага музычна-эстэтычнага выхавання моладзі сродкамі фальклору. Узнімаліся таксама пытанні методыкі арганізацыі збіральніцкай, даследчай і вытворчай працы з музычным фальклорам ва ўмовах навучальнай установы.

Пытанні сучаснага ўжытку народных інструментаў, іх рэканструявання і ўдасканалення, а таксама прапаганды народнай інструментальнай музыкі разглядаліся на секцыі «Праблемы сучаснага выканальніцтва на народных інструментах». Немалая ўвага была аддадзена абмеркаванню методыкі ігры на нацыянальных інструментах у розных рэспубліках.

Вострая дыскусія па тэме «Фальклор на сцэне: праблемы інтэрпрэтацыі» разгарнулася за «круглым сталом» канферэнцыі. Яна яшчэ раз пацвердзіла думку пра неабходнасць строга навуковага падыходу да прапаганды традыцыйнага народнага мастацтва і недапушчальнасці тут аматаршчыны і непрафесіяналізму. У рамках канферэнцыі адбыўся паказ дакументальных этнаграфічных фільмаў, фальклорныя канцэрты.

На заключным пленарным пасяджэнні былі падведзены вынікі канферэнцыі і намечаны перспектывы развіцця фалькларыстычнай навукі і практыкі. Як першачарговая тут вызначана задача распрацоўкі эфектыўных мер па ахове і стымуляванні аўтэнтычных форм фальклору як асновы кожнай нацыянальнай культуры.

Т. ВАРФАЛАМЕЕВА.

МУЗЫКА

СЛОВА МАЯКОЎСКАГА ГУЧЫЦЬ

З новай работай «ПЕСНЯРОЎ» пазнаёміліся кіяўляне

Успамінаючы двухгадовай даўнасці гастролі ансамбля «Песняры» ў Кіеве, можна было цяперашняму прыезду калектыву не ўзрадавацца. Адсутнасць хоць якой прадуманасці ў праграме, няўдалыя замены салістаў у выкананні даўно вядомых твораў, уключэнне ў рэпертуар песень, якія нічога не дадаюць,— наадварот, змяншаюць прэстыж знакамітага ансамбля, прыкрае жанглiраванне асобнымі нумарамі, штучна выхапленымі з зусім розных цэласных праграм, —усё гэта зрабіла тады ўражанне самае неспрыяльнае. Думалася: як ні шкада — усяму на свеце прыходзіць канец!

Але вось мінула два гады, і «Песняры» прывезлі нам 100-мінутную кампазіцыю, альбо, як напісана ў праграмцы, «музычны спектакль» па творах У. Маякоўскага. (Каб крыху пазней пагаварыць пра аўдыторыю, заўважу адразу, што праграма загадзя абвешчана не была).

Маякоўскага мы не ведаем. Наша сістэма ўсеагульнай сярэдняй адукацыі зрабіла ўсё для таго, каб замкнуць паэта ў сіняблузнае кола «агітаторов, горланов-главарей», стварыць для яго загон усеагульнага аднабокага ўспрымання (а часцей — неўспрымання). На гэтым фоне фундаментальны зварот эстрадных музыкантаў да творчасці Маякоўскага выглядае, па меншай меры, арыгінальным. Што ж за ёй, за гэтай арыгінальнасцю?

Праграму, створаную Уладзімірам Мулявіным, нялёгка ўспрыняць з аднаго праслухоўвання: дваццаць рознахарактарных нумароў, якія гучаць без антракту, не адразу складаюцца ў *адзінае цэлае*. Аднак у знешне сюітнай пабудове праграмы ёсць ясная логіка і зразумелыя ўнутраныя сувязі. Пагаворым пра гэта крыху падрабязней.

Кампазіцыя аб'яднана адным скразным прынцыпам, прычым, прынцып гэты існуе не прымітыўна, у якасці фармальнага «стрыжня», а — у развіцці, пераўтвараючыся, нібы працінае ўвесь вобразны лад спектакля. Гэты прынцып — музычна-тэматычныя і інтанацыйныя сувязі.

Праграму пачынае інструментальны ўступ і маналог «На ўвесь голас», якія рэфрэнам з'явяцца яшчэ некальні разоў — у пераломныя моманты — і вызначаць рамкі, умоўна кажучы, раздзелаў спектакля.

А спектакль падзяляецца на дзве часткі. У першай пачынаецца, разгортваецца і, увогуле, завяршаецца развіццё лірычнай тэмы. Маякоўскі — *лірык аг-*

ранага, звонку як быццам надзейна абароненага, жыцця «паэтычнага сэрдца». Тут — і спрадвечная малечая яснасць, *заключаная* ў такую ж, *амаль да схематызму* падкрэсленана-«квадратную», сіметрычную куплетную форму («Што такое добра...»), і зварот да паўдзі-

ромністы, нейкіх сусветных маштабаў. Ды не сустрэнеш у ягонай паэзіі лірыкі «чыстай» — лірыкі дзеля сябе самой: у яго абавязкова ўзнікае або сарказм у адносінах да самога ж сябе, альбо боль, абвостраны да зубнога скрыгату, альбо — наадварот — кранальная прастата і зразумеласць пачуццяў, і часта — вобраз, незвычайны да парадаксальнасці. І паўсюль — нават у самым звычайным — прынцыповае супраціўленне будзёншчыне, нягледзячы ні на што — выхад за рамкі звыклай, банальнай штодзённасці. Такая лірычная паэзія вымагае ад музыканта і падыходу асаблівага, адэкватнага. І У. Мулявін такі падыход знайшоў.

«Я сразу смазал карту будня...»— вось ён, запеў лірычнага апавядання. Акордавая фактура суправаджэння эмацыянальна абвастрае праграмнае значэнне гэтага нумара, а «публіцыстычны» выканаўчы стыль У. Мулявіна-вакаліста нібы спецыяльна створаны для абвяшчэння крэда.

Далей — расквечваецца і шырэе, набываючы ўсё больш дакладныя абрысы, сфера ўнут-

цячай радасці з прычыны ўжо зусім *недзіцячай — адмаўленне ад курэння («Я шчаслівы!»).* Тут — і амаль драматычны «Сакрэт маладосці», пра які *не пабаюся сказаць*, што пэўная пераакцэнтоўка, зробленая аўтарам музыкі, сталася на карысць вершу.

Адзін з найбольш цікава знойдзеных эквівалентаў самаіроніі Маякоўскага — фрагмент паэмы «Воблака ў штанах». Як Маякоўскі не баіцца прызнавацца ў любові зусім не галантна-закругленым радком, як не бянтэжыць яго нават парушэнне граматычных норм («...Вы любовь на скрипки **ложите**...»), як не баіцца ён быць няўклюдным «не мужчиной, а — облаком в штанах» *(і абавязкова* — у «штанах», а не ў «брюках»!) —гэтаксама, у гэтым жа лагічным радзе — саркастычны *вальс,* які *абрамляе* меладычны астравок — пяшчотнае прызнанне моцнай душы.

(Увогуле, заўважу, што ў *спектаклі* «На ўвесь голас» прыкметнае ачышчэнне кампазітарскай мовы У. Мулявіна ад колішніх надакучлівых рамансава-бытавых інтанацый не лепшага ўзору).

«Нічога не разумеюць» («Зайшоў да цырульніка...») — *паўаптымістычная* гульня вясёлага розуму, які ламае стэрэатыпы, — яркі эстрадны нумар.

Кульмінацыя лірычнага «раздзела» праграмы, прарваная лавіна адчаю — «Лілечка (замест пісьма»). Гэта — прадказанне таго наспелага, пражытага надлому, які завяршае ўсю праграму, выявіўшы, адкрышталізаваўшы, неабдымную чалавечую сутнасць паэта. У кантэксце цэлага спектакля гэты твор мае сваё неабходнае месца — чаго не скажаш, калі слухаеш яго ў зборнай праграме.

І вось — новая якасць, прарыў у вышэйшае, супыненне руху знешняга і вольны няспешны палёт пачуцця. «Паслухайце!» (саліст — В. Дайнека): чароўнае кружэнне, прыкметы імправізацыйнага развіцця, пэўная адцягненасць — тая самая, якая разам з тэмай уступу з'явіцца ў фінале спектакля,—так заканчваецца першы «раздзел» праграмы «На ўвесь голас».

«Уважаемые товарищи потомки...» — маналог «На ўвесь голас» (сола У. Мулявіна), цяпер ужо ў больш поўным аб'ёме, вызначае грань, за якой пачнецца другая палавіна спектакля, цалкам заснаваная на сатырычнай тэме. Невялікая інструментальная прадмова, не звязаная з вакальнымі нумарамі, напоена рэтра-водарам. Гэтае «рэтра» ўмоўнае і іранічнае: усё, што мы пачуем, на жаль, з намі сёння, сёняшнімі стасуецца не менш, чым з нашымі папярэднікамі з 20-х гадоў.

Па традыцыі жанравымі фарбамі абмаляваны сольныя выступленні А. Дзямешкі («Падліза», «Апошні крык»). Радасна, што няма ў гэтых выступленнях недарэчнага «хахмацтва» (што здаралася ў ранейшых праграмах).

Усе сэнсавыя асновы спектакля звязаны з сола Уладзіміра Мулявіна. Практычна заўсёды —незалежна ад жанравых прыкмет — гэта прамы, вочы ў вочы, зварот да гледача. Музычна-тэматычна (і амаль — па думцы) тоесныя нумары — «Падліза» і «Служака». Але калі «Падліза» — гэта музычна-сцэнічны фельетон, то «Служака» ў выкананні У. Мулявіна наўрад ці выкліча ўсмешку, і ад таго, што па форме гэта — прыпеўкі, злавесная сутнасць зместу не блякне.

Цяпер скажу пра адну яксана новую дэталь, заўважаную ў гэтай рабоце.

Нягледзячы на неадназовыя сцвярджэнні *кіраўніка* калектыву, што «Песняры»—выключна **музыканты** і не прэтэндуюць на якія-небудзь тэатралізаваныя вырашэнні на сцэне, неабходнасць рэжысёрскага погляду, сур'ёзнай увагі да пластыкі рабілася ўсё больш *відавочнай* (спектакль «Песня пра долю» ў гэтым сэнсе не быў зусім прафесійны). У праграме «На ўвесь голас» рэжысёрская работа *вельмі далікатная,* пазначаная добрым густам, арганічна знітаваная з самім музычна-паэтычным творам і з *работай мастака па касцюмах* (рэжысёр-пастаноўшчык С. Вінніказ, мастак па касцюмах М. Эфрос). Выкананне асобных нумароў рука пастаноўшчыка кранула толькі там, дзе гэта не было ва ўрон агульнай цэласнасці спектакля. Так, натуральна, эстэтычна выглядае (менавіта **выглядае** — у сукупнасці музычнай і рэжысёрскай трактовак) нумар «Прыклад, не варты перайманн я».

Вышэйшы пункт развіцця сатырычнай тэмы і раскрыцця выканаўчага майстэрства — «Прозаседавшиеся»: вельмі дасціпна пастаўленая сцэна (плюс — «дзейныя» элементы касцюмаў) і, вядома, квінтэт а капэ-

СТРАКАТЫ, РАЗМАІТЫ, НЕВЫЧЭРПНЫ...

Нататкі пра першы Міжнародны фестываль аматарскіх тэатраў у Венгрыі

У ДЗЕВЯТЫ раз маленькі прамысловы гарадок Казінцбарцыка на паўночным усходзе Венгрыі ператвараўся ў фестывальную сталіцу. 12 лепшых калектываў краіны, а таксама з Англіі, ГДР, Савецкага Саюза, ФРГ, ЧССР былі ў цэнтры ўвагі яго жыхароў. Васемнаццаць гадоў назад нарадзілася ідэя такога ўсевенгерскага фестывалю. Аматарскае мастацтва тады набірала моц, але тэатры жылі, як суседзі ў шматкватэрным доме — кожны сам па сабе. Фестываль жа не толькі даў магчымасць шырокіх зносін, адкрыцця наватарскіх прыёмаў і пашырэння рэпертуару, але і сумесных дзеянняў у развіцці жанру.

Для ажыццяўлення гэтай задумы не давялося доўга шукаць месца. Казінцбарцыка падтрымала яе адразу, хоць ніякіх асаблівых умоў тут няма. Адзіная сцэнічная пляцоўка — Палац культуры — зусім не апошняе дасягненне тэатральна-інжынернай думкі, а штодзённа ў праграме было па 4—5 спектакляў і кожнаму калектыву патрабаваўся час для рэпетыцыі, устаноўкі дэкарацый. Таму пад другую пляцоўку прыстасавалі спартыўную залу мясцовай сярэдняй школы, дзе «недахоп» сцэны і драўляных лаў для гледачоў папоўнілі гімнастычныя маты, а адсутнасць элементарнага тэхнічнага абсталявання і вентыляцыі—гарачай падтрымкай удзельнікаў фестывалю. І ніхто не ламаў сабе галавы, дзе ўзяць транспарт, каб сустрэць гасцей на вакзале — не маленькія, знойдуць дарогу самі; каб са звышкамфортам рассяліць іх — досыць рабочага інтэрната; каб пазнаёміць з горадам і наваколлем — на гэта проста не будзе часу... Па вопыце ведаю, што для нас такія «дробязі» маюць першаснае значэнне, але затое венгерскія калегі праводзяць фестываль тэатра і ў імя тэатра.

Адкрыццё было падкрэслена дзелавым. Ні шэсця па вуліцах і пляцах, ні карнавалаў, ні прамоў. Узнялі сцягі фестывалю і Міжнароднай асацыяцыі аматарскага тэатра (гэта быў першы фестываль, які праводзіўся пад яе эгідай і таму меў статус міжнароднага) і пачалася праца. Не свята, а менавіта праца — з 9 гадзін раніцы і... да раніцы: абмеркаванне ўбачанага, дзелавыя і сяброўскія сустрэчы, спектаклі, эцюды, відэафільмы.

Сёлета былі прадстаўлены дзве катэгорыі тэатраў — так званыя альтэрнатыўныя, што працуюць на ўзроўні прафесійных авангардысцкіх груп, і, так бы мовіць, сярэдняй рукі, але вельмі стабільныя маленькія тэатры-студыі. Адразу ўдакладню — наш «Дыялог» быў залічаны да першай катэгорыі! З венгерскіх калектываў (а конкурс праходзіў толькі паміж імі) найбольшую цікавасць гледачоў выклікала будапешцкая група І. Самагі, якая паказала манументальны і шматслаёвы спектакль «Тысячагадовая імперыя». У ягонай аснове—філасофскае асэнсаванне гуманізму. Гэта—спектакль атмасферы, дзе ўсё мастацкае афармленне выканана ў нейкім фантастычным стылі з сюжэтамі Босха; дзе сама па сабе іграе кожная дэталь — маскі, касцюмы, святло; дзе арганічна паяднаны музыка і пластыка.

Гэты тэатр мусіў задаць тон конкурсу. Яшчэ пяць гадоў назад першай пастаноўкай «Майстра і Маргарыты» М. Булгакава ён «нашумеў» у Венгрыі. З тых часоў ён атрымлівае стыпендыю амерыканскага мільянера Шораша, якая дазваляе не проста бязбедна існаваць, але і ўтрымліваць дзесятак прафесійных акцёраў (адсюль і ўзровень майстэрства, і аўтарытэт).

І патрэбны тон быў зададзены. і да заканчэння конкурсу цяжка было аддаць каму-небудзь перавагу.

Журы мелася «судзіць» тэатры самыя розныя: сацыяльна-псіхалагічныя драмы, палітычныя, агітацыйныя, звышабсурда, камедыйныя. Хоць ніводзін замежны (у тым ліку і наш) калектыў у конкурсе не ўдзельнічаў, але іх работы былі ў цэнтры спрэчак. Тэатр з Чэхаславакіі парадаваў вострасацыяльнай музычнай камедыяй «Цётка Чарлі», дакладнасцю і тонкасцю рэжысёрскага вырашэння, «тварэннем гульні на сцэне»; бліскучую гульню з рэчамі падала ў спектаклі Х. Астарэка «Дон Кіхот гутарыць з сябрамі» трупа з ГДР: музычнасць і высокую культуру руху прадэманстравалі ў серыі эцюдаў «Пот» маладыя англічане.

Вытрымаць такую моцную канкурэнцыю нашаму тэатру было даволі складана. Па-першае, таму, што ўвогуле думка пра савецкія калектывы за мяжой не вельмі высокая (да гэтага часу на ўсевенгерскіх фестывалях папрысутнічалі толькі два), а па-другое — «Дыялог» «па-за домам» выступаў зусім няшмат — у Каўнасе і Маскве. Студыя працуе ўсяго два гады, прычым на абжытай, створанай сваімі рукамі сцэне ў склепе Палаца чыгуначнікаў. А паколькі ў Венгрыю прыехалі не ў поўным складзе, давялося запрасіць у масоўку ўдзельнікаў мясцовага драматычнага гуртка і чароўную пяцігадовую Лівію —дачку аднаго з работнікаў мясцовага Палаца культуры. Яе за паўгадзіны ўвялі ў спектакль, чым пакарылі ўвесь тэхнічны персанал. Хоць і да гэтай пары не ўзнікла да яго ніводнай прэтэнзіі, а здзіўляла якраз адваротнае: «Вам патрэбны чырвоныя фільтры? Хвілінка! Не падыходзяць, лепш жоўтыя? Яшчэ хвілінка. Магнітафон? Які? Ёсць любы, японскі падыдзе?». Не было такой праблемы, якую б не вырашылі ў Палацы культуры адразу з вялікай ветлівасцю і разуменнем.

Але хваляванні мінчан хутка скончыліся. Цікавасць да савецкага калектыву была падкрэсленай і вялікай. Калі гледачоў упусцілі ў залу, а яны, паводле задумы рэжысёра В. Грыгалюнаса, увазходзілі, калі спектакль пачаўся, здалося, што ім не будзе канца — усе месцы былі заняты, людзі сядзелі на падлозе, стаялі ў праходах, а пад час дзеяння не было чуваць традыцыйных размоў і шэптаў...

«Чыкагская бездань» Р. Брэдберы ў пастаноўцы В. Грыгалюнаса атрымала падтрымку ўдзельнікаў і станоўчую ацэнку журы. «Дзяжурны» па спектаклі Т. Ашэр на ранішнім абмеркаванні адазваўся аб ім як аб «вельмі культурнай і таленавітай рабоце». Але члены журы адзначылі і састарэласць рэжысёрскіх прыёмаў, і гукавыя, светлавыя і іншыя пагрэшнасці.

Калі параўнаць мінскі тэатр з венгерскімі калектывмі, дык ён стаў побач з названай ужо групай з Будапешта. Размова з яе рэжысёрам І. Самагі выявіла, што іх пазіцыі супадаюць і ў канцэпцыі, і ў стылістыцы, і ў прынцыпах работы з акцёрамі. Да ўсяго венгерская тэатральная грамадкасць зрабіла *для сябе адкрыццё:* «Чыкагская бездань» зроблена не паводле навелы, а паводле аднайменнай п'есы Р. Брэдберы. Венграм быў вядомы толькі першы твор.

Апагеем фестывалю зрабілася выступленнне заходнегерманскага тэатра «Танкерпрэксус» (назва гэта нічога не азначае, паколькі складзена з першых літар акцёрскіх імёнаў), які п'есай «Сцяленне пасцелі» Р. Данемана прадставіў напрамак постабсурду з яго дэкампазіцыяй і дэканструкцыяй, праз якія побытавыя з'явы, рэчы *на нашых вачах напаўняюцца* самым нечаканым зместам (сэнс і логіку пераўтварэнняў, праўда, злавіць немагчыма). У тэатры — выдатныя акцёры, высокая ступень самасвядомасці, сцэнічнай культуры. Таму зала была аднадушнай, калі тэатру ўручалі спецыяльны дыплом (ніякіх крышталёвых вазаў і кубкаў не было) аргкамітэта і сімпатый гледачоў.

І хоць, па сутнасці, гэтым выступленнем фестываль завяршыўся, сюрпрызы не скончыліся. Апошняя ноч была часам эцюдаў. Адзін з іх, «Рэвю падлеткаў» у выкананні вучняў тэатральнай гімназіі горада Хорваша, пакарыў стомленых людзей абаяннем, свежасцю, грацыяй і музычнасцю. Цяжка ўявіць, чым яшчэ пасля чатырох дзён работы можна было здзівіць спакушаную публіку, але... здзівілі. І тое, што гэта зрабілі дзеці, надало асаблівы сэнс фестывалю — аматарскі тэатр невычэрпны...

Святлана ЦІВАНАВА.

ла — «фірменная марка» «Песняроў»!

Духам найвысокай агульнай, музычнай, выканаўчай культуры нумара «Прозаседавшиеся» падрыхтавана логіка яго непасрэднага стасунку са шчырым і трагічным зваротам да Леніна. «Размова з таварышам Леніным» не можа прайсці незаўважна: знікаюць напластаванні электроннага гучання, адыходзіць (цяпер ужо назусім, да канца спектакля) гратэскавасць, і ачышчана, нібы на споведзі — не перад папом, а перад самой сутнасцю і праўдай жыцця — гучыць: «Двое в комнате. Я и Ленин...» З музычнай мовай гэтага маналога можна паспрачацца: ёсць у ім і пампезнасць, якая накіроўвае памяць да вобразнага ладу песень пра «вождя и лучшего друга народов» 30 — 40-х гадоў, і пэўныя неправадоленыя цяжкасці музычнага ўвасаблення верша Маякоўскага. Аднак у кантэксце ўсёй праграмы «Размова з таварышам Леніным»—гэта кульмінацыя, вяршыня працяглых маральных пошукаў, пэўны — услед за Маякоўскім, цвярозы і горкі — вынік, за якім — новая бездань праблем... Музычная акаймоўка вяртае зацёртым у школьных праграмах вершам іх жывую сутнасць, з паэта скідаецца непранікальны панцыр манументальнасці, увасхрашаецца яго пакута — бязмежная і магутная, з якой калі і звяртацца — дык толькі што да Леніна.

І менавіта вобраз Маякоўскага-Чалавека, аграмаднага — «сплошное сердце» — робіцца апошнім штрыхом спектакля, заканчваючы яго гармонію і ў той жа час абрываючы, ламаючы яе на паўслове — так, як абарвалася жыццё паэта.

«...Ты посмотри, какая в мире тишь...» — гэта ўжо аднекуль адтуль, з незямнога, гэтым радкам не патрэбна амузычванне, яны самі — музыка, і Уладзімір Мулявін іх чытае — на фоне ціхай тэмы ўступу з «Паслухайце!». Але і тут — як на грані «раздзелаў» спектакля, толькі яшчэ больш рэзка, балюча — і тут гэты чарадзейны рух разбураецца імпульсіўнай тэмай-рэфрэнам, якая знітоўвае музычную драматургію ўсёй праграмы. Нявырашаны, па сутнасці, загнаны ў тупік боль Паэта — «Я знаю силу слов...» (на інтанацыях маналога «На ўвесь голас») і такі ж непрыкаяны боль Чалавека — музычны пераэоў з нумарам «Лілечка» — вось адкрыты фінал спектакля, пераканальнае ўвасабленне трагічнай незавершанасці жыцця *Уладзіміра Маякоўскага.*

А цяпер — пра прозу ўзаемаадносін спектакля «На ўвесь голас» (адпаведна — ансамбля «Песняры») з кіеўскай публікай.

Эстрада, прынамсі, музычная эстрада — жанр, які традыцыйна вымагае пастаяннага абнаўлення — абнаўлення тэм, музычнай мовы, знешняга аблічча выканаўцаў. Для таго, каб быў сэнс такія патрабаванні жанру выконваць і, галоўнае, каб, выкананыя, яны даходзілі да «спажыўца», г. зн. слухача-гледача і засвойваліся ім, патрэбна высокая аператыўнасць і высокая ж культура сродкаў масавай інфармацыі. Тут — і спецыяльныя рубрыкі, і адпаведныя перыядычныя выданні, перадачы радыё і ТБ, і рэклама, і... і... і... Калі ўсё гэта працуе на таленавітага выканаўцу — тады ў яго ёсць шанц своечасова сфарміраваць свайго гледача і весці гэтага гледача за сабой, развіваючы, мадэрнізуючы яго густ і і не губляючы глядацкую цікавасць да свайго мастацтва, якое таксама развіваецца.

Ашаламляльны поспех працы «Песняроў» над беларускай народнай песняй быў невыпадковы і трымаўся вельмі доўга. Але ўжо дасягнуты поспех — гэта адно, а праграма «на заўтра», неабходнасць рухацца, развівацца — гэта крыху іншае. «Песняры» ўзяліся за новыя для сябе формы — опера-прытча, каляндарна-абрадавы цыкл народных песень, купалаўская праграма, цыкл песень на вершы Р. Бёрнса—і рэальна знайшлі свежыя фарбы, абнавілі сваю мову, узбагацілі інструментарый... Але не заўважыць падзення глядацкага здаровага ажыятажу вакол калектыву (ва ўсякім выпадку, у Кіеве) немагчыма. Адышлі ў легенду «лішнія білецікі», бясконцыя «бісы», натоўп вакол сцэны ў канцы канцэрта... Што гэта? Дэградацыя ансамбля? Дык не ж, наадварот...

«Песняры», дзякуючы перпетуум-мобіле стваральнага таленту У. Мулявіна, ідуць сваім, надзіва індывідуальным шляхам, асвойваюць новыя тэмы, новыя прыёмы, новы ўзровень майстэрства, а «паважаны публікум» (як гаварыў герой кінафільма «Цырк») і не думае рухацца з месца, у масе сваёй усё чакае «Александрыну»... Чаму так? Ды таму, што агульная культура глядзельнай залы на эстрадным канцэрце, у асноўным, катастрафічна нізкая, таму, што ў гэтай зале мала хто спрабуе задумацца і зразумець: таленавіты выканаўца абавязкова так альбо іначай рассоўвае запраграмаваныя рамкі свайго жанру — гэта, зрэшты, і ёсць мастацтва.

У «Песняроў» пакуль яшчэ хапае сілы перамагаць і прывабліваць інертнага гледача, і гэта выдатна даказаў тыдзень гастроляў у Кіеве: страшна сказаць, колькі людзей пакідала канцэрты ў першыя дні, да канца ж гастроляў больш-менш сфарміравалася першапачаткова зацікаўленая аўдыторыя. Але ці клопат гэта калектыву на гастролях? Гледачы проста павінны ВЕДАЦЬ, куды яны прыйшлі. А зірніце, чаго варты адны толькі афішы з аскетычным пералікам прозвішчаў «у слупок»...

А зрэшты,— закончым лепш гаворку пра мастацтва.

Не магу не адзначыць выдатную выканальніцкую форму «Песняроў»: не помню, калі ў апошні раз вакал У. Мулявіна, В. Дайнекі быў у такім выдатным стане, нарэшце зніклі рэгістравыя «стыкі» ў І. Пені. І ўсё ж ад аднаго папроку я не ўстрымаюся: як і некалькі гадоў назад (і мне даводзілася тады гаварыць пра гэта на старонках «ЛіМа»), у асобных нумарах праграмы бракуе ці то артыкуляцыйнай выразнасці вакалістаў, ці то чуйнасці гукарэжысёраў, ці то зашмат дэцыбелаў. Што б там ні было, а У. Маякоўскі варты таго, каб кожнае яго слова было пачута.

За час гастроляў «Песняроў» не раз даводзілася чуць, што, маўляў, немагчыма было ўявіць сабе праспяванымі «Размову з таварышам Леніным», «Некалькі слоў пра маю маму» і іншыя вершы Маякоўскага.

Дзякуй, «Песняры»!

Вольга МАНЕТАВА.
г. Кіеў.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

НЁМАНАМ З'ЯДНАНЫ НАВЯКІ

«Вытокі нашага любага Нёмана пачынаюцца на Беларусі. Гэтая рака — сімвал сяброўства беларусаў і літоўцаў, крыніца натхнення шматлікіх нашых песень і вершаў»,— так гаворыць у сваім слове «І Нёман, і масты сяброўства...», якім адкрываецца зборнік нарысаў і публіцыстыкі «Наш Нёман», складзены Л. Інісам і С. Панізнікам, Э. Матузявічус. Кніга гэтая незвычайная. Падрыхтаваная па рашэнню сакратарыятаў Саюза пісьменнікаў Беларусі і Літвы, яна адначасова пабачыла свет у дзвюх братніх рэспубліках.

У нас гонар выпусціць гэтую своеасаблівую анталогію дружбы, інтэрнацыянальнай еднасці выпаў выдавецтву «Мастацкая літаратура». Быццам працягваючы слова свайго сябра Э. Матузявічуса, Максім Танк у артыкуле «Гартаючы лісткі календара» заўважае: «Нас параднілa даўняя шматвяковая дружба. На берагах Нёмана — Нямунаса, Віліі — Нярыс шумяць тыя ж самыя сосны і нівы, гняздуюцца і спяваюць адны і тыя ж птахі, падобныя ўзоры на ручніках, адны і тыя нягоды і радасці гучаць у народных думах, абрадавых песнях, бо аднолькавыя гістарычныя повязі лучаць нашы народы».

Кніга і пабудавана такім чынам, што на старонках яе пачаргова выступаюць літоўскія і беларускія пісьменнікі і журналісты. Тры раздзелы — тры прыступкі ў свет братняй лучнасці. Першы «У віхуры баёў»— расказ пра гартаванне інтэрнацыянальнага адзінства. Узнаўляюцца падзеі даўніны і рэвалюцыі, Вялікай Айчыннай вайны. Гаворку аб гэтым вядуць Р. Ванагас («Наступнікі»), М. Шумаўскас («У віхуры баёў»), А. Карпюк («Роздум пра земляка»), Э. Улдукіс («Героямі яны не былі»), А. Савіцкі («Зялёна-зялёная рунь») і іншыя.

У раздзеле «Наш Нёман» — слова пра сённяшні стан узаемаадносін паміж двума народамі-братамі, гаворка аб тым, як у дружнай савецкай сям'і поруч працуюць літоўцы і беларусы, як многія з іх знаходзяць сваю другую радзіму ў братняй рэспубліцы. Аўтары раздзела В. Якавенка («Зямля, з якою разам рос»), У. Ліпскі, В. Бараўскас («Замкі над возерам»), В. Мыслівец («Сябруюць першынцы»), М. Герчык («Таварыш старшыня»), А. Капусцін («На палескай зямлі»), А. Васілевіч («Літоўка»), А. Мальдзіс («Трое з Астравеччыны»), А. Махнач («Наш Нёман»)...

«У памяці і ў жыцці» — гэта выхад на тыя масты дружбы, якія лучаць між сабой літаратурныя кантакты і ўзаемасувязі. Кола аўтараў таксама прадстаўнічае. В. Місявічус зазірае ў глыбокую гісторыю — «Вялікія злыбеды Францыска Скарыны ў Вільні». Гісторыя, праўда, больш блізкая да нас, цікавіць і Е. Склютаўскаса («У памяці і ў жыцці»), калі ён расказвае пра сяброўства Людаса Гіры з Янкам Купалам і Якубам Коласам. А. Гардзіцкі гутарыць з Э. Матузявічусам («Хлопцы, трэба перакладаць»), П. Палілёніс — з В. Быкавым («Слова ў атамны век»). Уражаннямі ад сустрэч з літоўскімі пісьменнікамі, іх творамі дзеліцца Я. Брыль («Сёння і памяць»). А. Вярцінскі дапамагае ўвайсці ў неабсяжны свет творчасці і жыцця М. Чурлёніса («Сонечны гараскоп Чурлёніса»).

В. ЗУШЧЫК.

ТЭАТР

ГАМЛЕТ у нізкім жанры

Прэм'ера ў Тэатры-студыі кінаакцёра

Гамлет з'явіцца на сцэне непрыкметна. Дарэмна шукаць яго ў свіце караля Клаўдзія. Ён згубіцца ў натоўпе, бязлікі і невыразны, як і астатнія прыдворныя. Калі ж новы правіцель Даніі хцівымі словамі любові і прыязнасці выцягне пляменніка з грамады і прымусам пасадзіць у каралеўскае крэсла, нядбайна надзеўшы яму на галаву карону, Гамлет страціць апошнія прыкметы прынца Дацкага і наблізіцца да ўбогага (паводле пастаноўшчыка) блазна Ёрыка...

Шчыра кажучы, такі Гамлет адразу шакіруе, і спатрэбіцца пэўны час для пераадолення ўнутранага супраціўлення, каб не столькі прыняць адкрыта эпатажную трактоўку шэкспіраўскага героя (я асабіста яе так і не прыняла), колькі зразумець задуму рэжысёра. Пытанне, навошта спатрэбілася Б. Луцэнку сцягваць Гамлета з высокага трагічнага п'едэсталу ў пыл і бруд сучасных жыццёвых калізій, паступова праясняецца. Аднак ад разумення гэтага лягчэй не становіцца. Унутранае супраціўленне, прыцішанае асобнымі таленавіта пастаўленымі і сыгранымі сцэнамі, не знікае...

Што б мы сёння ні глядзелі на сцэнічных падмостках, асабліва, калі гэта твор высокай класікі, мы свядома ці падсвядома суадносім яго праблемы з сучаснасцю, перапплаўляючы іх праз агульнагістарычны і асабісты жыццёвы вопыт, праз сваё светаўспрыманне. Кожны рэжысёр, працуючы над класічным творам, праходзіць складаны шлях асэнсавання існуючых традыцый, пошуку адметнага, арыгінальнага рашэння. Тут не існуе, не можа існаваць ніякіх канонаў. Прынцыпы спасціжэння класікі і павінны быць самымі рознымі, нечаканымі, эксперыментальнымі.

Разам з тым ёсць тое метадалагічна асноватворнае, што засталося нам у спадчыну ад сусветнага тэатра і што не страціла свайго значэння сёння. Перш за ўсё гэта вельмі простая і вельмі важная ісціна: кожны класічны твор, акрамя праблем часовых, мінуючых, што выклікаюць цікавасць чытача і гледача пэўнай эпохі, узнімае і праблемы адвечныя, якія хвалююць чалавецтва на працягу стагоддзяў. «Прыстасоўваючы» класічную п'есу да сённяшніх праблем, актуалізуючы яе не толькі шляхам парушэння вобразнай структуры твора, але і яго пераасэнсаваннем на канцэптуальным узроўні, тэатр часцей за ўсё зніжае гуманістычнае ўздзеянне класікі на гледача.

Нешта падобнае, на мой погляд, адбылося і ў спектаклі «Гамлет», які выклікае вельмі акрэсленыя жыццёва рэальныя асацыяцыі і пры гэтым непазбежна губляе высокі філасофскі сэнс.

Рэжысура Б. Луцэнкі заўсёды акрэслена канцэптуальная. Можна прымаць ці не прымаць канцэпцыю ягоных пастановак, аднак у іх заўсёды дакладна выяўляецца галоўная ідэя, пamastацку пераканаўча, часам жорстка рэалізаваная рэжысёрам з дапамогай усіх выяўленчых сцэнічных сродкаў. Рэжысёрская канцэпцыя «Гамлета» рэалізуецца ў трох асноўных напрамках, адзін з якіх (Данія — турма)— абагульняючы (калі ж больш пільна прыгледзецца, дык за гэтым вобразам узнікаюць выразныя абрысы Расіі). Два астатнія з'яўляюцца вытворнымі ад галоўнага і павінны даць тлумачэнне, чаму ж сталася так, што дзяржава ператварылася ў турму. Па-першае, гэта цыклічная нязменнасць далёкай ад інтарэсаў народа вышэйшай улады; па-другое, пасіўная пакорнасць натоўпу, непраціўленне злу ці, гаворачы словамі Гамлета, «бессилие умственного тупика».

Вобраз дзяржавы-турмы вынаходліва ўзнаўляе сцэнаграфія мастака Д. Мохава. Сцэнічная пляцоўка з галерэяй і бакавымі балконамі замкнёна гарызантальнымі перакладзінамі накшталт спартыўных брусоў. Паміж імі ў нішах роспісы на біблейскія сюжэты, нечаканыя ў гэтым змрочным памяшканні. Такія ж роспісы на бакавых сценках і на празрыстай суперзаслоне. Пры адпаведным асвятленні цені ад перакладзін падаюць на боскую маці, святых, пераразаючы іх постаці і твары. Узнікае жудаснае адчуванне — быццам сама прыгажосць, духоўнасць замураваны за турэмнымі кратамі.

Знешне статычная, нерухомая канструкцыя Д. Мохава выяўляе актыўную сэнсавую дзейнасць. Прыхавана «жыве» яе задні план, дзе за галерэяй толькі пазначаны, але дакладна ўгадваюцца шматлікія лесвіцы, па якіх сноўдаюцца нейкія падазроныя асобы, удзельнікі інтрыг і палацавых пераваротаў. Патаемнае жыццё пульсуе і ў ніжнім ярусе, падзеленым на катухі, дзе лёгка хавацца, адкуль зручна назіраць. У цэнтры сцэны — люк, які вядзе ў склеп (ці ў сутарэнні-казематы?). Там знікне цень бацькі Гамлета, туды ж кароль Клаўдзій заштурхне ненавісны прывід забітага брата, у гэтай магільнай яме будзе пахавана няшчасная Афелія. Калі ж вечка люка адчыніцца, мы зноў убачым Гамлета — той як з небыцця гаротна вымавіць: «Не причащен и миром не помазан...»

Мастацкі вобраз дзяржавы-турмы дакладна асацыятыўны, што падмацоўваецца даволі «сучасным» спосабам існавання герояў. Норавы шэкспіраўскіх персанажаў у спектаклі сапраўды стасуюцца хутчэй да сумна вядомых часоў Лубянкі, чым да эпохі Адраджэння, хай сабе і позняга, больш драматычнага за ранняе. Вось, напрыклад, як паводзіць сябе Гамлет пасля сцэны з флейтай, калі Гільдэнстэрн і Разенкранц патрабуюць, каб ён пайшоў з павіннай да Клаўдзія. Прынц Дацкі, разумеючы, **што** яго там чакае, пакорліва працягвае рукі для наручнікаў. А Клаўдзій, не дачакаўшыся непакорнага пляменніка, раз'юшана ўрываецца ў пакой і зусім не па-каралеўску з усяе сілы б'е Гамлета, так што той курчыцца ад болю.

Атмасфера страху, падазронасці, культу ўлады на працягу ўсяго спектакля мэтанакіравана падтрымліваецца рэжысёрам. Носьбітам ганебнай, разбуральнай улады з'яўляецца кароль Клаўдзій, якога іграюць І. Мацкевіч і А. Аржылоўскі. Роля Клаўдзія, на маю думку, лепшая ў спектаклі. Абодва выканаўцы пры ўсёй рознасці іх індывідуальнасцей здолелі не толькі найбольш поўна выявіць рэжысёрскую задуму, але і захаваць рысы аўтарскай першаасновы вобраза.

Клаўдзій І. Мацкевіча— драпежны, вераломны, пачварна жорсткі. Ёсць у ім дзёрзкая мужчынская моц, плоцевая пажадлівая грэшнасць. Пераступіўшы мяжу ўсёдазволенасці, прадаўшы душу д'яблу, ён ідзе па крывавым шляху без ценю раскаяння, без згрызот сумлення. Нават сам-насам ён застаецца ўнутрана непахісным, быццам вышэйшая ўлада пазбавіла яго неабходнасці пакаяннай споведзі перад богам і людзьмі.

Клаўдзій А. Аржылоўскага больш гнуткі, надламаны. Гатоўнасць да злачынства і падсвядомая роспач пасля зробленага абумоўліваюць ягоны пастаянны канфлікт з самім сабой. Аднак ён добра разумее, што даравання яму няма, таму вяршыць усё новыя злачынствы ў жахлівым прадчуванні немінучай расплаты.

Акружэнне караля Клаўдзія свядома зроблена рэжысёрам. Лаэрт (С. Іваноў), Гільдэнстэрн (А. Мірошнікаў), Разенкранц (В. Рыбчынскі), Марцэл (С. Вількін) пазбаўлены індывідуальных рысаў чалавечай адметнасці. Нават Палоній (Р. Шмыроў), гранічна наблізіўшыся да характарыстыкі, дадзенай Гамлетам («не в меру шустрый», «жалкий, суетливый шут»), не набывае прыкмет хцівага, небяспечнага царадворцы, застаецца на ўзроўні дробнага местачковага інтрыгана. Усе яны толькі шэры аднастайны фон, на якім узвышаецца буйная, па-свойму трагічная постаць караля Клаўдзія. Толькі прывабны, шчыры, парывісты Гарацыо (М. Мялешка) і змрочны, замкнёны кульгавы Рэйнальда (І. Сцяпанаў) даюць больш-менш выразнае ўяўленне аб супрацьстанні двух полюсаў — дабра і зла.

Тэма ўсёдазволенасці ўлады і паслухмянасці натоўпу праходзіць праз увесь спектакль. На першым яго паказе быццам у булгакаўскім вар'етэ зверху на гледача сыпаліся шматкі паперы, дзе па-англійску было напісана «доўгае жыццё караля». Відаць, адчуўшы дэкларатыўнасць такога прыёму, рэжысёр адмовіўся ад яго. Ідэя ж адвечнага, непарушнага, нязменнага жыцця вярхоўнай улады засталася.

Першы раз яна прагучыць «у адрас» Клаўдзія, Гертруды і Гамлета. Як толькі Гамлет заб'е Палонія, прыняўшы яго за Клаўдзія, натоўп тут жа адрэагуе на гэту падзею: «Няхай жыве кароль наш Гамлет!». Калі ж высветліцца, што забіты ўсяго толькі Палоній, навакольную прастору запоўняць насцярожаныя палахлівыя воклічы: «Няхай жыве кароль наш Клаўдзій!». У сцэне, дзе змораных Клаўдзія і Гертруду агорне неспакойны сон, па патаемных лесвіцах у спальню бясшумна пранікнуць маўклівыя змоўшчыкі і пад злавесны шэпт «Няхай жыве кароль наш Лаэрт!» звяжуць каралеву і караля. І нарэшце ў фінале, калі загінуць усе героі трагедыі, цвярозы голас некалькі разоў паўторыць: «Няхай жыве кароль наш Фартынбрас!».

Пры гэтым відавочна, што натоўпу ўсё адно, хто будзе правіць. За п'янствам і распустаю людзі абыякава ставяцца да гібення сваёй дзяржавы. Нават цень бацькі Гамлета, які ў адзіноце блукае сярод вакханаліі, нібы заклінаючы апамятацца, выклікае ў людзях толькі кпіны і смех.

Якое ж месца ў сістэме сцэнічных вобразаў займае Гамлет? Гэту ролю іграюць два выканаўцы — Ю. Казючыц і В. Січкар. Іх трактоўкі шмат у чым адметныя, тым не менш агульны маральны вынік аднолькавы. Справа не ў тым, што Гамлет у спектаклі не нагадвае ні прыгажуна арыстакратычнага паходжання, ні рамантычнага героя. (Дарэчы, і ў Шэкспіра сам Гамлет, параўноўваючы бацьку з Клаўдзіем, гаворыць, што дзядзька «на отца похож, не более, чем я на Геркулеса». Каралева-маці заўважае пра сына: «Он тучен и одышлив...»). Справа ў іншым. Гамлет на сцэне страціў сваю духоўную прыгажосць, унутраную азоранасць, веру ў гуманістычныя ідэалы. Пазбаўлены промняў святла, высакароднасці, неадольнай прагі справядлівасці, прынц Дацкі аказаўся прыроўненым да шэрага асяроддзя, стаў плоцццю ад яго плоці.

Гамлет Ю. Казючыца, інфантыльны, бездапаможны, разгублены, як і Гамлет В. Січкара, мізэрны, кволы, несамавіты; абодва выклікаюць пачуццё жалю сваёй закамплексаванасцю, прымітыўнасцю ардынарнай натуры. «Век расшатался — и скверней всего, что я рожден восстановить его!» — гучаць знакамітыя словы, але сцэнічны герой не толькі няздатны аднавіць пахіснутае стагоддзе, а, мяркуючы па ўсім, «маленькім вінцікам» сам бярэ ўдзел у ягоным разбурэнні.

У сцэнічнай інтэрпрэтацыі Б. Луцэнкі няма той сілы, якая хоць бы спрабавала б процістаяць злу. І Гамлет не з'яўляецца выключэннем. А калі так, дык неабходна крыху «дапрацаваць» Шэкспіра, таму што яго п'еса, паводле вызначэння А. Анікста, «не трагедыя роспачы перад злом, а трагедыя аб прыгажосці і мужнасці чалавека, які не мог жыць інакш, як у непрымірымай барацьбе са злом». І рэжысёр «дапрацоўвае»...

Ад часоў Шэкспіра практыкі і тэарэтыкі, буйнейшыя таленты свету вырашаюць: чаму Гамлет вагаецца і не помсціць нават тады, калі віна Клаўдзія даведзена? Найбольш распаўсюджаныя меркаванні накшталт: Гамлет разумее, што забойства Клаўдзія не выратуе свет ад заганаў; Гамлет наогул не здатны на злачынства, ён забівае толькі ў тым выпадку, калі абараняецца; Гамлет упэўнены, што гвалт, хай сабе і ў імя справядлівасці, не можа слугаваць дабру...

Усе гэтыя інтэлектуальныя варыянты застаюцца па-за кантэкстам спектакля. Вось як вырашаецца праблема маральнай гатоўнасці Гамлета да забойства. У п'есе прынц пранікае ў пакой Клаўдзія, калі кароль моліцца, і адмаўляецца ад помсты ў гэты момант: «...и буду ль я отмщен, сразив его в душевном очищенье, когда он в путь снаряжен и готов?» У спектаклі Клаўдзій пасля малітвы валіцца ў ложак (як у бярлог), нацягвае коўдру на галаву. З мячом напагатове з'яўляецца Гамлет, і ў глыбіні спальні раптам... заўважае Палонія. Прынц паспешліва ўцякае... Відавочна, яго ўцёкі абумоўлены не драматычным разладам паміж неабходнасцю выканаць доўг і няздольнасцю на злачынства, а ўсяго толькі знешняй перашкодай...

Характэрная і другая сцэна — забойства Палонія, вырашаная даволі натуралістычна. Гамлет навальваецца на сваю ахвяру, і калі ўсё скончана, мы заўважаем, што яго рукі, твар, аголены торс — як у мясніка перапэцканы крывёю. Узнікае паралель з эпізодам, калі камедыянты, трапіўшы ў Эльсінор, разыгрываюць паядынак паміж Пірам і Прыамам. (Акцёр, які выконвае маналог, пасля слоў пра забойства Прыама таксама шчодра пэцкае сябе чырвонай фарбай). Гамлет у крыві Палонія і камедыянт у «крыві» Прыама міжволі тоесняцца, зводзячы трагічны сэнс падзеі да ўзроўню грубага балагана.

У такой жа танальнасці падаецца ў спектаклі адзін з самых важных філасофскіх шэкспіраўскіх маналогаў «Быць ці не быць...» Гамлет вымаўляе яго лежачы на падлозе (прычым першыя словы прамаўляе ў мікрафон, а калі эфект узмацнення знікае, словы гучаць цьмяна, невыразна).

Побач з Гамлетам асабліва кантрастна выглядае Афелія (Н. Курсевіч). Грацыёзная, узнёслая, вельмі прывабная, яна ўспрымаецца істотай незямной, летуценным парываннем, марай. Здаецца, навакольны бруд, хцівасць, падман не кранулі яе цнатлівасці, чысціні. Гамлету са спектакля Б. Луцэнкі не патрэбна такая Афелія. А каб не ўзнікла супярэчнасці з шэкспіраўскім тэкстам, рэжысёр пераманціруе яго, падганяючы пад сваю схему. Яшчэ не адкрылася Гамлету тайна забойства бацькі, яшчэ не пераканаўся ён, што Афелія — сляпая прылада ў руках Палонія і Клаўдзія, а прынц дазваляе абразліва вольна паводзіць сябе з каханай. Словы («Сударыня, можно к вам на колени?», «А ведь это чудесная мысль, лежать у девушки между колен»), якія вымаўляе «страціўшы розум» Гамлет у сцэне мышалоўкі, перанесены на пачатг спектакля...

Разам з тым ёсць у пастаноўцы асобныя эпізоды, моманты, дэталі, якія не проста дораць эстэтычную асалоду, эмацыянальна хвалююць, а і захапляюць глыбінёй рэжысёрскай думкі. Я не ведаю, каму належыць першаадкрыццё элементу мастацкага афармлення — крэслаў з празрыстымі спінкамі — Б. Луцэнку ці Д. Мохаву, але знаходка зрабілася сапраўднай каштоўнасцю спектакля. Дэталь гэта шматфункцыянальная і надзвычай метафарычная. Празрыстая плоскасць абыгрываецца як звычайнае акенца і люстэрка, як непераадольная мяжа адчужэння паміж людзьмі і як века труны, праз якое з дакорам глядзяць на нас з небыцця далёкія продкі.

Да ўдалых аднашу я і сцэну з магільшчыкамі, сыграную А Цярпіцкім і А. Кашпераўым далікатным адчуваннем яе ёмістых падтэкстаў. Выразна пластычна перадае Н. Курсевіч гібель Афеліі. Вынаходліва ўвасоблены і сцэны з камедыянтамі. Асабліва запамінаецца балада, якая ў алегарычнай форме распавядае аб жыцці чалавека ад яго нараджэння да смерці. На добрым тэхнічным узроўні выкананы паядынак Гамлета і Лаэрта.

Рэжысёрскі спектакль зроблены вельмі прафесійна. Ён вылучаецца арганічнай злітнасцю ўсіх мастацкіх кампанентаў. І ўсё-ткі я шмат з чым не магу пагадзіцца. Прызнаючы права рэжысёра на свой індывідуальны, хай сабе і трагічны погляд на свет, я не прымаю разумення жанру трагедыі толькі з пункту гледжання трагічнага нізкага і адмаўлення трагічнага ўзвышанага.

Што ж да канцэпцыі спектакля, дык яна, на маю думку, крыху састарэла. Напэўна, на пачатку 80-х гадоў такі «Гамлет» успрымаўся б смелым і звышактуальным. Сёння ж, сутыкаючыся з класікай, перад адвечным і сучасным аддаваць перавагу злабадзённаму і толькі злабадзённаму — ці не азначае гэта непамерна збядняць яе глыбінны сэнс? І, як вынік, пазбаўляць шэкспіраўскага Гамлета ў XX стагоддзі пакутлівага роздуму, пошукаў ісціны, высакародных памкненняў змагацца за ідэалы ў імя справядлівасці і дабра...

Тамара **ГАРОБЧАНКА.**

З ПОШТЫ «ЛіМа»

● Дар за дар?
● Памяць пра паэта і «пасажырапаток»
● Зноў недабор...

●

Прачытаў гутарку з народным артыстам І. М. Лучанком («ЛіМ», № 32). Добра разважае паважаны кампазітар аб двухмоўі. Працытую: «Многія нашы кампазітары пішуць і на сюжэты беларускіх паэтаў і празаікаў. У нас багатая літаратура, якая мае глыбокія карэнні, традыцыі. Побач з гэтым шырока выкарыстоўваюцца вершы паэтаў іншых народаў краіны, замежная літаратура. Так, мы — інтэрнацыяналісты, але не «Іваны без роду і племені».

Не пагадзіцца з гэтым нельга.

Але вось я прыгадваю адзін з вечароў нядаўняга Усесаюзнага фестывалю польскай песні на беларускай зямлі, які быў аддадзены песні беларускай. Як кажуць, дар за дар. Што ж убачылі і пачулі прысутныя на канцэрце ў Віцебску і тэлегледачы? На працягу дзвюх з нечым гадзін прагучалі толькі чатыры(!) песні на беларускай мове. Аказалі гонар беларускай песні «Песняры» (адна песня), «Сябры» (адна песня), ды дуэт Паплаўская — Ціхановіч (дзве песні). І ўсё. А гэта ж была цудоўная магчымасць паказаць наша песеннае багацце, прадэманстраваць, што «беларуская мова — найбагацейшая мова». І тым больш крыўдна, што не без удзелу дзеячаў культуры Беларусі складвалася праграма гэтага вечара. Такі падыход да праграмы вечара беларускай песні можна было б зразумець (ды і то з цяжкасцю), калі б канцэрт трансліраваўся па Цэнтральным тэлебачанні, а то ж ён ішоў толькі па праграме БТ. Тым больш сорамна было мне за нашых артыстаў, што нават нашы польскія госці знайшлі магчымасць выканаць беларускую народную песню на мове арыгінала.

І. КАЗЛОЎСКІ,
ст. выкладчык Рэспубліканскага інстытута ўдасканалення інжынерна-выкладчыцкіх работнікаў прафтэхадукацыі.
г. Мінск.

●

Вёска Ракуцёўшчына, дзе прайшло некалькі надзвычай плённых у творчых адносінах месяцаў Максіма Багдановіча, знаходзіцца за паўтара кіламетра ад мястэчка Краснае Маладзечанскага раёна і на такой жа адлегласці ад станцыі Уша. Здавалася, захаваўся і будзе стаяць вакзал у Красным, дзе 77 гадоў назад сышоў з цягніка і адкуль праз пару месяцаў ад'ехаў з багатым ракуцёўшчынскім «багажом» (два цыклы вершаў і дзве паэмы) 19-гадовы беларускі паэт. Будынак — сціплы ў архітэктурных адносінах і такі звыклы для ўсіх прыхільнікаў вялікага паэта, якія прыязджаюць на традыцыйныя літаратурныя святы ў Ракуцёўшчыну.

І вось паўстала пагроза над чарговым помнікам — гэтым невялікім вакзалам, які захаваў памяць пра выдатнага беларускага лірыка. Ледзь не загінулі мемарыяльныя аб'екты М. Багдановіча — дом на вул. Талстога (Мала-Георгіеўскай) у Мінску, дом на вул. Чайкоўскага (Любімскай) у Яраслаўлі, пра лёс якіх добра ведаюць чытачы «ЛіМа». Толькі цаной вялікіх намаганняў, накіраваных супраць бюракратычных перашкод, удалося іх захаваць. Ды ці толькі гэтыя помнікі?.. Тым не менш вывады не робяцца.

Вядома, намесніку начальніка Беларускай чыгункі Г. С. Яцэнку больш бачна, што сатры будынак вакзала «не задавальняе існуючы пасажырапаток» і што ў ім «няма магчымасці выдзеліць памяшканні для абсталявання аўтаматычнага кіравання работай станцыі». Але ці мае права Г. С. Яцэнка бясстрасна сцвярджаць, «што захаванне існуючага будынка вакзала і арганізацыя ў ім музея немэтазгодна»?! Гісторык і літаратуразнаўца Г. Кахаюўскі ў «ЛіМе» ад 2 ліпеня г. г. пераканаўча абгрунтаваў гісторыка-культурную і архітэктурную каштоўнасць будынка вакзала. Няўжо, будуючы новае, мы не навучымся зберагаць старое, якое захоўвае сэнс духоўнай спадчыны?

Калі кіраўніцтва чыгункі не бачыць мэтазгоднасці размясціць у старым вакзале станцыі Уша музей гісторыі чыгункі, дык можна (пры жаданні захаваць помнік) знайсці іншае прызначэнне будынку, напрыклад, музей-філіял Маладзечанскага абласнога музея.

У 1991 годзе спаўняецца 100 гадоў з дня нараджэння выдатнага беларускага паэта Максіма Багдановіча. І ў тым жа годзе будзе 80 гадоў з часу паездкі паэта ў Вільню і Ракуцёўшчыну. У Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў студзені мінулага года распрацаваны і зацверджаны на вучоным савеце прапановы па мерапрыемствах, прысвечаных юбілею. Сярод шэрагу мерапрыемстваў запланавана стварыць у Ракуцёўшчыне мемарыяльны запаведнік і ўключыць яго ў спіс аб'ектаў для паказу замежным турыстам. Стары вакзал станцыі Уша з'яўляецца аб'ектам ракуцёўшчынскай мемарыяльнай зоны, а яго збіраюцца знішчыць! У сувязі з гэтым звяртаемся да кіраўніцтва Беларускай чыгункі з просьбай і прапановай больш уважліва разгледзець пытанне аб захаванні будынка старога вакзала станцыі Уша.

В. МІКУТА, Т. ДЗЕМ'ЯНОВІЧ, Т. ШУБІНА, Н. МАКАРАВА, Н. ШАЛАШНАЯ, супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча.
г. Мінск.

●

Хачу падзяліцца сваімі думкамі наконт праблемы нашай тапаніміі.

Мала таго, што рэдка дзе сустрэнеш назву на беларускай мове, дык яшчэ і змяняюцца яны да непазнавальнасці, дакладней, змяняюцца рускімі назвамі. Адсюль «Столбцы», «Несвиж» і г. д. А паспрабуйце прачытаць якую назву на карце, напрыклад, «Хохлово», «Шерешево». Не кожны зможа правільна паставіць націск. А як разумець такія назвы, як «Красная Слобода» «Червонная(!) Швабовка», «Октябрьский» (?). Украінцы абыходзяцца з назвамі яшчэ па-боску («Першатравневое»). Дарэчы, спытайце ў кіяўлян, дзе плошча «Октябрьской революции»? Можа, і не зразумеюць... Не таму, што не ведаюць рускай мовы, а таму, што плошча носіць імя «Жовтневої революції». У нас жа станцыя метро «Кастрычніцкая» і «Октябрьская»!

Мы ж у сваю чаргу пішам «Свярдлоўск», «Пскоў». Тое ж самае і з іншымі славянскімі мовамі, якія карыстаюцца славянскім алфавітам: па-беларуску «Кіеў», «Львоў», «Сафія», «Плоўдзіў».

Толькі балгары абыходзяцца даволі далікатна з нашымі назвамі і нават з нашай анамастыкай. Напрыклад, «Уладзимир Караткевич». Нязвыкла? Але ж як удала і проста захавана беларускае імя! Вядома, балгарын яго адразу і не прачытае. Але, прачытаўшы, адчуе ўсю тую непаўторнасць, якую нясе ў сабе гэта нязвыклае для яго вуха слова. У балгар ёсць імя Владимир. Каб яны напісалі «Владимир Короткевич», ці было б лепш? А ці лепш тое, што мы пішам «Сафія», калі па-балгарску «София»? Таксама вельмі сумніцельная прыгажосць.

А цяпер уявіце сабе такую карціну. Не пабойцеся пафантазіраваць. Па-беларуску: «Москва», «Новосібірск», «Брянск», «Псков», «Пловдів», «Сóфія», «Харків» і г. д.; па-руску: «Нясвиж», «Стоўбцы», «Вицебск», «Магилёў». Карацей кажучы, **тапанімічная назва карыстаецца недатыкальнасцю.** Яе нават перакладаць не трэба. **Трэба толькі транслітарыраваць. У гэтым і заключаецца мая прапанова.** Гэта не толькі дапамога захаваць арыгінальныя назвы, але даць магчымасць усяму славянству (ды не толькі славянству) адчуць прыгажосць мовы сваіх братоў, самой мовай не валодаючы.

Я, дарэчы, не адкрываю Амерыкі. Транслітарацыяй у такіх выпадках карыстаюцца палякі (мусіць не толькі палякі), нават з неславянскіх моў. Напрыклад, не змяняюць імя Шэкспіра, што для чытача зусім нязвыкла. Англійскае «Shcakspeare» і не чытаецца на польскі манер. Усім зразумела, што гэта «Шэкспір».

Зразумела, камусьці будуць рэзаць слых такія назвы. Але гэта ўжо пытанне моўнай этыкі, я б нават сказаў — тапанімічнай этыкі.

На практыцы ж гэта ажыццявіць зусім няцяжка.

Хацелася б ведаць меркаванні спецыялістаў па гэтым пытанні.

Ю. ГАЙДУК.
в. Дубраўка
Пухавіцкага раёна.

●

У пачатку гэтага года на кніжных паліцах з'явілася кніга вядомага беларускага археолага і гісторыка Алега Трусава «Помнікі манументальнага дойлідства Беларусі XI—XVII стст.» Разлічаная на спецыялістаў — архітэктараў, археолагаў, этнографаў, рэстаўратараў, мастацтвазнаўцаў, яна разам з тым — упэўнены — будзе з цікавасцю прачытана ўсімі, каму дарагое мінулае нашага краю. Найбагацейшы бібліяграфічны матэрыял, які дазваляе супаставіць розныя пункты погляду на той або іншы помнік; сістэматызацыя звестак па мураваных кладках, тэхналогіі вытворчасці цэглы, класіфікацыі чарапіцы, кафлі; разнастайныя ілюстрацыі, малюнкі, што ажыўляюць змест, — усё гэта сабрала пад сваёй вокладкай кніга.

Сапраўдны падарунак даследчыкам і аматарам беларускай даўніны зрабіла выдавецтва «Навука і тэхніка», выпусціўшы гэтую кнігу на добрай паперы і з густам аформленую. Ды вось задача. Тыраж яе ўсяго тысяча з невялікім экземпляраў. Праз тыдзень яе немагчыма было ўжо купіць у Мінску.

Колькі разоў у апошні час на старонках перыядычнага друку выказвалася здзіўленне з прычыны аргументаў, якімі кіруюцца тыя, хто вызначае тыражы. То недабор, то перабор. І ў тым, і ў іншым выпадку выдавецтва нясе страты. І здаецца, можна было б дасягнуць згоды: неабходна, як гэта робіцца паўсюль у свеце, пасля пробнага невялікага тыражу, калі ён хутка разышоўся, паўтарыць выданне, пакуль яшчэ цэлы набор. Упэўнены, што гэтак жа неабходна зрабіць і ў дадзеным выпадку.

А. ВАРАВА,
кіраўнік гісторыка-архітэктурнай секцыі ПА «Мінсктурыст».

ІВАНЫ ДЫ МАР'І...

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 3—4).

Часцяком з Гомеля наязджала дачка Таня. Яна ўдалася ў бацьку — бялявая, з капой густых завітых валасоў. Таня — вясёлая, таварыская дзяўчына — працавала кантралёрам на міжгародніх аўтобусных маршрутах. І калі ехала да бацькоў, білета не брала. Знаёмыя шафёры бралі яе, давозілі да прыпынку. Адтуль яна мясіла гразь да бацькавай хаты, бо што для маладых ног якіх дзесяць кіламетраў? А як восенню на купінах імшарынаў чырванелі журавіны, Таня прывозіла з сабой з горада і якую знаёмую. Разам бралі пластмасавыя вядзерцы і ішлі па тыя журавіны.

Аднойчы па Багатай Градзе пайшла пагаласка: Пілёсцікава Таня выходзіць замуж. Пазнаёмілася, кажуць, з жаніхом на рабоце. Ён быццам рабіў шафёрам. Меў і сям'ю, дарослую дачку. Але нешта не заладзілася ў чалавека з той сям'ёй. Рашыў завесці новую. І хоць старэй за Таню на два дзесяткі гадоў, чалавек, кажуць, спакойны, памяркоўны.

— Колькі ж хаця гадоў яму? — пыталіся жанкі ў Мар'і.

— Ці ж я, кабеткі, ведаю? Знаю — трохі старэй за Таню.

Распісвацца рашылі ў мясцовым сельсавеце, у Каўпені. Думалі, каб усё зрабіць без лішняга шуму, хутчэй. Не так, як у горадзе, — чакай чаргі ў тым Доме шлюбаў. Ды старшыня сельсавета Надзея Аляксандраўна астудзіла пыл маладых:

— Дадзім вам тэрмін, як і ўсім, на абдумванне. Не спяшайцеся.

Іван гадаваў і ладнага кабана на вяселле, прыкідваў, каго запрасіць. Таня, калі хто са знаёмых пытаўся, дзе будуць жыць, бесклапотна адмахвалася:

— Няхай у мужа галава аб тым баліць.

Мінула восень. Пачаліся халады, залёталі ў паветры сняжынкі, а жаніх нешта не паказваў носа з Гомеля. Перастала і Маня распісваць, якое яны надумалі ладзіць вяселле. А потым Таня нарадзіла хлопчыка. Сядзела ў бацькавай хаце, люляла малое (брат ужо служыў у арміі), балбатала са знаёмымі дзяўчынёхамі, якія прыйшлі праведаць. І імя малому падабралі прыгожае — Ігар. Раптам у густой, бы каламазь, цемені зашумела машына, па столі прабеглі водбліскі святла. Патухлі каля тыну фары. Ляпнулі ў машыне дзверцы. Сяброўка выглянула ў акно.

— Нехта ля варот ходзіць, — паведаміла яна. — Вунь нешта белае каля веснічак чапляе.

— Каго там чорт носіць? — здзівілася Таня, нахіліўшыся над малым.

Зноў загудзела машына. Таня выбегла за калітку. Паспела заўважыць ля сігнальных агнёў нумар машыны. Здагадалася: быў ён, яе нарачоны Іван Пячкур. Як злодзей, павярнуўся, цішком пакінуў на тыне букет кветак і святочную паштоўку. Цікаўныя дзяўчаты потым чыталі віншаванне з жаночым святам — 8 Сакавіка.

— Я ўсё роўна б яго выгнала з хаты, — гаварыла Таня.

Трэба аддаць справядлівасць: сваім гонарам адзіная дачка Івана і Мар'і не ўнізілася. Не паімчалася адбіваць ад першай жонкі мужа. І на аліменты плюнула: маладая — выгадуе сына.

Іван і Мар'я неспадзявана сталі дзедам і бабуляй. Праўда, Іван Пячкур не-не ды і наведваецца да Тані.

Амаль кожны дзень Іван садзіцца на свой веласіпед і коціць у лес. Веласіпед парыпвае, брыньчыць. Ланцуг на ім часта звальваецца. Рама на веласіпедзе чырвоная (яе Івану дала адна ўдава, бо падмеўся ляснік ёй парэзаць дровы), абады шыкоўныя, нікеляваныя. На багажніку прывязана бензапіла. У адрозненне ад Анісаўца, які не любіць валэндацца з гэтай «Дружбай», Іван і прачыстку (прасвятленне) ёю робіць, і сухастой зразае, і дзелавую драўніну нарыхтоўвае для лясніцтва. У яго руках аж заходзіцца ў шалёных абаротах тая піла.

У маі Іван ходзіць у вёсцы па хатах і просіць жанчын прыйсці памагчы садзіць у маленькім гадавальніку тут жа, за гародамі вёскі, дубкі (часам сасонкі). Потым, калі дубкі праклюнуцца з жалудоў, выкінуць два-тры лісточкі, падрастуць, Іван зноў сноўдае па дварах, упрошвае:

— Ці не пайшла б ты, цётка Мар'я, прапалоць дзяляначку? — просіць ён. — Ляснічы над душой стаіць: не дае перадыху.

Нярэдка Іван сустракае адпор:

— А дзе твая Маня? Што робіць? Бакі адлежвае?

Ляснік перасмыквае плячыма, муляе вуснамі, насоўвае на лоб кепачку. І летам і зімой Іван даношвае чыесьці армейскія гімнасцёркі, цёмна-сінiяе галіфе і кірзачы.

— Нездаровіцца нешта Мані, — прызнаецца Іван. — Ды яна таксама падыдзе. Там і работы той на якую гадзіну.

Як бы там ні было, а многія жанчыны падахвочваюцца, бяруць на плечы капаніцы і ідуць прапалваць гадавальнік. (Ім пасля без чаргі выпішуць у лясніцтве дроў).

Аднойчы, калі Каваленка праводзіў дома свой чарговы адпачынак (які ён у лесніка?), ён падахвоціўся паехаць у лес, каб паказаць дзялянку, дзе чалавек з бліжняй вёскі — яго прозвішча Колас — павінен быў нарыхтоўваць сабе дровы. Як заўсёды, прыхапіў з сабою бензапілу. Колас выпісаў два магутныя трактары «Кіраўцы». Адзін раз з'ездзілі добра. Другі раз вяршаліна дрэва хвастанула Коласу па спіне, і ён застаўся ляжаць на мокрай мінулагодняй лістоце... Перапалоханыя сябрукі на трактары злядалі ў лясную вёску Міхалёўка — выклікалі па тэлефоне з Лоева «хуткую дапамогу»...

З Рэчыцы, з лясгаса, прыязджаў інжынер па тэхніцы бяспекі. Івана выклікалі ў лясніцтва, у міліцыю да следчага. Як жа так? Пры яго прысутнасці чалавек можа застацца на ўсё жыццё калекам. (З Гомеля Коласа па сутнасці ў непрытомным стане перавезлі ў Мінск). Вось і ходзіць цяпер Іван, быццам у ваду апушчаны: чакае вырашэння свайго лёсу. Што яго чакае? Ці толькі звольняць з работы? Ці будуць судзіць? І як яшчэ ў будучым будзе з тым Коласам?

...І раптам навіна — быццам абухом па галаве: памёр у бальніцы Колас. Прыгнула страшная навіна Івана і Мар'ю. За смерць чалавека ў нашы дні нехта павінен адказваць. Ці быў цвярозы ты, Іван, калі браўся за ручкі бензапілы? Ці глядзеў, дзе ў тыя хвіліны стаяў чалавек? На пахаванне забітага Іван не паехаў...

Цяпер Мар'я з Іванам чакаюць з арміі сына. Паводзяць сябе прыстойна (Мар'я і глядзець не можа, калі хто нальё ёй шклянку віна). Пагушкваюць у вольныя хвіліны маленькага Ігарка. Усё радзей заглядвае Мар'я на могілкі, дзе з мармуровай стэлы глядзіць маладыя прыгожы твар старэйшага сына. Мусіць, перакіпела на сэрцы, асела на дно душы набалелае. Ачарсцвела ўсё. Налічылі Мар'і невялікую пенсію за сына. Калі надыходзіць часам хвіліна роспачы — на радаўніцу, у майскі светлы дзень, — прыпадае тады Мар'я да горбіка магілкі. Страсаюцца ў рыданнях яе плечы. А за сталамі, збітымі тут жа з негабляваных дошак, прыткнуліся аднавяскоўцы. У кветках гудуць чмялі, пырхае вёрткая птушачка ў калючых дрэўцах акацый. Учора людзі ладкавалі, прыбіралі магілкі: пасыпалі жоўтым пясочкам, выполвалі зёлкі, палявы хвошч, які чамусьці любіў тут расці. Паяўляюцца на могілках новыя крыжы. Памерлі Анан і Есіп. Паліла ў печы, а потым паскардзілася мужу, што нешта стала блага ёй, Прося. Прылегла на ложак — і не прачнулася больш...

Людзі глядзяць на Мар'ю і Івана раўнадушнымі позіркамі: у кожнага — сваё гора, і свае радасці. Свае думкі і свае клопаты. І над усімі раўнамерна шуміць ветрык у сасновым вецці. А зязюля некаму шчодра лічыць і лічыць гады...

Барыс САЧАНКА

ЗАГАДКА СМЕРЦІ ЯНКІ КУПАЛЫ

2.

НАЙЦЯЖЭЙШЫ, найскладанейшы быў і апошні год жыцця паэта. Вялікая Айчынная вайна заспела Янку Купалу ў Каўнасе, дзе ён спыніўся, вяртаючыся з Рыгі,—ездзіў разам з М. Лыньковым і П. Броўкам на Першы з'езд пісьменнікаў Савецкай Латвіі. У той жа дзень цягнікам, які ўсю дарогу бамбілі нямецкія самалёты, ён вярнуўся ў Мінск. І адразу ж на машыне, падоранай яму ўрадам рэспублікі, з жонкай Уладзіславай Францаўнай выехаў на Аршанскую шашу ў Ляўкі, дзе была ў яго дача, думаючы, што туды немцы не дойдуць.

Але немцы наступалі, і Янка Купала на той самай машыне змушаны быў пападаваць далей на ўсход. Як піша ў сваіх успамінах М. Лужанін, «Уладзіслава Францаўна і шафёр Яртымік, які вёз Купалу ў Маскву і ў Казань, расказвалі, што, пакідаючы Мінск, развітваючыся з улюбёнымі мясцінамі над Дняпром у Ляўках, едучы па бясконцай магістралі ў сталіцу, Купала нібы ўкамянеў, ад яго нельга было дабіцца ніводнага слова... Колькі горкіх дум перадумаў ён... Якія яны былі...»

6 ліпеня Янка Купала прыехаў у Маскву, часова пасяліўся ў гасцініцы «Масква».

«Я чакаў яго з нецярплівасцю і трывогай, — успамінае сябра паэта, рускі савецкі пісьменнік Б. Емяльянаў. — Стала ўжо вядома аб тым, што Мінск ператвораны немцамі ў руіны, што згарэў Купалаў дом.

Голас Янкі Купалы па тэлефоне здаўся мне ледзь надламаным і неспакойным.

— Прыязджай, калі вольны, вельмі трэба.

Хвалюючыся, я бег да яго праз Красную плошчу. У нумары Янка быў не адзін: адрывіста ляпала вечкам чамадана Уладзіслава Францаўна, а ў куце, прамы, спакойны, як быццам здзіўлены незвычайнасцю сустрэчы, сядзеў Якуб Колас.

Я ўважліва глядзеў на Купалу і Коласа. Велізарная няшчасце звалілася на іх раптоўна і страшна.

— Горад мой гарыць, — сказаў Янка Купала. — Усё, што пабудавалі, — загублена, выгаралі цэлыя вуліцы.

— А твой дом?

— У наш дом бомба ўпала,— сказала цёця Уладзя.»

К. Буйло, якая бачыла Я. Купалу ў тыя дні, пісала, што «Купала быў нездаровы, а больш за ўсё ў яго балела душа. Ён развітваўся з Беларуссю ў час яе вялікага гора, якому тады нельга было даць ніякай рады, і гэта нясцерпна мучыла паэта. Заняцце фашыстамі Беларусі адбілася на ім выключна цяжка. Купала пастарэў, пасмутнеў, стаў вельмі маўклівым... [...]

Ён скардзіўся, што працаваць яму цяжка. На Маскву днём і ноччу ляцелі варожыя бамбавозы і скідалі бомбы. Абвяшчалася трывога,—і яго прымушалі спускацца ў бамбасховішча. Гэта заўсёды выклікала спрэчкі: Купала адмаўляўся ісці ў бамбасховішча, кажучы, што калі бомба патрапіць у дом, то ніякага ратунку не будзе—абвал заваліць дзверы і адтуль ужо ніяк не вылезеш. Вядома, гэта гаварылася толькі таму, што яму, хвораму, цяжка было ўставаць з пасцелі, апранацца і ўпацёмку ісці ў падвал, сыры і халодны».

У ліпені сорак першага года ў Маскве з Янкам Купалам сустракаўся і М. Лужанін:

«Іван Дамінікавіч, успёршыся на локаць, ляжаў на канапе. Павярнуў на кроні галаву, адарваўшы на хвіліну позірк ад акна, за якім стаяў ясны, без хмурынкі, дзень. Крыху прыўзняўся.

— Ляжыце, не турбуйцеся, дзядзька Янка.

— Ляжыце! — горка паўтарыў ён. — Каб ты ведаў, колькі людзей палегла. Як луг касою, за адзін дзень агаліла. Я ўсю зямлю нашу праехаў. Усё з месца рушылася. Толькі кветкі цвітуць на дарозе. Сінія... Як чалавечыя вочы... Здаецца, зямля глядзіць табе ўслед...

І каб не паказаць слёз, лёг тварам да сцяны.

...Купала спыніўся каля акна, стаў тварам да дзвярэй.

— І тая, што на свет пусціла, засталася там. — Купала не сказаў «маці» і праглынуў даўкі камяк. — Абедзве ў няволі апынуліся. І тая, што нарадзіла, і тая, што слова ў рукі дала. Аднае, можа, жывое няма, а другая зноў у крыві. І хто яе не крывавіў!»

У Маскве Купалу жылося цяжка. Не толькі таму, што быў хворы, што яго мучылі нялёгкія думы, але і «таму, што ў яго не засталося ні кала, ні двара, ні сродкаў на колькі-небудзь ніштаватае існаванне. А прасіць дапамогі ён не мог». (Б. Емяльянаў). Не дзіўна, што пажыўшы некаторы час у Маскве, ён на той самай сваёй машыне паехаў у Татарыю, на Волгу. Там, у ваколіцах Казані, ён спыніўся ў вёсцы Пячышча ў дырэктара мельзавода І. Я. Наякшына, там і жыў, з невялікімі перапынкамі, звязанымі з рознымі паездкамі, аж да чэрвеня 1942 г. У пісьме да Б. Емяльянава (8.V.1942 г.) Я. Купала прызнаваўся, што «па прыездзе з Масквы пад Казань я быў проста «в убийственном настроении». Потым хварэў — грып, рэўматызм і розная іншая чартоўшчына». І далей! «Жыву я выпадкова пад самой Казанню па другі бок Волгі, пры млыне з дазволу вельмі прыемнага дырэктара. Выйшла гэтак таму, што да пераезду ў Пячышчах не змог пераехаць праз Волгу з-за наступіўшых маразоў, а потым, калі можна было пераехаць, я ўсё ж застаўся на месцы па меркаваннях бытавога характару.

Жывецца нядрэнна, пайком і іншым зусім забяспечаны. Чэргаў ніякіх не ведаю».

У сакавіку 1942 г., будучы ў Казані, Янку Купалу наведаў Якуб Колас. Там, у Пячышчах, пабываў і К. Чорны. «Ён бесперапынна сачыў за дзейнасцю беларускіх партызан, поўніўся яснай радасцю ад кожнай перамогі Чырвонай Арміі і чакаў таго шчаслівага дня, калі беларуская зямля будзе ачышчана ад фашысцкай навалы», — успамінаў потым аўтар «Зямлі» і «Трэцяга пакалення».

Творчая актыўнасць Купалы гэтага часу пазначана не толькі вершамі — «Беларускім партызанам», «Грабежнік», «Паўстаў народ», «Хлопчык і лётчык на вайне», «Зноў будзем шчасце мець і долю», але і цэлым шэрагам артыкулаў, якія сталі класікай не толькі беларускай, але і ўсёй савецкай публіцыстыкі — яны змяшчаліся на старонках «Правды», «Известий», «Красной звезды». Купала прымаў удзел у навуковай сесіі АН БССР, дзе зрабіў даклад «Айчынная вайна і беларуская інтэлігенцыя», выступаў на радыёмітынгу прадстаўнікоў беларускага народа ў Казані. Выходзілі і яго кнігі — «От сердца», ХЛ, 1941, «Стихи о Родине», ХЛ, 1941, «Избранное», ДЛ, 1942, «Народ-мститель», 1942 і інш.

Тэлефонная, паштовая ды і іншая сувязь паміж Масквою і Казанню тады была не надта добрая. Ішла ж вайна. Атрымаўшы парафжэнне пад Масквою, вораг рваўся да Волгі. Купала быў не вельмі здаровы, часта хварэў. Трэба было сур'ёзна лячыцца. Да таго ж, набліжалася шасцідзесяцігоддзе. Адзначаць яго ці не? І Янка Купала на гэты раз не адмаўляецца ад чаргавага выкліку ў Маскву — едзе. Дырэктар мельзавода І. Я. Наякшын піша:

«У маёй памяці выразна ўспамінаецца дзень яго ад'езду ў Маскву. Іван Дамінікавіч быў у цудоўным настроі, запрасіў мяне да сябе на абед. Каля другой гадзіны дня я праводзіў яго разам з таварышам Горавым, тагачасным прэзідэнтам Беларускай Акадэміі навук, да лодкі, на якой яны павінны былі перабрацца да парахода «Валгар». Пайшоў невялікі дождж. Я зняў з сябе плашч і перадаў Івану Дамінікавічу. Лодка адплыла. Я стаяў на беразе і назіраў, як яны памалу ад'язджалі. Іван Дамінікавіч памахаў мне на развітанне рукой»...

18 чэрвеня 1942 года Купала прыехаў у Маскву.

«Я сустрэўся з ім у гэты дзень за бяседным сталом, які быў наладжаны ў гонар яго прыезду беларускімі пісьменнікамі ў гасцініцы «Масква»,— расказвае ў сваіх успамінах М. Машара. — Было шумна і весела. Іван Дамінікавіч распытваў пра навіны і весткі з Радзімы. Скардзіўся на боль у левай руцэ. Гаварыў, што збіраецца сур'ёзна падлячыцца».

Ад 18 да 28 чэрвеня, калі Купалы не стала, заставалася 10 дзён. Што Купала рабіў у гэтыя дні, з кім сустракаўся, што каму пісаў, гаварыў?

Ужо на другі дзень пасля свайго прыезду ў Маскву, 19 чэрвеня, ён пасылае ліст жонцы, Уладзіславе Францаўне, у Казань, дакладней, у Пячышчы. «Дарагая Уладка, — піcаў ён. — Заехаў добра. Затрымаўся ў гасц. «Масква» часова ў т. Крупені. Сягоння абяцаюць даць асобны нумар. Сягоння пайду па справах у выдавецтвы, да доктара і г. д.

Перадай маё самае шчырае і сардэчнае спачуванне Наякшыным у іх вялікім няшчасці (у сям'і Наякшыных памёр васемнаццацігадовы сын — студэнт аднаго з казанскіх інстытутаў. — Б. С.). Як дастану нумар, дам тэлеграму для адраса. Бачыў Лынькова, Кузьму, Крапіву.

Бывай здарова, т. Чыжэвіч мяне падганяе, бо спяшаецца на поезд.

Цалую. Твой Янка.»

У Маскве ў тыя чэрвеньскія дні Янку Купалу бачылі многія, многія з ім сустракаліся, гаварылі. Вось вытрымкі з некаторых успамінаў блізкіх яму людзей.

Г. Караваева:

«Прыехаўшы з Урала ў Маскву ў чэрвені 1942 года, я на другі ж дзень сустрэлася з Янкам Купалам у Саюзе пісьменнікаў.

Знаёмы голас паклікаў мяне. Азірнуўшыся, я ўбачыла Янку Купалу.

У тыя грозныя дні рэдка хто ўголас здзіўляўся: «Ах, як вы перамяніліся!» — наіўна і зусім недарэчы было гэта заўважаць: усе перамяніліся, пажаўцелі, схуднелі, дачасна пастарэлі.

І на Івану Дамінікавічу яго цёмны касцюм сядзеў больш чым мешкавата, у рухах паявілася нейкая марудлівасць. У русых валасах блішчала сівізна. твар зблажэў, рэзкія маршчынкі ляглі на лобе, шчоках, у куточках рота, вакол запалых вачэй: толькі ў позірку свяцілася знаёмая, задумліва-мудрая ўсмешка.

— Пра тое, хто дзе што робіць, мы ведаем са старонак «Правды». І як добра, што чорная бяда не зламала людзей, што наша родная літаратура і на франтах б'ецца і ў тыле працуе, — сказаў Купала з радасцю».

Г. Караваева расказала Купалу пра яго верш «Беларускім партызанам», які набыў шырокую вядомасць і які яна чула і па радыё, і ў выкананні розных артыстаў, у тым ліку, як яго чыталі ў шпіталі ў Свярдлоўску параненыя байцы. Купала гэтым быў надта ж усцешаны.

«— Перадайце ім усім дзякуй ад усяго сэрца! — сказаў Купала расчуленым голасам, потым коратка дадаў: — Гэтыя вершы пайшлі на адрас—да беларускіх партызан...»

Г. Караваева апавядае далей, як аднойчы, зноў зайшоўшы ў Саюз пісьменнікаў, яна ў купцы людзей, што, сабраўшыся вакол літаратараў—ваенных карэспандэнтаў, якія расказвалі пра падзеі на фронце, убачыла Янку Купалу. «На твары яго было відаць глыбокае хваляванне, а яго позірк, здавалася, быў скіраваны да тых мясцін, пра якія ішла гаворка. Вайскоўцы расказвалі, як памагаюць фронту паспяховыя дзеянні беларускіх партызан у «пункце В», у «пункце О»...

— Віцебск, Орша! — раптам адным дыханнем прамовіў Купала, і твар яго ўспыхнуў усхваляваным румянцам.

Усе азірнуліся, і нехта ласкава сказаў:

— Не, Іван Дамінікавіч, гэта проста ўмоўныя абазначэнні... Віцебск і Орша яшчэ наперадзе.

Янка Купала схамянуўся, згодна кіўнуў галавой, румянец яго імгненна пагас, а вочы пацямнелі ад нясцерпнага суму і болю. Ён адышоў ад акна і стаў, пазіраючы на вуліцу Вароўскага... [...]

Усе ўжо ведалі, што 7 ліпеня 1942 года Саюз пісьменнікаў рыхтаваўся ўрачыста адзначыць шасцідзесяцігоддзе Янкі Купалы. Я нагадала пра свята, якое рыхтавалася ў яго гонар.

— Гэта зусім неабавязкова... ды і час не такі... — мякка запярэчыў ён».

П. Глебка:

«Хочацца яшчэ сёння напомніць пра апошнюю сустрэчу. (...) Іван Дамінікавіч прыехаў з Казані ў Маскву. Уладзіслава Францаўна засталася ў Казані, дзе яны жылі ў час вайны. Я ў той дзень прыехаў з Калінінскага фронту, заглянуў у гасцініцу і, даведаўшыся, што тут Іван Дамінікавіч, зайшоў да яго ў нумар. Мы пагаварылі і дамовіліся сустрэцца заўтра. Іван Дамінікавіч сказаў, што збіраецца пісаць паэму «Дзевяць асінавых колляў», урыўкі з якой надрукаваны асобна. Гэта павінен быў быць твор аб барацьбе нашага народа супраць нямецкіх захопнікаў. Раніцай мы сустрэліся яшчэ раз з Іванам Дамінікавічам у пакоі той жа гасцініцы «Масква», дзе жылі Кандрат Крапіва і Міхась Лынькоў».

У. Юрэвіч:

«Супрацоўнікі радыёстанцыі «Савецкая Беларусь», якія працавалі ў Маскве, у чэрвені 1942 года, калі Купала прыехаў з Казані ў сталіцу, дамовіліся з ім аб выступленні ў адной з радыёперадач для насельніцтва акупіраванай ворагам Беларусі. Перадача прысвячалася 60-годдзю народнага паэта. Купала прасіў адкласці выступленне, таму што дрэнна сябе адчуваў пасля дарогі. Нарэшце было дамоўлена аб папярэднім запісе на танфольныя дыскі яго прамовы і вершаў...

І раптам 28 чэрвеня тэлефон прынёс у радакцыю страшную вестку: Купала памёр».

П. Броўка:

«Толькі ў чэрвені 1942 года мне давялося зноў сустракацца з Купалам. (...) Аднойчы Аляксандр Твардоўскі, сустрэўшы мяне, сказаў:

— А ведаеш, прыехаў Янка Купала, давай наведаем яго.

Праз гадзіну мы сядзелі ў гасцініцы «Масква» ў нумары 414 у Янкі Купалы. Усе былі ўзрадаваны ад сустрэчы. Мяне цешыла тое, што на гэты раз дзядзька Янка быў весялейшы, чым у першыя месяцы вайны. Ды гэта і зразумела — усіх узбадзёрыла моцна, што гітлераўцаў пабілі пад Масквой і рашучыя дзеянні ў вайне пераходзілі ў нашы рукі. Аляксандр Трыфанавіч, які толькі што вярнуўся з Заходняга фронту, расказваў аб апошніх падзеях і нашых поспехах, аб баявых настроях франтавікоў. Янка Купала вельмі цікавіўся ўсенароднай партызанскай барацьбой і відавочна ганарыўся гэтым. Ён нават прачытаў свой славуты верш «Беларускім партызанам». Вельмі спадабаўся яму ўрывак з «Васіля Цёркіна», які прачытаў Твардоўскі. Час ад часу Купала ўсё вяртаўся ў размовах да роднай Беларусі. Быў у добрым настроі. Спадзяваўся хутка вярнуцца дахаты. Нават планаваў, што ён будзе рабіць па прыездзе. Бясспрэчна, успамінаў Ляўкі. І маці, маці, якую ён меў надзею яшчэ пабачыць. Доўга мы тады заседзеліся ў Купалы. Забавіліся так, што і заначавалі, бо тады ўночы забаранялася хадзіць па Маскве. Гэта было ў самым канцы чэрвеня, і назаўтра ён, развітваючыся, запрашаў нас:

— Хлопчыкі!.. Праз некалькі дзён мне шэсцьдзесят. Прыходзьце да мяне, сустрэнемся!»

К. Елісееў:*

«Па справах я зайшоў у рэдакцыю беларускага часопіса «Раздавім фашысцкую гадзіну», і тут нечакана мяне папрасілі да тэлефона: званіў Купала. Ён некалькі дзён таму прыехаў у Маскву і хацеў пабачыцца са мной. Я сказаў, што магу прыйсці да яго не раней як праз паўгадзіны, а ён пачаў угаворваць мяне кінуць усе справы і ісці да яго. Праз дзве хвіліны я быў ужо ў яго ў нумары, поўным гасцей. Пад вечар народ пачаў разыходзіцца, а калі ў пачатку дванаццатай гадзіны раздаўся сігнал паветранай трывогі, выйшлі апошнія, самыя ўпартыя госці. Янка папрасіў, каб я застаўся ў нумары, бо пасля адбою мяне ў гасцініцу ўжо не пусцяць, а нам яшчэ патрэбна было шмат аб чым пагаварыць. Так я кантрабандай заначаваў у Янкі. Гутарка наша зацягнулася, і калі мы клаліся спаць, была ўжо чацвёртая гадзіна раніцы. А шостай гадзіне мяне разбудзіла радыё, і я стаў выказваць сваё нездавальненне з гэтай прычыны.

— Спаць ты заўсёды паспееш, а зараз паслухай «Паходны марш» Хачатурана — каштоўная рэч, — сказаў з усмешкаю Купала.

— Не люблю я маршаў...

— Любіш не любіш—не ў гэтым справа. Марш гэты зараз гэтак жа патрэбны, як і твая карыкатура ў «Кракодиле», як мой «Хлопчык і лётчык». Мы ўсе робім адну вялікую і важную справу, патрэбную не толькі нам, а ўсёй краіне. Я вось слухаю Хачатурана і люблю яго, таму што адчуваю, што мы ўсе дыхаем разам, змагаемся разам супраць злоснага і ненавіснага ворага. Я слухаю «Паходны марш» і адчуваю, што я не адзін, што і я, і Хачатуран, і ты і ўвесь наш народ—мы з'ядналі, і ўсе мы пачалі рух на захад, і цяпер нас ужо ніхто не стрымае, і фашыст, які зруйнаваў і спустошыў маю Беларусь, сам будзе змяты, зруйнаваны і спустошаны. Нас многа, вельмі многа; мы—сіла, вялікая сілішча, якую ніколі не зламаць ніякаму ворагу, таму што робім мы адну вялікую для нас усіх, патрэбную ўсім нам справу...»

Далей Купала расказаў, як пад Казанню, у Пячышчах, дзе ён жыў, сустрэў яго мясцовы жыхар і нізка пакланіўся. У размове высветлілася, што гэты жыхар ведае Купалу—чытаў яго вершы і пазнаў па

Заканчэнне. Пачатак — у мінулым нумары «ЛіМа».

* ЕЛІСЕЕЎ К. С. — мастак-графік, з якім пазнаёміўся Я. Купала ў Мінску ў 1920 г. і сябраваў усё сваё жыццё.

здымку, што быў змешчаны ў газеце разам з вершамі.

«— Бачыш, — працягваў Янка, — што мае вершы перакладаюць *на іншыя мовы*, у тым ліку і на татарскую, гэта я ведаў, зразумела, але што чытач—і татары, і ўзбек, і армянін, і чуваш—лічаць мяне сваім асабістым знаёмым, гэта я неяк асабліва адчуў іменна тады, на беразе Волгі, я тады *зразумеў, чаму сібірак або* ўралец з такой упартасцю абараняе маю Беларусь, з якой ён абараняў бы сваю родную зямлю: уся савецкая зямля для нас з'яўляецца радзімай, і кожны пойдзе на любыя ахвяры, каб абараніць любы яе куток. У гэтым наша сіла, і адсюль упэўненасць у тым, што хутка я пабачу сваю Беларусь свабоднай і квітнеючай, і ты, Косця, зноў прыедзеш да мяне ў Ляўкі, і мы сядзем з табой над Дняпром...

Я слухаў Янку і разумеў «Паходны марш» Хачатурана...

Гэта было раніцай 26 чэрвеня».

Значыцца, ні пра якую смерць, тым больш пра самагубства, пра якое сёй-той не толькі гаворыць, а ўжо нават *піша* (напрыклад, С. Яновіч у часопісе «Літаратура на свеце»), Янка Купала не думаў. Ён заняты быў зусім іншымі клопатамі — надзённымі, жыццёвымі, творчымі.

28 чэрвеня, усяго за некалькі гадзін да смерці Янкі Купалы, з ім сустракаўся вядомы даследчык і перакладчык беларускай літаратуры Я. Мазалькоў. Вось што ён потым напісаў:

«Назаўсёды застанецца ў памяці апошняя сустрэча з Янкам Купалам *28 чэрвеня 1942 года*, за дзве-тры гадзіны да яго смерці. Іван Дамінікавіч сустрэў мяне неяк асабліва ласкава, цёпла, абняў, пацалаваў. Выгляд у яго быў свежы, настрой добры. Перад маім прыходам ён добра адпачыў, выспаўся. Мы толькі ўдвух сядзелі ў нумары гасцініцы «Масква». Перад намі на століку ляжала вялікая каробка шакаладных цукерак. У тыя часы, калі драбок цукру лічыўся вялікім ласункам, — гэта была незвычайная раскоша. Я ўзяў адну цукерку, потым не без хістанняў пацягнуўся па другую...

Іван Дамінікавіч засмяяўся:

— Вы больш шкадуеце іх есці, чым я... Скажу Вам па сакрэце: праз тыдзень маё 60-годдзе. Зараней запрашаю Вас. Вось тады ўжо мы пасядзім як след. Ага... дык Вы ж для дачушкі абавязкова вазьміце...

— Ёй толькі дзесяць дзён, яшчэ рана цукеркі есці.

Іван Дамінікавіч моўчкі ўсміхнуўся сваёй яснай, адкрытай, добрай усмешкай і загаварыў аб выдавецкіх справах.

Я расказаў Івану Дамінікавічу, што ў дзіцячым выдавецтве толькі што выйшла складзеная мною кніга яго вершаў. Для яго гэта было прыемнай нечаканасцю. Адчувалася, што ён шчыра ўзрадаваўся.

— Дарэчы, заўтра, Іван Дамінікавіч, можна атрымаць аўтарскія экземпляры і ганарар.

Мы дамовіліся, што заўтра, 29 чэрвеня, у 12 гадзін мы сустрэнемся ў дзіцячым выдавецтве.

— Не забудзьце прыйсці, Яўгені Сямёнавіч. Можа здарыцца так, што я не сустрэну там нікога знаёмага. Неяк не зусім прыемна самому рэкамендавацца... (...).

...Распытваючы мяне (...) аб розных навінах «у выдавецкіх сферах», Купала вельмі радаваўся таму, што ён зноў бачыць родную Маскву. Тут ён ужо сустрэў многіх блізкіх яго сэрцу людзей — рускіх, украінскіх, беларускіх пісьменнікаў, многіх землякоў - беларусаў. Масква, гаварыў Купала, нягледзячы на вайну, дзівіла яго сваёй чысцінёй, парадкам.

— Яна зараз нейкая асабліва прыгожая.

Зазваніў тэлефон. На дзесятым паверсе Янка Купалу чакалі сябры. Ён угаворваў мяне пайсці разам з ім, але я спяшаўся дадому.

— Ну, добра, на маім шасцідзесяцігоддзі пасядзім ужо як след, — паўтарыў Іван Дамінікавіч.

Я правёў яго да ліфта (ён жыў на чацвёртым паверсе), мы развіталіся. Я выйшаў з гасцініцы з узнятым настроем: наперадзе два спатканні з Янкам Купалам. А праз некалькі гадзін мне пазванілі, што яго няма ў жывых... Гэтая звестка здалася дзікай, непраўдабадобнай. Уяўленне аб смерці ніяк не стасавалася з жыццярадасным, поўным планаў на будучае і лепшых надзей Янкам Купалам...»

Сапраўды — на дзесятым (па некаторых звестках — на дзевятым) паверсе гасцініцы «Масква», у нумары, дзе жыў М. Лынькоў, які тады быў старшынёй праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, Янку Купалу чакалі — там сабраліся беларускія пісьменнікі, што былі на той час у сталіцы нашай Радзімы. Быў там накрыты стол—сякая-такая закуска і выпіўка. Але Янка Купала ні да закускі, ні да выпіўкі не дакранаўся. Моцных напояў ён даўно ўжо не ўжываў. Да таго ж, мелася вось-вось, з хвіліны на хвіліну прыйсці да яго ў гасцініцу карэспандэнтка газеты «Известия», таму Купала хіба што для прыліку, каб на яго не крыўдавалі, разы два-тры прыгубіў шклянку, у якую было наліта шампанскае. К. Крапіва, які быў на той час разам з іншымі беларускімі пісьменнікамі ў нумары гасцініцы, пісаў: «Апошні раз я бачыў Я. Купалу зноў жа ў Міхася Лынькова за гадзіну да яго трагічнай смерці. Апрача нас трох, у нумары было яшчэ чалавек *пяць нашых агульных* знаёмых. Я на кароткі час адлучыўся ў горад, а калі вярнуўся ў гасцініцу, мяне громам паразіла вестка: Янка Купала загінуў».

Пра тое, што адбылося далей у пакоі, дзе быў Янка Купала, М. Лынькоў і «яшчэ чалавек пяць нашых агульных знаёмых» за тую гадзіну, калі адсутнічаў К. Крапіва, можна меркаваць па ўспамінах П. Глебкі, якімі ён дзяліўся, выступаючы на адным з вечароў у г. Барысаве 19 чэрвеня 1962 года (на шчасце, захаваўся магнітафонны запіс гэтага выступлення). П. Глебка, як ён расказваў, зайшоў у нумар да М. Лынькова гадзін у дзевяць-дзесяць вечара. У нумары было тлумна, гармідарна, так што калі пачуўся тэлефонны званок і М. Лынькоў, падняўшы трубку, выслухаў таго, хто званіў, змушаны быў перапыніць размову і папрасіў гаманлівых гасцей выйсці на балкон і зачыніць за сабою дзверы, бо, маўляў, нічога не чуваць. Разам з іншымі на балкон падаўся і ён, П. Глебка. Калі ж вярнуўся з балкона, Я. Купалы ў нумары ўжо не было. Хвілін праз дзесяць-пятнаццаць, як сцвярджае П. Глебка, пазванілі зноў па тэлефоне і паведамілі страшную навіну пра смерць Я. Купалы... Ёсць звесткі і трошкі іншага парадку — М. Лынькоў папрасіў выйсці на балкон гасцей і зачыніць за сабою дзверы, бо размова па тэлефоне мелася быць важная і ён не хацеў, каб яе хто-небудзь чуў. І як толькі дзверы зачыніліся, М. Лынькоў перадаў тэлефонную трубку Я. Купалу. Я. Купала, узяўшы трубку, выслухаў, што яму гаварылі, і, нічога не сказаўшы, моўчкі паспешліва пакінуў нумар — выйшаў на лесвічную пляцоўку...

Там, на лесвічнай пляцоўцы дзесятага (дзевятага?) паверха гасцініцы «Масква» і адбылося ўсё далейшае, што прывяло да смерці самага выдатнага паэта Беларусі. Аналізуючы і супастаўляючы розныя факты і версіі, варта адразу ж і назаўсёды адкінуць як цалкам беспадстаўныя размовы пра самагубства Купалы. Не было ў паэта ў тыя дні ніякіх прычын на гэта, не думаў і не гаварыў ён пра смерць. Купала — і гэта відаць з прыведзеных вышэй успамінаў — назначаў спатканні, запрашаў на свой юбілей, марыў, як будзе жыць і працаваць пасля перамогі, калі вернецца на родную зямлю...

Да таго ж, калі пасля смерці Я. Купалы ўскрылі яго нумар у гасцініцы, там быў сервіраваны стол на чатырох асоб... Значыцца, Я. Купала збіраўся *з кімсьці вячэраць*, чакаў гасцей... Астаюцца дзве іншыя версіі — Купалу скінулі з лесвічнай пляцоўкі (выпадкова ці знарок?) ці, абшаснуўшыся, а, можа, спатыкнуўшыся, зачапіўся за штосьці, не ўтрымаўся на нагах і зваліўся ў пралёт... Якая з гэтых версій найбольш верагодная? П. Глебка ў тым самым выступленні ў Барысаве, таксама цалкам адмаўляючы ўсякія думкі пра самагубства паэта, гаварыў пра смерць Я. Купалы як пра няшчасны выпадак ці дыверсію. Спасылаўся пры гэтым ён на дзяжурную па паверху, якая быццам бачыла, што, Я. Купала стаяў, абапёршыся на бар'ерчык лесвіцы, і размаўляў з маладою жанчынаю... Калі дзяжурная яшчэ раз праз нейкі час паглядзела на лесвіцу, то Купалы ўжо там не было, стаяла адна жанчына... Пра жанчыну, вінаватую ў смерці паэта, гавораць і некаторыя іншыя — яе, тую жанчыну, якая нібыта па нейкай прычыне піхнула паэта — бачылі, калі яна ўцякала, бегла... А. Астрэйка, які амаль не адлучаўся ад Купалы ў тыя апошнія яго чэрвеньскія дні, быў да канца ўпэўнены, што з Купалам расправіліся берыяўцы, якія хадзілі ўслед за паэтам па пятах, куды ён, туды і яны — ён напаткаў іх, калі заходзіў ў гасцініцу, і тыя выскачыўшы з ліфта, ледзь не збілі яго з ног: так беглі, ратаваліся, каб іх ніхто не затрымаў. Ён помніў іх — трое, у кепках... На пытанне, чаму ён віну ў смерці Купалы ўскладае на берыяўцаў, на чым грунтуецца яго перакананасць, А. Астрэйка адказваў: «Купала быў незадаволены Сталіным і ўсім тым, што рабілася ў краіне перад вайною, і не хаваў, гаварыў не аднаму яму, А. Астрэйку, што ва ўсіх няўдачах у барацьбе з фашыстамі, і ў тым, што Беларусь стогне і сцякае крывёю пад нагамі акупантаў, вінаваты не хто-небудзь, а правадыр. Мусіць, у гасцініцы ды і ў іншых месцах, дзе казаў гэта Купала, былі вушы». Такога ж погляду на смерць Купалы прытрымлівалася і яго жонка. Уладзіслава Францаўна, дадаючы хіба, што Купалу не даравалі, што ён зрабіў спробу самагубства і паблытаў некаторым карты ў наладжванні працэсу над выдуманай «контррэвалюцыйнай нацдэмаўскай арганізацыяй» Саюз вызвалення Беларусі». Перад юбілеем Купалы — яго шасцідзесяцігоддзем, калі паўстала пытанне аб яго вечары і ўзнагародзе, гэта выкрылася... П. Глебка, абгрунтоўваючы сваю думку аб смерці Я. Купалы як дыверсіі, у тым самым выступленні гаворыць, што Янка Купала прыехаў у Маскву на Другі кангрэс Усеславянскага камітэта, дзе павінен быў выступіць з прамовай, а на ўдзельнікаў гэтага камітэта — прынамсі, на двух-трох — былі зроблены спробы замаху на жыццё... Вельмі падазроным здаецца і выклік Купалы па тэлефоне... Хто яму званіў? Карэспандэнтка «Известий»? А мо хто іншы? Прыкладна так быў выкліканы з гасцініцы па тэлефоне і Міхоэлс, які прыязджаў адразу ж пасля вайны ў Мінск на прагляд аднаго са спектакляў у купалаўскім тэатры — выйшаўшы са свайго *нумара, ён больш туды не* вярнуўся: знайшлі на вуліцы мёртвага. Ці не той самы почырк? Насцярожвае і сама таямніца вакол гэтай смерці — столькі гадоў мінула, а ніхто афіцыйна ў друку ніякага паведамлення пра гэтую смерць не зрабіў. Міжволі ўзнікае падазрэнне, ці ўсё ясна ў гэтай смерці. Ва ўсякім выпадку спроба музея Я. Купалы займець матэрыялы камісіі, якая займалася высвятленнем смерці паэта, ні да чаго не прывяла — матэрыялы не толькі не былі прысланы ў музей, але нават нікому з супрацоўнікаў музея не паказаны...

У карысць версіі, што ў смерці Купалы ніхто староннi не вінаваты, таксама ёсць некалькі фактаў: Купала быў хворы, хадзіў няцвёрдай паходкай, да таго ж, спяшаўся; бар'ерчык жа на лесвічнай пляцоўцы не надта высокі — страціўшы раўнавагу, можна не ўтрымацца; застаўся на лесвічнай пляцоўцы на паверсе, дзе жыў у нумары М. Лынькоў і з якога выйшаў Я. Купала, і яго туфель (другі ж упаў раней за гаспадара)... Ці не туфлі і былі ва ўсім вінаваты — яны маглі быць не зашнураваны ці расшнуравацца... Хоць... Туфлі выдаюць і іншае — значыцца, не сам Купала кідаўся ў пралёт, была перад гэтым, няйнакш, нейкая прыгода ці валтузня, барацьба...

І. Эрэнбург, які жыў у тыя чэрвеньскія дні 1942 года таксама ў гасцініцы «Масква», потым у сваёй аўтабіяграфічнай кнізе «Людзі, гады, жыццё» ўспамінаў: «Я сядзеў у сваім нумары, калі ў калідоры пачуліся крыкі. Я выбег на калідор і даведаўся, што з верхняга паверху ў пралёт лесвіцы ўпаў паэт Янка Купала».

Праз дзень пасля смерці Я. Купалы, 30 чэрвеня, у акупіраваным гітлераўцамі Мінску памёрла яго маці Бянігна Іванаўна, якая пра смерць сына, вядома ж, нічога не ведала: немцы забаранілі друкаваць *якую б там ні было* інфармацыю пра смерць паэта, наадварот, пашыралі весткі, што смерць Купалы — выдумка бальшавікоў... Да слова, маці да канца сваіх дзён ўпэўнена, была, што не трэба было Я. Купалу пісаць творы па-беларуску, а *трэба было пісаць па-польску*, і каб, маўляў, ён паслухаўся яе, то не ведаў бы ніякага гора.

Хавалі іх, маці і сына, у адзін дзень — 1 ліпеня 1942 года. Труна з целам Янкі Купалы стаяла ў Цэнтральным Доме літаратара. Правесці ў апошнюю дарогу вялікага песняра беларускай зямлі сабраліся рускія, беларускія, украінскія пісьменнікі, шматлікія яго знаёмыя, чытачы, воіны Чырвонай Арміі, партызаны... М. Рыленкаў, які быў на пахаванні, пісаў: «Трагічная смерць паэта была адной з самых вялікіх ахвяр не толькі беларускага, але і ўсяго савецкага народа.

Цяжка было паверыць, што яго не стала, што назаўсёды абарвалася яго песня, песня паэта-жыццялюба...

І калі сябры паэта на руках выносілі яго труну з дома Саюза пісьменнікаў, мне раптам здалося ў цішыні, што я чую аддалены шум векавога бору, знаёмы да болю голас зязюлі і такую знаёмую песню:

Як хавалі людзі Янку.—
Галасілі многа-мала:
—А нашто ж памёр ты, сейбіт!..
А зязюлька кукавала:
Ку-ку, ку-ку! Кінь дакуку!
Спі, саколік! Ку-ку, ку-ку!

У гэту мінуту я сэрцам зразумеў, што ў песні, якая ідзе ад народа і зноў вяртаецца яму, няма і не можа быць канца.

А песня Янкі Купалы была менавіта такая».

Радок адной з такіх песень, пра які А. Пракоф'еў сказаў, што «калі б ад Янкі Купалы астаўся адзін радок «Мне сняцца сны аб Беларусі», то я ўсё роўна сцвярджаў бы, што гэта паэт магутны, народны», і быў выгравіраваны на месцы часовага пахавання нашага песняра ў Маскве.

Віталь ВОЛЬСКІ

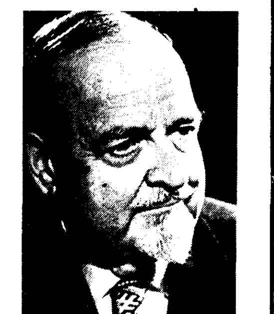

22 жніўня 1988 года пасля цяжкай працяглай хваробы на 87-м годзе жыцця памёр вядомы беларускі пісьменнік, член КПСС з 1925 года, заслужаны дзеяч культуры БССР, персанальны пенсіянер саюзнага значэння Віталь Вольскі (Віталь Фрыдрыхавіч Вольскі-Зэйдэль).

В. Ф. Вольскі-Зэйдэль нарадзіўся 5 верасня 1901 года ў горадзе Пецярбурзе ў сям'і служачага. З 1918 года працаваў на Трубачным заводзе, потым у Камісарыяце гарадской гаспадаркі. Удзельнік грамадзянскай вайны, з 1919 года ў Чырвонай Арміі. Служыў у пагранічных войсках і органах ВЧК. З 1926 г. — старшы інспектар Галоўрэперткома БССР. Працаваў у Белдзяржкіно, з 1930 г. быў дырэктарам Беларускага драматычнага тэатра ў Віцебску, а ў 1932—1936 гг. дырэктарам Інстытута літаратуры і мастацтва АН БССР. У час вайны — загадчык аддзелаў рэдакцыі сатырычнай газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну» і рэдакцыі часопіса «Беларусь». З 1948 па 1954 год — навуковы *супрацоўнік Інстытута літаратуры* АН БССР.

Пісаць Віталь Вольскі пачаў у 1926 годзе. Выступаў па пытаннях літаратуры і мастацтва. В. Ф. Вольскі—кандыдат філалагічных навук. Ён аўтар кніг «Сучасныя праблемы беларускай савецкай драматургіі», «Эдуард Самуйлёнак. Жыццё і творчасць», «Нарысы па гісторыі беларускай літаратуры эпохі феадалізму».

Віталь Вольскі плённа працаваў у галіне драматургіі і літаратуры для дзяцей і юнацтва. У розныя гады ён піша п'есы «Цудоўная дудка», «Дзед і жораў», «Несцерка», «Машэка», якія шырока ставіліся на сцэнах тэатраў. Аўтар сцэнарыяў двух дакументальных-краязнаўчых фільмаў «Белавежская пушча» і «Бярэзінскі запаведнік», мастацкага фільма «Несцерка». Напісаў кнігі краязнаўчых нарысаў і апавяданняў: «Па лясных сцежках», «У лясах над Бярозай», «Месяц за месяцам», «На бабровых азёрах», «Чайкі над Нарaччу», «Родны край», «Афрыканскае падарожжа», «Эль Махрыб», «Староннкі нашан гісторыі», «Падарожжа па краіне беларусаў», «Палессе», «Кніга падарожжаў», «Лёс Дункана».

Віталь Фрыдрыхавіч Вольскі ўзнагароджаны ордэнамі Чырвонай Зоркі, «Знак Пашаны», медалямі.

Вобраз пісьменніка-камуніста Віталя Фрыдрыхавіча Вольскага назаўсёды захаваецца ў памяці тых, хто ведаў яго.

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БССР
МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка, члена *КПСС з 1925 года, заслужанага* дзеяча культуры БССР Віталя ВОЛЬСКАГА і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

АРТЫСТЫ—ВОІНАМ-ІНТЭРНАЦЫЯНАЛІСТАМ

Група артыстаў Свярдлоўскага акадэмічнага тэатра драмы, што знаходзіцца зараз на гастролях у Мінску, выступіла перад воінамі-інтэрнацыяналістамі, якія лечацца ў акруговым ваенным шпіталі. Заслужаныя артысты Расійскай Федэрацыі І. Ірышкава, У. Чармянінаў, В. Мелехаў, А. Пятроў, а таксама артысты І. Масунова, Л. Верыгола, А. Жыгар, В. Белкін, В. Вялічка, Т. Скіпачка паказалі сцэны са спектакляў, інтэрмедыі, пазнаёмілі з песнямі і пантамімай.

П. ГАРДЗІЕНКА.

РЭКВІЕМ ПА ДРУГУ

КАБ ВЫ ТОЛЬКІ ВЕДАЛІ, як баліць сэрца, калі даводзіцца пісаць пра незабыўных сяброў. Яны назаўсёды засталіся маладымі. Іх цяпер далікатна і сарамліва называюць «людзьмі трагічнага лёсу».

І вось яшчэ адзін паступаўся друг і нагадаў пра сябе круглаю датаю нараджэння. **ЮРКА ЛЯВОННЫ.** Так, вам нічога не гаворыць гэтае імя, а мяне апаноўваюць такія ўспаміны, што вось ужо колькі дзён жыву зусім у іншым вымярэнні падзей і часу.

Імя Юркі Лявоннага ў 20—30-ыя гады ўсё часцей і часцей мільгала ў друку: нізкі вершаў у магілёўскім альманаху «Дняпроўскія ўсплёскі», у «Маладняку», «Чырвонай змене», «Звяздзе», бабруйскай «Вясне». Яно часта стаяла пад вершаванымі рэпартажамі і ўзнёслымі нарысамі ў стылі гіпербалізаванай рыторыкі тае пары пра Асінбуд, пра будаўніцтва на Цішоўскім пустыры Магілёўскай шоўкавай фабрыкі. Адна за адною выходзяць кніжкі Лявоннага «Камсамольскія вершы», «Штурм», «Жалезныя віхуры» ,«Разбег», «Стала і мужна», нарысы «Крок пяцігодкі». Ужо назвы гавораць самі за сябе. Гэта—даніна часу, даніна модзе па неабходнасці і шчырым наіўным захапленні «музыкай турбін». Лявонны гэта і сам добра разумеў:

> Часам напомняць
> «сябры і сяброўкі»:
> — Ў балота агітак, ты,
> братка, зайшоў:
> Чаму ў цябе метрам—
> паэт а-ля Броўка?
> Куды лепей Таўбін
> ці Куляшоў!

Па сваёй сутнасці Лявонны быў лірык, тонкі і рамантычны. У гэтым пераконвае хоць бы верш «Тая восень».

> ...Мне было ў
> семнаццатым—
> семнаццаць.
> Люба босай бегаць
> па расе.
> Зацвіталі астры
> ля палацу,
> Пунсавелі астры
> на страсе...

Але паэт мусіў станавіцца на «горла ўласнай песні» і прызнавацца:

> Любоўную лірыку
> цяжка пісаць,—
> Яе не бярэ
> выдавецтва.

Больш таго, яна лічылася ўпадніцкай, антыграмадскай і нават антысавецкай. У гады штурмаў, ударных вахтаў, аўралаў, баявых пастоў кіраўніцтва, крытыкі і друк патрабавалі бадзёрай рыторыкі, якая адразу ішла на газетную паласу. Пісалі пра пакуты зарубежных працоўных і беспрацоўных, пра Конга, Парыж, Каір, Берлін, хоць самі на Захадзе далей Негарэлага ніколі не былі. Пэўную даніну гэтай тэматыцы аддаў і Юрка Лявонны.

Хто ж ён і адкуль? Нарадзіўся ў Чавусах 29 ліпеня 1908 года. Бацькі, як тады казалі, «саўгандальслужачыя» мелі свой дамок і садок. Па метрыцы і пашпарту ён — Леанід Мікалаевіч Юркевіч. Мода на псеўданімы нібыта адразу сур'ёзна далучала да літаратуры. Спакусіўся і шаснаццацігадовы падлетак перакруціць сваё імя на прозвішча, а прозвішча на імя, і ў 1925 годзе з'явіліся вершы за подпісам — Юрка Лявонны. Скончыў ён Магілёўскі педтэхнікум, а ў 1934 годзе Мінскі педінстытут. Вось, бадай, і ўся анкетная біяграфія. А жыццёвая — куды складаней і трагічней.

Вершы Лявоннага я запомніў ці не з першых публікацый, а пазнаёміўся з ім, калі прыехаў у Мінск у 1931 *годзе і пачаў блукаць па рэ*дакцыях у пошуках удачы, праціраць цыратовыя канапы ў Доме пісьменніка, сустракацца з вядомымі і маладымі літаратарамі. Нас тады ніхто не знаёміў. Знаёміліся самі, а малады, статны і прыгожы юнак, трошкі артыстычнага складу, з густымі каштанавымі валасамі, у шчыгульным шэрым касцюме ў дробную клетачку, у белай кашулі з модным гальштукам кватараваў са мною амаль па суседству. Гэта і быў Юрка Лявонны. Мы часта разам ездзілі ў трамваі да Даўгабродскай вуліцы, ішлі па маім, ужо даўно не існуючым, Трамвайным завулку. Я зварочваў у брамку і ішоў у свой маленькі катушок, наняты ў доўгім драўляным доме. Часам, загаварыўшыся, праводзіў Юрку трохі далей, на вуліцу Фурмана, дзе цяпер Пугачоўская. І Лявонны жыў у маленькім пакойчыку ў прыватным доме. У ім, апрача ложка, этажэркі, канапкі і малога століка, была... мілая, улюбёная ў паэзію жонка Жэня, артыстка Тэатра рабочай моладзі. Але яна ўжо адыграла сваё: сарвалася з тэатральнай канструкцыі, зламала нагу і стала толькі гаспадыняю і добрай дарадчыцай паэта.

Неўзабаве мы сталі з Юркам блізкімі сябрамі: хадзілі адзін да аднаго без папярэджанняў і запрашэнняў. Ён працаваў у рэдакцыі «Звязды» і адначасова вучыўся на крытычна - творчым аддзяленні літфака педінстытута, я быў стыльрэдактарам і адказным за літаратурныя старонкі ў «Чырвонай змене» і студэнтам газетна - выдавецкага аддзялення педінстытута. Юрка вучыўся курсам вышэй за мяне, мы часта разам ездзілі на заняткі, на перапынках шпацыравалі па доўгіх калідорах. У адной групе з Лявонным вучыліся Валеры Маракоў, Зяма Півавараў, Эдзі Агняцвет, Цімох Зарэчны, Пятро Хатулёў, Станіслаў Шушкевіч, а на літфаку — добрая тузіна маладых літаратараў, з *паламанымі потым*, трагічнымі лёсамі.

Вучэнне нам не замінала часта адлучацца ў камандзіроўкі. Асабліва аператыўным карэспандэнтам быў Лявонны. У 1934 годзе «Звязда» даручыла яму і мне падрыхтаваць разварот пра дасягненні новых МТС і палітаддзелаў пагранічнай Полацкай акругі. Мы прыехалі снежнаю зімою ў скарынінскі Полацк. Там яшчэ не сцерліся сляды слаўнай даўніны. У Полацку тады працаваў сакратаром рэдакцыі акруговай газеты ўжо вядомы аўтар аповесці «Тэорыя Каленбрун» Эдуард Самуйлёнак. Ён прыходзіў вечарамі ў наш гасцінічны нумар—высокі белатвары, з «лордаўскім» носам, у вялікіх рагавых акулярах. Часта нашы гаворкі *зацягваліся далёка за поўнач*. Дасведчаны Эдуард быў лідэрам у размовах і пераможцам у спрэчках. У грубцы смажылася сялянская каўбаса, і мы пад яе сёе-тое пілі, па купалаўскаму рэцэпту, разбаўляючы нарзанам. Даразбаўляліся, што не выстарчыла на чыгуначны білет і давялося ісці ў пазычкі. Затое разварот выйшаў пра суцэльныя поспехі і дасягненні—баявы і ўзнёслы.

У 1935 годзе мы з Лявонным пачалі працаваць у вельмі дружнай рэдакцыі грамадска - палітычнага вяшчання радыёкамітэта. Гуказапісу яшчэ не было. Рэпартажы са святочных дэманстрацый і парадаў мы вялі адразу ў эфір, затое яны былі жывыя, непасрэдныя і цікавыя. З Юркам мы скалясілі амаль усю тады яшчэ не вялікую рэспубліку. Я слухаўся і паважаў старэйшага таварыша, а ў яго пакоі быў амаль членам сям'і. Кожная сустрэча ператваралася ў вечары паэзіі: азіраючыся, чыталі вершы высланых Дубоўкі і Пушчы, шэптам—Ясеніна, голасна — Маякоўскага, Пастарнака, Багрыцкага, Лугаўскога, Цiханава. Узялі ў выдавецтве пераклад рамана Жуля Верна, падзялілі яго напал і шчыравалі над беларускім тэкстам.

Усім тады жылося галаднавата, беднавата, няўтульна, але весела, і вершы пісаліся бадзёрыя, аптымістычныя, на высокай ноце моднай тады патэтыкі. Апрача паэзіі, Лявонны сур'ёзна захапляўся шахматамі і гадзінамі праседжваў у Доме пісьменніка за фігурамі ў паядынках з Аркадзем Куляшовым і Зэлікам Аксельродам. Позняй восенню 1935 года мы паехалі ў пагранічную Дрысу. З акна сакратара райкома Кацельнікава глядзелі, як на другім беразе Дзвіны палошчуць бялізну нашы зямлячкі пад уладаю панскай Польшчы. Начамі ў пустой і халоднай местачковай хаце, названай гасцініцай, перакладалі паэму Дзям'яна Беднага «Галоўная вуліца». А дома Юрку чакала радасць — нарадзілася дачка, і назвалі яе Інай.

Так мы дружна і весела жылі , пакуль не насунуўся страшны «хапун». Беларускія пісьменнікі пачалі знікаць у 1930, 1933, а самая вялікая і бязлітасная «праполка» настала ўвосень 1936 года. Спытаеце, чаму раней, чым у іншых рэспубліках. Мы ж заўсёды былі перадавымі, а тут яшчэ геаграфічная асаблівасць — суседства з панскаю Польшчай. Раптам збяруцца пісьменнікі, адарвуць Беларусь і далучаць да Жэчы Паспалітай. Вось і пачаўся «хапун»: начамі знікалі адзін за адным партыйныя і беспартыйныя, члены ЦК, ураду і пачаткоўцы. У кожным доме да раніцы *прыслухоўваліся* да стуку, рыпу, гулу машыны, трымалі пакуначкі з бялізнаю ў чаканні «чорнага ворана». І ён не затрымліваўся, забіраў кожную ноч. Забраў мяне, знік і Лявонны. Больш мы не сустракаліся ніколі.

Год праседзелі пад «следствам», напэўна, у суседніх адзіночках і камерах, вадзілі нас на допыты па адных калідорах, круцілі, ламалі, выцягвалі душу «на канвеерах», а пабачыцца так і не давялося.

У верасні 1937-га мяне перавялі ў гарадскую, кацярынінскіх часоў, турму і кінулі ў агульную камеру. Якраз пад ёю, акно над акном, у сутарэнні сядзеў Юрка Лявонны. Вокны забіты так званымі «наморднікамі». Святло падала толькі зверху, а гук ішоў угору. Мы адразу пачалі з Юркам перагаворвацца. Яму прыпісалі некалькі страшных артыкулаў, а ён толькі пасмейваўся, што ўсё гэта глупства, няма ніякай зачэпкі для абвінавачвання, суцэльная хваравітая фантазія следчых. Суд разбярэцца, усё рассыплецца пылам, і мы хутка сустрэнемся дома. Ён быў заўсёды аптымістам, і не хацелася расчароўваць яго скепсісам.

Лявоннага ведала ўся турма і кожны досвітак чакала яго выхаду «ў эфір». Нас, «*палітычных*», адразу пазбавілі кніг і газет. На апошнім паверсе сядзелі непаўналетнія злачынцы. Іх старанна перавыхоўвалі — давалі газеты і чыталі кнігі, але не дазвалялі курыць. Лявонны *з імі ўстанавіў сувязь:* на досвітку дыктарскім голасам гукаў: «Атанда! Давай каня». Праз якую хвіліну на звязаных матузках спускаўся скрутак газет проста ў «наморднік» Юркавай камеры, а назад па сігналу «трымай!» узнімаўся пачак махоркі. Неўзабаве з падвальнага акна чуўся выразны, добра пастаўлены голас Лявоннага: «Увага! Слухайце навіны». І пачынаўся сціслы агляд газетных паведамленняў, потым ён пераходзіў да турэмных навін: каго выклікалі на допыт, хто на каго накляпаў, каго арыштавалі. З асаблівай асалодаю ён паведаміў, што былы пракурор Глезер, які падпісваў на нас ордэры, на трэцім паверсе турмы выносіць парашу. Кожны досвітак, пакуль драмалі наглядчыкі, турма слухала «перадачы» Лявоннага.

Прыкладна ў канцы верасня Лявонны «не выйшаў у эфір». Усе ўстрывожыліся. Выстукваю «бястужаўкай» у яго камеру: «Дзе Юрка? Чаму маўчыць?». Адказ: «Выклікалі на суд без рэчаў». Назаўтра зноў маўчыць шостая камера, на наступны—таксама. *Праз чатыры дні паведа*мілі з сутарэння: «Не вярнуўся. Забралі рэчы».

У тую восень у Мінск прыехала Ваенная калегія Вярхоўнага суда СССР на чале з крывавым вурдалакам Ульрыхам. І закруцілася чалавечая сячкарня. На судзе размова была кароткай: «Прызнаеце сябе вінаватым у прад'яўленым абвінавачванні? Не? Ведаеце, калі вораг не здаецца, яго знішчаюць. Гэта сказаў вялікі гуманіст Горкі». І выносілі для ўсіх адзін прысуд — расстрэл.

Так і Лявоннага ў «*чорным воране*» *павезлі*, напэўна, у Курапаты. А за ім, 29 кастрычніка туды даставілі Галавача, Вольнага, Каваля, Маракова, Харыка, наступным—і ліку няма. Тонкі лірык, да наіўнасці даверлівы і шчыры Валеры Маракоў, як не выбівалі з яго следчыя «прызнанне», нічога не падпісаў і ўсё адно стаў пад кулю нейкага натрэніраванага на людскіх патыліцах «варашылаўскага стралка».

У даведніку «Пісьменнікі Савецкай Беларусі» надрукавана, што Лявонны памёр 13 снежня 1943 года. Не верце! Яго расстралялі ў верасні 1937-га, а пасля пасмяротнай рэабілітацыі пісары з таго самага міністэрства ставілі ў даведках любыя даты смерці, каб схаваць злачынствы і падтасаваць іх на час вайны. І яшчэ ёсць адзін пэўны доказ: жонку кожнага расстралянага абавязкова арыштоўвалі і па не існуючым ні ў адным кодэксе артыкуле «член сям'і здрадніка радзімы» адпраўлялі ў лагер на восем гадоў. Прайшла гэты страшэнны шлях і жонка Лявоннага. Вызваліўшыся пасля вайны, па ўсіх прытулках для дзяцей «ворагаў народа» шукала і не знайшла дачку. Ім часта давалі іншыя прозвішчы. Пазней Жэня мне паказвала пажоўклы здымачак трохгадовай «*злачынцы*» і берагла яго, як абразок. Сама яна больш за год жабрачыла па рынках Украіны: спалоханая радня адвярнулася, «кадравікі» не адважваліся браць на работу. Нарэшце прыбілася ў *Магілёў*, працавала на швейнай фабрыцы. Пішу ёй, але адказаў даўно няма.

Юрку Лявоннаму гэтым летам было б 80 гадоў, а пражыў ён усяго 29. Сапраўды, «колькі талентаў звялося!» Чаму? За што? Каму было трэба?

Усё, што вы прачыталі, я прагаварыў сам сабе і запісаў у Батанічным садзе. Пісаў і глядзеў, як гарэлі ўсімі колерамі высакародныя гладыёлусы, ружы ўсіх гатункаў і адценняў, пацяжэлыя пад расою півоні і вяргіні і мноства не знаёмых мне кветак. Многім з іх прысвоены імёны вядомых людзей. І падумалася: а на месцы гібелі сумленнейшых пакутнікаў няма ні магіл, ні кветак. Толькі сям-там бялеюць курапаты. Дзіўна, чаму яны дасюль не сталі крывава-барвовымі.

Чалавек жыве, пакуль яго *памятае* хоць адзін сучаснік. Але з нашым адыходам не павінна сцерціся памяць ахвяр сталінскага тэрору. Неабходна, каб іх імёны, як крык, звернуты да ўсіх людзей, ускрэслі на мармуры і граніце—на *помніках* і мемарыялах не толькі ў Маскве, Магадане, Нарыльску, Варкуце, а і ў Мінску, у жалобных Курапатах, на не знойдзеных яшчэ, зраўняных з зямлёю безыменных брацкіх магілах. Колькі іх, зарослых паўвекавым лесам, ужо не скажа ніхто.

З нагоды жалобнай даты майго даўняга друга зноў і зноў нізка схіляюся перад памяццю і прахам усіх ахвяр, з якімі быў разам і мог знікнуць, як яны. Лёс наканаваў помніць і расказаць.

Вечная ім памяць.

Сяргей ГРАХОЎСКІ.

Ганарар прашу пералічыць на рахунак 700454—на будаўніцтва мемарыяла ахвярам сталінскага тэрору.

АЎТАР.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

МЫ ТАНЦУЕМ І ПЯЁМ

Мінула ўжо восем гадоў, як у нашым горадзе пры агульнаадукацыйнай СШ № 2 адкрылася аддзяленне харавых спеваў. Так пачалася біяграфія школьнага хору, які пазней атрымаў назву «Равеснікі» і званне «ўзорны». Першым кіраўніком яго быў А. Шут — дасведчаны і ўдумлівы педагог. Пад яго кіраўніцтвам калектыў дасягнуў нямала. Сфарміраваўся разнастайны рэпертуар, паступова павялічыўся колькасны склад хору, павялічылася колькасць выступленняў. Канцэрты ў горадзе зрабіліся рэгулярнымі, хор пачаў выступаць і за межамі Барысава. Наладзіліся цесныя творчыя сувязі з прафесійнымі выканаўцамі і калектывамі. Летась адбыўся першы выпуск навучэнцаў, якія прайшлі музычна-харавую падрыхтоўку.

З пачатку гэтага навучальнага года новым мастацкім кіраўніком прызначылі маладога выкладчыка, выпускніка Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі В. Шыкаўца. Ён з вялікім імпэтам узяўся за работу, каб не толькі прадоўжыць лепшыя традыцыі калектыву, але і ўнесці сваё, адметнае. У кастрычніку 1987 г. узорны хор «Равеснікі» запрасілі ў Мінск для ўдзелу ў другім свяце дзіцячай харавой музыкі, дзе ён быў прызнаны адным з лепшых. Удалым было і выступленне хору ў канцэрце майстроў мастацтваў і калектываў *мастацкай самадзейнасці* Беларусі для ўдзельнікаў урачыстага сходу, прысвечанага 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. І, нарэшце, — выступленне «Равеснікаў» на заключным канцэрце лаўрэатаў і дыпламантаў II Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці, прысвечанага 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Дарэчы, у тым жа канцэрце ўдзельнічаў і танцавальны калектыў нашай СШ № 2.

І калі ўжо гаворка тут зайшла пра танцавальны калектыў, то трэба адзначыць, што харэаграфічнае аддзяленне было адкрыта пры школе тры гады назад. За гэты час калектыў заваяваў вялікую папулярнасць не толькі ў сваім горадзе, неаднаразова ўдзельнічаў у гарадскіх, занальных, абласных і рэспубліканскіх аглядах, атрымаў званне лаўрэата II Усесаюзнага агляду-конкурсу калектываў мастацкай самадзейнасці. А за пастаноўкі беларускіх народных танцаў «Сплюшка» і «Жаваранчкі», прадстаўленыя на I Рэспубліканскі конкурс балетмайстраў, кіраўнік Н. Буйно была ўдастоена першай прэміі. Гэта сапраўдны поспех маладога педагога.

Беларускае тэлебачанне правяло здымкі лепшых самадзейных калектываў СШ № 2: хору «Равеснікі», танцавальнага калектыву, хору хлопчыкаў (*кіраўнік Л. Юрчанка*), *хору піянерскай песні*, салістаў.

Генадзь МЕЛЬНІКАЎ, выкладчык музыкі СШ № 2.

г. Барысаў.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 09657 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 32-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машынцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.